ГОДИШНИКЪ НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТЪ
ИСТОРИКО-ФИЛОЛОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТЪ
КНИГА XXV, 3.

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITÉ DE SOFIA
FACULTÉ HISTORICO-PHILOLOGIQUE
TOME XXV, 3.

ОТАКАРЪ МОКРИ

ИСТОРИКО-ЛИТЕРАТУРНА СТУДИЯ

отъ
Д-ръ БОРИСЪ ЙОЦОВЪ

OTAKAR MOKRÝ

ÉTUDE LITTÉRAIRE

par
LE D-r BORIS JOCOV

СОФИЯ
Печатница „Художникъ"
1929

ГОДИШНИКЪ НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТЪ
ИСТОРИКО-ФИЛОЛОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТЪ
КНИГА XXV, 3.

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITÉ DE SOFIA
FACULTÉ HISTORICO-PHILOLOGIQUE
TOME XXV, 3.

ОТАКАРЪ МОКРИ

ИСТОРИКО-ЛИТЕРАТУРНА СТУДИЯ

отъ
Д-ръ БОРИСЪ ЙОЦОВЪ

OTAKAR MOKRÝ

ÉTUDE LITTÉRAIRE

par
LE D-r BORIS JOCOV

СОФИЯ
Печатница „Художникъ“
1929

Чешката художествена мисъль отбелязва важни моменти въ своя развой отъ най-стари дни до днесъ съ не малко свѣтли и славни имена, които сж добили и въ чужбина значение на нейни лжчезарни символи. Вживѣете ли се въ тия символи, получавате образъ на литературата, която тѣ представятъ, справяте се съ нейното съдържание, домогвате се до нейния духъ. Но все пакъ не можете да схванете нейната динамика, нейния органиченъ ръстъ, прагматичния нейнъ ходъ, логиката на нейната сждба. Защото, за да се стигне върхътъ на развоя, трѣбва да се мине често пжти презъ трудно проходими дебри на неизпълнени творчески блуждения, да се проправятъ пжтища, да се правятъ огледи и проучвания, да се следи, какъ се проявява закона за наследственото право на традицията, на обществената и книжовна срѣда, на историчния моментъ, на националния произходъ.

Отакаръ Мокри не е висшъ моментъ въ творческата проява на чешкия духъ. Но той, заедно съ своитѣ съдейници като Фр. Квапилъ, Фр. Халупа, Карелъ Кучера, Богданъ Камински и др., е не далечъ отъ гребена на оная висока и могжща културно-обществена вълна, която дава характеръ на книжнината презъ 70-тѣ и 80-тѣ години на миналия вѣкъ. На времето си той изобщо бива обичанъ и цененъ, критиката обикновено посреща добре неговитѣ творения, името му е известно срѣдъ най-образованитѣ кржгове на обществото, славата му позволява да вземе участие въ общи литературни и културно-обществени предприятия наредъ съ най-виднитѣ и влиятелни народни дейци, учени и писатели като Д-ръ Ю. Грегъръ, Фр. Л. Ригеръ, Янъ Неруда, Каролина Свѣтла, Елишка, Красгорска и пр. Изразъ на тази почить дава и Чешката академия на наукитѣ, като го избира презъ 1893 година за свой дописенъ членъ. Поради условия отъ личенъ и по-общъ характеръ Отакаръ Мокри е и въ досегъ, где по-близъкъ, где по-далеченъ, съ най-голѣмитѣ творци на своето време — Сватоплукъ Чехъ, Йозефъ В. Сладекъ, Ярославъ Връхлицки и Юлиусъ Зейеръ. Тия писатели не само го обичатъ като

човѣкъ, но го ценятъ и като другарь по перо. Нѣкои отъ тѣхъ му посвещаватъ свои трудове, пишатъ похвални отзиви за негови творения, обнародватъ свои скръбни жалейки за неговата смърть. Така че, проучи ли се дѣлото на Мокри, постига се и по-далечна цель: добива се образъ на времето, представа за важенъ моментъ отъ духовния животъ на народа, за характера на самата книжнина, очертава се изобщо физиономията не само на индивидуалната, но и на колективната творческа личность. Не по-малко се улеснява и изучването на голѣмитѣ писатели — Св. Чехъ, Яр. Връхлицки и Юл. Зейеръ. Бидейки въ по-близки връзки съ тѣхъ, той дава възможность да се прецени силата и посоката на тѣхната творческа енергетика. Не безъ последици е и тѣхното лично въздействие, което би трѣбвало да се долови. Неразлѫчно е свързано името му особено съ Фр. Херитеса и Юл. Зейера. Тѣсниятъ и задушевенъ писателски крѫгъ въ Водняни, прислонното гнѣздо на Отакара Мокри, има своя история, която тепърва има да се изяснява. Взаимнитѣ отношения между тримата, неразкрити още въ тѣхната психологична основа, сѫ отъ особена важность за оногова, който би поискалъ да узнае, какъ тѣ се отразяватъ върху творчеството имъ. Нищо да не бѣше написалъ Мокри — стига му дружбата съ Юл. Зейера, за да не падне върху него тежка сѣнка на забрава.

Но той е и единъ отъ първитѣ поети на своето поколѣние, който се приобщава дълбоко съ полския художественъ гений, като търси въ него не само изворъ за вдъхновение въ живота и литературата, но и смисълъ за своето земно битие. Пренасяйки художествени съкровища отъ чужда страна, както малцина свои сънародници, той съдейства не само да се запознае чешкото общество съ полската литература, но и да бѫдатъ почувствувани като свои голѣмитѣ полски поети въ неговата родина. Неговата заслуга тукъ не е по-малка отъ заслугата на Йозефъ В. Фричъ, Елишка Красногорска, Ярославъ Връхлицки, Фр. Квапилъ, Едвардъ Йелинекъ, Рудолфъ Покорни и пр. Както и да се погледне, тя чака своята справедлива оценка. Тя му бива призната още на времето си, дори и по-късно се отбелязва съ признание. Полскиятъ народенъ музей въ Раперсвилъ, Швейцария, не дълго предъ смърьта му, го избира за свой почетенъ членъ. Не напразно мисли Св. Чехъ, дори и Яр. Връхлицки, че само

преводитѣ му отъ полски поети могатъ да му осигурятъ достойно мѣсто въ историята на чешката поетична мисъль. Живѣлъ дълго съ поезията на Адамъ Мицкевича, Юлиуша Словацки, Зигмунта Красински, той неволно отразява въ своето творчество тѣхното непосрѣдно въздействие. Това именно е отъ значение, че той не става механиченъ проводникъ на чужди художествени идеи, а свързва съ тѣхъ своя книжовенъ жребий. Ето защо той дава възможность да се проследи не само влиянието на тия поети върху него, но и изобщо литературната радиоактивность на полския творчески гений въ Чехия. А за да се домогнемъ до по-широка картина на това влияние въ живота и въ литературата, трѣбва да се изучатъ не само писатели като Отакаръ Мокри, но дори и такива, на които името и до сега стои забравено въ праха на миналитѣ дни. Чрезъ тѣхъ именно може да се установи силата и просторностьта на това влияние. Така се хвърля лъчъ върху културнитѣ сношения на два народа. Затуй Отакаръ Мокри може да бъде благодатенъ предметъ за сравнително историко-литературно изследване.

Освенъ това той заслужва по-обстоенъ погледъ и поради своята личность. Въ всѣки написанъ отъ него редъ се отразява тя, съ свои преживявания, свой мирогледъ, съ своя трагедия, съ своя история. Трудно е да се намѣри между неговитѣ съвременници такъвъ, който да носи бремето на своето време, да изнемогва подъ напора на основнитѣ му течения, а същевременно да се стреми да си създаде свой миръ, като се освободи отъ веригитѣ на действителностьта. По-скромна писателска фигура подъ чешкия небосклонъ, която да отразява противоречията на своето поколѣние, може би нѣма. Какъ Мокри отразява тѣзи противоречия, това е въпросъ на преценка, и психлогична, и естетична. Но тя за насъ е фактъ отъ социологично и литературно значение. Разгледа ли се иманентно, като създание самъ по себе си, не може да не се долови, че по своята природа, като поетски типъ, той се открива съ нѣкои черти, които го доближаватъ до поети като Йозефъ В. Сладекъ, Юл. Зейеръ, Антонинъ Сова, Отакаръ Бржезина, дори и до Карела Хинекъ Маха. Тия черти подсказватъ, разгледа ли се вече не като уединено явление, а като създание на по-обща племенна и национална срѣда, че той може да се схване и като единъ отъ типичнитѣ представители на чешкия

духъ. По-ограничено, на южночешката племенна природа, която намира такъвъ блѣскавъ изразъ въ лицето на Янъ Хуса, на Петра Хелчицки, която и днесъ се чувствува у Фр. Билекъ, Антонина Соеа, От. Бржезина. Това е, бихме казали, ирационаленъ, мистиченъ типъ въ чешкия духовенъ животъ, размисленъ, съзерцателенъ, нравствено-религиозенъ, който живѣе съ своитѣ видения, съ своитѣ творчески блѣнове и помисли, който съ патоса едва ли не на библейски пророкъ възгласяцарството божие тукъ на земята — толкова интересенъ и толкова изключителенъ. Той е отрицание на обикновения, често срещащия се реалистиченъ типъ, който се представява отъ могѫщитѣ фигури на Карела Хавличекъ, Яна Неруда, Йоз. Св. Махара, типъ който отразява доста особити черти на чешкия националенъ характеръ. А като се знае, че Отакаръ Мокри оставя творения, които сѫ едни отъ хубавитѣ на своето време, които и днесъ изцѣло не могатъ да бѫдатъ отминати, както не могатъ да бѫдатъ отминати и много творения на по-голѣми поети, безъ да не се долови ироничната усмивка на строгия сѫдникъ, лесно е да се прозре, че неговото дѣло не е безъ значение за историята на чешката поетична мисъль.

Така Отакаръ Мокри като предметъ на изследване се явява срѣдище на редица въпроси, чието освѣтление или разрешение може да има ограничено, но и по-широко значение. Често страничнитѣ, незначителни въпроси могатъ да добиятъ по-голѣма цена, стига тѣ да засѣгатъ факти отъ по-крупно естество. Ето защо, да се проучи тоя поетъ въ свѣтлината на неговото време, на неговитѣ книжовни общения, на неговата лична сѫдба, когато не се разполага съ всички условия за синтетична монография, е повече отъ необходимость. Не само теорията, но и практиката на историко-литературното изследване посочва, какъвъ може да бѫде смисъла и какво може да бѫде значението на приноси отъ подобенъ характеръ.

I

Отакаръ Мокри се ражда въ 1854 година, когато умира Янъ Православъ Коубекъ, две години следъ смъртьта на Яна Колара и Фр. Лад. Челаковски, когато вече е къмъ своя за-

лѣзъ въ живота и Йозефъ Кайетанъ Тилъ. Сиречь, когато вече си отива поколѣнието, което съ своя будителски романтизъмъ завършва кржга на своята национална роля, и когато се подготвя ново, което следъ 1848 год., въ духа на оставенитѣ завети, намѣрили политическия си изразъ въ славянския съборъ въ Прага,[1] подйема ржководството на по-нататъшнитѣ сждбини на възродения народъ. Ранната и зрѣла младость на поета, до 1871., дори до 1879., може да се рече — първата половина отъ жизнения му пжть, минава въ сѣнката на онова време отъ духовния животъ на родината му, когато се изявява мощно въодушевенъ устремъ за самостойность, политическа и културна, когато заедно съ упоритостьта на несломимата воля да се постигне предпоставена цель се разгаря и патосътъ на смѣли надежди и горчиви страдания. Въ вѣковния отпоръ срещу германизма чешкиятъ народъ похабява не малко сили. Отъ възраждането до края на свѣтовната война, когато единъ дълго лелѣянъ идеалъ е вече осжщественъ, всѣки писатель, голѣмъ или малъкъ, кой повече, кой по-малко, е носитель преди всичко на опредѣлена национална съвѣсть, и нея той се стреми да брани. Но все пакъ, отъ края на 50-тѣ години, за освобождение на изкуството, предимно на художествената литература, отъ оковитѣ на чешката политическа сждба се зачева упорита борба, която, въпрѣки пожънатитѣ успѣхи презъ 80-тѣ и 90-тѣ години, едва следъ 1918 година отваря въ бждещето широкъ проломъ на националния гений. Въ тая двойна борба — за народъ и за изкуство — изнемогватъ мнозина поети. Изнемогва и Отакаръ Мокри.

Още отъ 1848 година мартенската революция въ Прага, подхранвайки политическата и народностна мисъль, поставя открито въпроса за управната и просвѣтна независимость на народа, който не забравя да се позовава на своето исторично право. Още тогава, въ рамкитѣ на своя австрославизъмъ, Фр. Палацки, заедно съ Фр. Лад. Ригеръ, защищава въ Кромйержижкия сеймъ великиятъ идеалъ на народна независимость. Но когато тоя имперски сеймъ бива разтуренъ, година следъ революцията, и когато въ съгласие съ настроението въ Европа, въ страната се засилва чрезъ Виндишгреца и Швар-

[1] Вж. Zd. Tobolka. Slovanský sjezd v Praze roku 1848. Nák. F. Šimáčka, Praha, 1901. c. 3—37, 41—93.

ценберга, Баха и Туна, милитаризмътъ, клерикализмътъ и бюрократизмътъ, чешкиятъ народъ се вижда не само изигранъ и измаменъ, но и застрашенъ за утрешния день. И до 1859 година той трѣбва да води защитна борба противъ централизма и деспотизма, прокарванъ жестоко и системно отъ консервативния престоленъ градъ. Отъ тамъ ударътъ е насоченъ главно срещу народностно-историчното му съзнание, като съ управни, просвѣтни и политически срѣдства се цели да се задуши езикътъ, да се сломи духътъ, да се убие вѣрата му въ неговия идеалъ. Сега усилията на интелигенцията се свеждатъ къмъ отчаяна отбрана на придобитото отъ вчера.

Това тежко време на Баховата реакция не закъснява да се отрази зловредно и върху книжовния животъ. Защото писателитѣ, изпълнявайки заветитѣ на народнитѣ будители, ставатъ най-вѣрни стражи на народностното съзнание. Отъ тѣхъ се иска да бѫдатъ борци, а не пѣвци. Още въ 1849 год. въ Прага, обявена въ обсадно положение, се издаватъ затворни и смъртни присѫди срещу Карелъ Сабина, Йозефъ В. Фричъ, а и срещу К. Сладковски. Въ 1853 г., когато бива превърната въ нѣмска едничката чешка академична гимназия въ Прага, нейниятъ директоръ, Вацлавъ Кл. Клицпера, обичанъ и цененъ тогава драматикъ, бива освободенъ отъ служба, а учителитѣ ѝ — Фр. Чупъръ уволненъ, В. Свобода и Вацлавъ Зелени, авторътъ на първата научно изработена биография на Йозефа Юнгманъ, биватъ нравствено угнетявани. Възпитаницитѣ на гимназията, отъ чиято срѣда по-сетне излизатъ нѣкои именити писатели, непосрѣдно чувствуватъ жестоката рѫка на германизма и централизма и съ сълзи се прощаватъ съ любимитѣ си наставници.[1] Навредъ изъ страната става всесилна полицията, тайна и явна. Витезславъ Халекъ, като издава, ученикъ още въ поменатата гимназия, списание „Přípravа". отъ 1852 — надсловено „Varito a Lyra", а отъ 1853 — „Varito", бива подозиранъ, че върши опасна дейность за монархията и бива подлаганъ, заедно съ другаритѣ му, на полицейски разпитъ.[2] Надъ Фердинанда Миковецъ полицията се издява по най-дребенъ

---

[1]. Вж. споменитѣ на V. Hálek въ бр. 27. отъ 30. I. 1861. на Národní Listy.; Ср. изобщо Fr. Cha upa. O liter poměrech u nás koncem let 50tých. Květy, 1880. II.

[2]. Ср. Leandr Čech. Vítězslav Hálek Česká literatura XIX. století, dílu tře ího část druhá. V Praze, 1907. c. 195.; Ferd. Schulz. Život a spisy V. Hálka. Úvaha. V Praze, 1898. c. 271—276.

поводъ.[1] Всѣко участие на Йозефа В. Фричъ въ каквото и да е книжовно дѣло бива подозирано за неблагонадеждно. Затова скоро бива пратенъ на заточение въ Седмоградско, следъ като се указва, че полицейскиятъ надзоръ върху него не е достатъченъ, за да умири неговия байроновски неспокоенъ духъ.[2] Началникътъ на полицията въ Прага бива всесиленъ и въ литературния животъ.[3] Фр. Палацки трѣбвало да бѫде отстраненъ отъ управния съветъ на Народния музей като опасенъ гражданинъ за държавата, само за да се запази „Matica Česká“ и „Časopis Českého Musea.“[4] Отъ съчиненията на нѣкои народни будители трѣбало да се изгонятъ по управенъ редъ думи като vlast, vtastenecký, slované, práva a svobody národa, naše Čechy, čeští bratří и пр.[5] Черното надвластие надъ народа е толкова силно, че дори и Палацки и Ригеръ биватъ заставени да млъкнатъ, да свиятъ знамената за по-добри дни. Въ това тежко време, когато списваниятъ въ славянски и народенъ духъ „Lumír“ на Ферд. Миковецъ, отъ 1851 до 1862, бива скроменъ и боязливъ, единствениятъ органъ на литературния животъ; когато дори и „Lada Nióla“, 1855, алманахътъ на Йоз. В. Фричъ, подхващайки традицията на Карела Хинекъ Маха, В. Б. Небески и К. Сабина, напраздно се опитва да изрази въ духа на Байрона негласенъ ропотъ срещу гнета върху народната свѣсть,[6] когато едничкиятъ праздникъ на литературната мисъль бива презъ 1853 и 1855 г., въ деня на появата отъ печатъ на „Kytice“ отъ Карелъ Яромиръ Ербена и „Babička“ отъ Божена Нѣмцова — единъ неспокоенъ синъ на чешкия духъ, Карелъ Хавличекъ Боровски, макаръ и да се чувствува като Робинзонъ Крузо[7] въ

[1]. Albert Pražák. Jan. Neruda. Česká literatura XIX. století, d. III. č. II., пос. изд., с. 290.

[2]. Adolf Heyduk. Vzpomínky Literární. Nakl J. Otto v Praze, 1911. Sebrané spisy, č. 52, c. 62—63; J. V, Frič. Paměti, v Praze, 1885 — 1891, sv. IV. 368—379, 472, 478—502.

[3]. Jaroslav Vlček. Několik kapitolek z dějin naší slovesnosti, v Praze, 1912, c. 98.; K. Tieftrunk. Dějiny Matice České, Praha, 1881. c 146.

[4]. Ferd. Schulz, пос. съч., с. 265; Leandr Čech, пос. ст., с. 158; Ladislav Horák. Příručné dějiny národa českého, v Praze, 1920, kniha V — VII, c. 194.

[5]. Ferd. Schulz, пос. съч., с. 256.

[6]. Ср. Jaroslav Vlček. Obrodné slovesné snahy doby Fričovy. Několik kapitolek z dějin naší slovesnosti, пос. изд., с. 74—131.

[7]. Ср. T. G. Masaryk. Karel Havlíček. Snahy a tužby politického probuzení. Nákladem Jana Laichtera, v Praze, 1920. c. 155.

Прага, следъ спрѣнитѣ „Národní Noviny“ продължава съ своя „Slovan“, отъ 1850 до 1851 г., да вълнува и буди сънародницитѣ си, да подканя за борба срещу политическата система на Баха, докато бива заставенъ да занѣмѣе на заточение въ Бриксенъ, омаломощенъ и покрусенъ да замлъкне за винаги въ 1856 г. Неговата сѫдба е характеренъ примѣръ за трагедията на чешкия писатель, когото времето всецѣло поглъща, като го прави вѣрно орѫдие на общественото съзнание, като го поднася изкупна жертва на своитѣ идеали.

Но тукъ, не дълго следъ смъртьта на К. Хавличекъ, се заражда ново обществено и книжовно движение.[1] Когато въ 1854 г. В. Халекъ печата въ „Lumír“, който по-късно, отъ 1862 до 1864, редактира, „Nekřtěncova dušička“, а Янъ Неруда — „Oběšenec“, никой още не подозира въ тия първи работи вождоветѣ на новото поколѣние. Но когато въ 1858 г., а после въ 1859, 1860 и 1862 излиза подъ уредбата на Йозефа Баракъ алманахъ „Máj“, посветенъ на К. Хинекъ Маха,[2] и когато въ 1866 се явява сп. „Květy“, уреждано отъ Халекъ и Неруда, става за всички ясно, че новото поколѣние писатели, между които сѫ и Каролина Свѣтла, Густавъ Пфлегеръ Моравски, София Подлипска, Адолфъ Хейдукъ, подъ влиянието и на „Jungdeutschland“, бурно и страстно се втурва въ културния животъ, за да проправи пѫть на родната литература. Толкова повече, че следъ неуспѣшнитѣ войни презъ 1859, когато въ западна Европа абсолютистичниятъ деспотизъмъ бива разколебанъ по-дълбоко, Австрия смѣня Баха съ Голуховски, като презъ 1860 г. възстановява съ императорски дипломъ конституционнитѣ свободи на народа. Младитѣ писатели, обхванати отъ общото настроение за трескава дейность, скоро даватъ характеръ на литературата. Цѣли почти двадесеть години, до смъртьта на В. Халекъ, 1874 г., тѣ сѫ нейни типични представители. Тѣ мислятъ, че бѫдещето на народа е вече осигурено, че може свободно да се развива, че държавната организация на Австрия ще се преустрои на федеративни начала, стига той да се приобщи къмъ духовния животъ на Европа. Би се очаквало, че тѣ ще се отдадатъ

---

1. Ср. Leandr Čech. Literární směry v letech padesátých. Česká literatura XIX. století, díl III. č. 2., пос. изд., с. 137 193.

2. Jaroslav Vlček. „Máj, jarní almanah na rok 1858“. Nĕnolik kapitolek z dějin naší slovesnosti, посоч. изд., с. 132 143.; J. Frič.Paměti, IV. c 465 сл.

изключително само на литературна дейность, че ще посветятъ всички усилия за разцвѣта на книжнината. Обаче политическиятъ животъ на страната, който не само се съживява, но се и усложнява отъ 1863 г., следъ раздѣлата между старо и младочехи, бива толкова стихиенъ, че поглъща не само духовнитѣ сили на народа, но и увлича въ своето движение и младитѣ писатели. Тѣ водятъ борба на две страни — политична и книжовна. И тѣ мислятъ, като групата около в. „Čas“ на д-ръ Краса, а после — около „Hlas“ на д-ръ Финка и „Národní Listy“ на Юлиусъ и Едуардъ Грегъръ, като Карелъ Сабина, Карелъ Сладковски, Карелъ Адамекъ, Густавъ Еймъ, че групата около „Politik“ и „Národ“ на Фр. Палацки и Фр. Лад. Ригеръ, която се позовава заедно съ шлехтата на Карелъ Шварценбергъ и Кламъ Мартиницъ, не на естественитѣ права на човѣка и народа, но на историчнитѣ, води вредна за страната политика. Най-живо участие въ тая борба между двѣтѣ групи взема Янъ Неруда и В. Халекъ. Особено Неруда, когото старочехитѣ обвиняватъ, че е въ служба на нѣмския печатъ въ Виена, а по-късно, че е полицейски агентъ, издайникъ на народа, като К. Сабина.[1] Но отъ друга страна, не по-остра е борбата, подйета отъ края на 50-тѣ години срещу стари книжовници около „Pražské Noviny“ и „Poutník z Otavy“, срещу Якубъ Мали, срещу програмата на будителския романтизъмъ на Юнгмана и Колара. Стихотворниятъ памфлетъ на Яна Неруда, „U nás“, съ който презъ 1858 г. се осмиватъ преди всичко консервативнитѣ идеали на противницитѣ, както и „Obrazy zivota“, „Kritická příloha k Národním Listům“, „Rodinna Kronika“, „Literarní Listy“, започнали да излизатъ между 1850 и 1865, показватъ, че поколѣнието около алманахъ „Май“ носи съ себе си по-друго лично, обществено и национално съзнание, което оставя дълбоки следи въ литературата на 60-тѣ 70-тѣ години. Въ книжнината то се проявява съ своя реализъмъ и космополитизъмъ, въ обществения животъ съ своя хуманизъмъ и демократизъмъ, въ политиката — съ федерализъмъ и либерализъмъ. Модерниятъ общественъ и литературенъ типъ сега е свободолюбивиятъ гражданинъ. Ето защо това поколѣние отрича романтичниятъ идеализъмъ и илюзионизъмъ, историческиятъ елегизмъ, сърдечниятъ мелан-

1. Albert Pražák, посоч. студия, с. 504—505.

холизъмъ, безкритичниятъ национализъмъ и славянофилскиятъ утопизъмъ. Вмѣсто мечтата и блѣна, то следва волята за подвигъ, вмѣсто купнежа по славно минало, то се понася съ устремъ къмъ бѫдещето, вмѣсто мѫката по далечни краища— радость отъ най-близкото въ живота, доволство отъ самата действителность. Затова съ свѣжо жизнено чувство, то иска да бѫде бойко, устремно, нападно. Не съ въздишката на неутолението, не съ сълзата на убитата мечта, а съ острата гримасна ирония то иска да си проправи пѫть въ живота. Но тоя напоръ за освобождение на личностьта не отрича повелнитѣ потрѣби на колектива. Народностьта е пакъ свето начало, но вече въ духа на пролгасения реалистиченъ космополитизъмъ. Да се боришъ за свободата и правата на личностьта и гражданина, за съвѣстьта на човѣка, да защищавашъ стопански слабия, въ предѣлитѣ на която и да е родина, това значи да си воинъ на народното съзнание. Ето защо школата на Неруда и Халекъ, съ своя борчески духъ и общественъ идеализъмъ, участвува въ борбата за тържеството на новия мирогледъ съ дълбока вѣра, че служи на своя народъ. Това свое отношение къмъ свѣта тя иска да изрази и въ своето творчество. Така нейниятъ космополитизъмъ съпричастнява повече идейно, отколкото художествено, чешката литература съ свѣтовната. Излизайки отъ своята идеология, тя изоставя народностното начало въ поезията, така както го прокарватъ Юнгманъ и Коларъ, Челаковски и Ербенъ, макаръ че къмъ последния пазятъ чувство на особена почить. Вмѣсто колективистичния утилитаризъмъ на романтизма, посочва въ изкуството началото на индивидуалистичния либерализъмъ. Писательтъ трѣбва да бѫде свободенъ както въ избора на сюжета и неговата разработка, така и въ задачитѣ и целитѣ на своето творчество. И тази свобода, разбира се, е относителна. Още повече, когато религията на реализма слага предпоставка: да не се губи връзка съ непосрѣдния искъ на живота. Особено когато се изхожда отъ Хайне и Петьофи. Затова нѣма нищо необяснимо, когато В. Халекъ, поемайки редакцията на „Lumír“ въ 1862 г., заявява, че поетътъ не бива да забравя свободата на своето изкуство, че трѣбва да изобразява не чеха, а човѣка преди всичко. Този устремъ да се разшири обществената и народностна роля на поезията, на изкуството въобще, да се издигне чешката книж-

нина на европейско равнище, да се разшири нейниятъ кржгозоръ, като се обогати и углжби нейното съдържание, показва, че поколѣнието на Неруда нѣма богатство отъ художествени идеали, че е лишено отъ по-живо естетично чувство, че формата за него не е мжчителенъ проблемъ. Така то подчертава, колко дълбоки сж неговитѣ връзки въ тенденциозния му реализъмъ съ Божена Нѣмцова, особено съ Карела Хавличекъ, колко е задължено въ своята литературна практика на наследството отъ миналитѣ дни.

Това поколѣние обаче, което въ своитѣ начала за изкуството и литературата не стои далечъ отъ гражданския животъ на страната, бива скоро заставено да засили връзкитѣ си съ чешката действителность изобщо. Когато мисли, както и политическитѣ вождове на народа, че страната ще добие своята управна и културна самостойность, то бива жестоко измамено, като вижда презъ 1867 год., какъ Францъ Йосифъ се коронясва за краль на Унгария. Маджарскитѣ патриоти, водени отъ Деака, нанасятъ смъртенъ ударъ на чешкитѣ национални надежди. Напразно чешката феодална аристокрация, която проиграва борбата поради свои тактически грѣшки, се сили да организира народния ропотъ срещу Виена; напраздно се носи като възгласъ на времето формулата на Фр. Палацки отъ 1965 г., вмѣсто по-старата, Kdyby Rakouska nebylo, musili bychom je nově založiti, — Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm.[1] Дуалистичната монархия се затвърдява, обсолютистичниятъ деспотизъмъ се засилва, гнетътъ върху чешкия народъ, особено отъ 1868 г. до 1871 г., се налага съ неотвратна сила.[2] Веднага става явно, че усилията на Неруда и Халекъ да обединятъ народностни начала съ общочовѣшки, не сж били наложени отъ здравъ политически смисълъ. Съ трезво чувство за нуждитѣ на момента, тѣ виждатъ, че народътъ е застрашенъ въ своята сждба. Нѣма съмнение, че жестокото надвластие на германизма засиля стана на чешкия национализъмъ. Но и безъ това школата отъ алманаха „Máj" винаги е изразявала своето гордо национално съзнание. Сега се разбира, че разпрята, която тя води съ старата

[1] Ср. Josef Pekař, Fr. Palacký. Světová knihovna, č. 1025-1026, Praha, 1912. с. 136-137.; Dějiny československé, nákl. histor. klubu, Praha, 1921, с. 145 сл.

[2] Ср. Zd. Tobolka. Dějiny české politiky nové doby, č. II. Od říjnového diplomu do vztoupení. Čechů na říšskou radu 1879. V Praze, 1908.

патриотична школа въ края на 50-тѣ години, е била излишна Но едничката морална облага отъ нея е, че може по-лесно да си изясни отношението къмъ нѣкои нови въпроси на деня. Тия, които нѣкога искаха да влѣятъ ново съдържание въ стари нравствено-обществени форми, сега по убеждение и дългъ трѣбва да направятъ завой назадъ. Защото да отстжпишъ отъ своята литературна програма, това значи да посветишъ силитѣ си въ служба на възвишена цель. Но и по инстинктъ кржгътъ на Неруда живѣе съ завещанитѣ завети, съ дѣлото на своитѣ предходници, съ културно-историчнитѣ традиции на своя народъ. Отричайки романтизма, Неруда и Халекъ, Пфлегеръ Моравски и Хейдукъ, Свѣтла и Подлипска носятъ все пакъ въ своето творчество следи отъ него. Всжщность, въ общественитѣ слоеве той още не е изживѣнъ, макаръ и не толкова като мирогледъ, колкото като настроение. Затова може би и поколѣнието отъ 60-тѣ години не следва примѣра на Палацки и Шафаржика отъ 1821 г., когато отричатъ рѣзко своитѣ преходници въ лицето на Добровски. Следователно, преходътъ у него отъ космополитизъмъ къмъ национализъмъ на теория и на дѣло се подготвя бавно отъ идейни и психологични, а не само отъ външни, обществени и политически, условия. Че той не е случаенъ, това се вижда най-добре у Неруда. Въ „Hřbitovní kvítí", 1857, все още се чувствува, какъ романтикътъ се стреми да се освободи преди всичко отъ своя романтизъмъ; въ сбирката „Knihy Veršů", която съдържа предимно стихотворения отъ 1862 г., макаръ и излѣзла въ 1867., явно се следи вжтрешния развой на поета; по-късно, въ посмъртната му сбирка отъ 1869 г., „Spěvy páteční', въ която сж събрани стихотворения, писани въ края на 80-тѣ години, нѣма нито най-малъкъ белегъ отъ космополитизъмъ. Стига само да се прочете стихотворението му „Láska".[1]

Така чешката литература въ края на 60-тѣ и началото на 70-тѣ години е по-здраво споена съ традицията, отколкото

---

[1] Ср. Ferdinand Strejček. České školy básnické 19. věku. V Praze 1921; F. V. Krejčí. Jan Neruda. Studie jeho vyvoje a díla, v Praze, 1902.; Jar. Vrchlický. O poesii J. Nerudy. Sebr. spisy J. N., ř. I. díl I. Praha, 1920. c VII—XXXV.; A Novák. Studie o Janu Nerudovi. V Praze, 1919; Jan Neruda. Zlatoroh. sv. 2. V Praze 1920.; Jiří Karásek ze Lvovic. Jan Neruda. Pestrá knihovna, číslo 42. Nákladem Al. Hynka v Praze, 1910.; F. X. Šalda. Alej snu a meditace ku hrobu Jana Nerudy. Boje o zítřek. Spisy, sv. III V Praze, 1922. c. 61-67.; Leandr Čech. Vítězslav Hálek. Česká lit. XIX. st., пос. изд., c. 194-270.; Jaroslav Vlček. Z Hálkova redaktorství, z jeho theorie a praxe básnická. Několik kapitolek z dejin naší slovestností, пос. изд., c. 144-157.

въ края на 50-тѣ. Трѣбваше да измине едно само десетилѣтие, за да се види, че свободата на изкуството е невъзможна въ страна, на която сѫдбата слага трагичния въпросъ — да бѫде или не. Поколѣнието отъ алманаха „Máj" е живъ примѣръ за безуспѣшния опитъ на интелигенцията да се освободи отъ политическитѣ потрѣби на момента, да се домогне до просторенъ свѣтовенъ миrогледъ, да даде по-голѣма относителна широта на своето творчество. Чехия, духовна провинция на Европа, напразно разперва крилата на своя гений, напусто иска да излѣзе отъ своитѣ предѣли — условията, при които е поставена, не ѝ позволяватъ да изпревари или да ускори своето естествено развитие. Нейниятъ националенъ трагизъмъ — да чувствува сили и да не може да ги разрази — се долавя дълбоко, бихме казали, въ дуализма на времето, въ неговитѣ противоречия: маджаризъмъ и германизъмъ, които раздвояватъ населението отъ Шумава до Татритѣ; централизъмъ и федерализъмъ; консерватизъмъ, клерикализъмъ, абсолютизъмъ и демократизъмъ, либерализъмъ и конституционализъмъ; романтизъмъ и реализъмъ; колективизъмъ и индивидуализъмъ. Тия враждебни противоречия биха подкладили и трагически дуализъмъ въ съзнанието на чешкия писатель, ако той би ги изживѣлъ повече едновременно, а не смѣнно въ потока на времето. Но все пакъ, найтрайно и най-силно се разгаря въ душата му борбата между национализъмъ и космополитизъмъ. Тя обаче не погубва неговитѣ творчески сили. Той смогва да израстне въ 60-тѣ години, които макаръ и въ известно сродство съ сѫщото време въ Полша и Русия, иматъ при своеобразнитѣ чешки условия свой характеръ, успѣва да запази въ опредѣлени размѣри своята индивидуалность, да създаде ценни творби, да прояви своята творческа воля. И когато на югъ, въ славянскитѣ страни, често при съответни условия, духовниятъ животъ не изнася изобщо, или не поставя въ кипежа на борбитѣ съ такава настойчивость, тежки литературни проблеми, тукъ се правятъ опити да се разрешатъ. Това, което не може да извърши К. Х. Маха самъ, поколѣнието на Неруда подйема — да се проправи свободенъ пѫть на поезията, на изкуството изобщо. И въ тоя устремъ да освободи поезията отъ гнета на политическата сѫдба то успѣва да подготви условия за нейни по-нататъшни завоевания, като полага здрави основи на художествената литература.

II

Времето на Неруда и Халекъ изживяватъ бащитѣ на младежитѣ и отъ поколѣнието на Мокри. Особено бащата на поета, Антонинъ Мокри, връстникъ или почти връстникъ на Божена Нѣмцова, К. Х. Боровски, Карелъ Сладковски. Възпитанъ въ духа на будителския романтизъмъ, свършилъ право въ Виена, той заседава въ 1848 година заедно съ Палацки и Ригеръ, неговъ приятель, въ Кромержижкия имперски сеймъ, развива жива политическа дейность, дори и по-късно, презъ 60-тѣ години, бива разследванъ и едвамъ се отървава отъ затворъ. И това става, когато е нотариусъ въ Ческе Будейовице, дето му се ражда Отакаръ, и после отъ 1855, въ Водняни. Тоя искренъ, и скроменъ борецъ, който остава вѣренъ на Палацки въ разкола между дветѣ политически поколѣния, смъртно ненавиждащъ Хабсбургитѣ, живѣе смислено съ устрема на народа къмъ федеративно устройство на монархията, прави отстѫпки на либералистичнитѣ настроения на времето, винаги бодъръ на своя постъ като чехъ. Затова и на погребението му презъ 1883 г. въ Водняни се стича народъ почти отъ цѣла южна Чехия,[1] за да му отдаде последна почить.

Политическитѣ настроения и идеали на времето той пренася, както и всички по-будни бащи, въ своето семейство. Отакаръ Мокри още тукъ бива закърменъ съ тѣхъ, още повече, че ранната му възрасть съвпада съ значителенъ моментъ отъ историчния животъ на страната.[2] Когато въ 1865 г. той отива въ Будейовице[3] да следва въ основаната отъ епископъ Валерианъ Ирсикъ чешка гимназия,[4] духовниятъ животъ на родината му, следъ възстановяване на конституционнитѣ свободи въ 1860, е въ своя разгаръ. Народниятъ подйемъ намира проводникъ на своята стихия и у В. Ирсика, който не откѫсва гимназията отъ живота. Макаръ да поддържа основ-

---

[1]. Сведения за живота му дава неговия синъ Теодоръ Мокри въ Z paměti poslance, Otavan, 1921. č. 1—2, c. 3—7. Тѣхъ допълни въ частно писмо отъ 28.IV.1928. до мене неговиятъ внукъ, г-нъ Д-ръ Антонинъ Мокри, а сѫщо така и г-нъ инж. Теодоръ Мокри, пакъ съ писмо отъ 5.VI.1928.; И на двамата изказвать тукъ своята гореща благодарность.

[2]. Ср. Zd. Tobolka. Počátky konstitučního života v Čechách. V Praze, 1898.; Adolf Srb. Politické dějiny národa českého od r. 1861. Praha, 1899.; Servác Heller. Z minulé doby našeho života národního, kulturního a politického. Praha, 1916.; B. Rieger. Náš ústavný vývoj. V Praze, 1898.

[3]. Antonín Klašterský. Nekrolog o Mokrém. Světozor, 1899. č. 9. c. 106.

[4]. Josef Holeček. Pero I. V Praze, 1922. c. 318.

нитѣ догми на католицизма, той не е чуждъ на свободолюбивитѣ идейни движения, не страни отъ борбитѣ на своя народъ, отнася се благосклонно къмъ младежьта. Презъ 1861 г. заедно съ Браунера, въ имперския сеймъ той е въ стана на Фр. Лад. Ригера, който е душата тогава, освенъ Палацки, на чешкия отпоръ срещу Виена.[1] А съ своята личность той не остава безъ влияние върху живота на училището.[2] Особено, когато въ него има учители като Д-ръ В. Моурекъ, Фр. Шембера, Густавъ Востри, вѣрни синове на своето време, чрезъ които то указва въздействие и върху възпитаваната отъ тѣхъ младежь.[3] А и на всѣкжде, не само въ Будейовице, младото поколѣние бива, по силата на обстоятелствата, възпитавано въ духъ нравственъ и патриотиченъ.

Мокри, макаръ и още въ ранна възрасть, все може, както казва неговиятъ другарь Йозефъ Холечекъ, „srdcem vnimati nový ruch".[4] Децата възприематъ отъ бащитѣ заветитѣ на 1848 г., запазени като свето съкровище презъ време на Баховата реакция,[5] и подхванати сега наново, за да добиятъ своя плътъ и кръвь. Това духовно общение между бащи и деца, което спојава дълбоко едно поколѣние съ друго, има особено значение за характера на чешкия националенъ животъ презъ 60-тѣ и 70-тѣ години. Нѣщо повече дори, поколѣнието на Мокри, подъ хипнозата на бащиния примѣръ, се приучва да живѣе не само съ лични, но и съ обществени настроения. Така се запасява съ ония вжтрешни преживявания, които образуватъ нравствената основа на цѣлата му жизнена дейность.[6] Първата половина на 60-тѣ години то крепне вжтрешно, сродява се съ миналото, но живѣе и съ бждещето, затова се учи и отъ поколѣнието на Неруда, което доста съдействува, за да избистри неговия смисълъ за политическитѣ и стопански въпроси на живота. Затова общата вълна на народностния подйемъ го понася на своитѣ крила, като му предава своето вдъхно-

---

1. A. Denis — D-r J. Vančura. Čechy po Bílé hoře, díl II. kn. 3. Nakl. Šolc a Šimáček, Praha, 1921³. c. 55 (607).

2. Josef Holeček, пос. съч., с. 332—335.

3. Тамъ, с. 331—332, 364.

4. Тамъ, с. 50.

5. Вж. A. Denis — D-r.J. Vančura, пос. съч., с. 151—229.

6. Holeček, c. 50, 46—47.; Alois Jirásek. Z mých paměti, I. Sebrané spisy díl XXXVII. Nakl. J. Otto. V Praze, 1917³, c. 309.

вение, своя възторгъ, своя характеръ, своитѣ цели. Тази връзка съ времето то я чувствува и следъ изминатъ житейски пѫть и я посочва като една отъ най-свѣтлинитѣ страници отъ своя животъ.

Това време се характеризува преди всичко съ повишено политическо съзнание у народа. Нѣма съмнение, че като става повратъ къмъ политическитѣ идеали на 1848 г., романтичната идеология изобщо се съживява, още повече, когато стопански и обществени условия подхранватъ щедро нейнитѣ корени. Всички духовни сили сѫ насочени къмъ защита на народностни права, и затова историчниятъ романтизъмъ, който дава не малко основания за борба, се измѣня въ своето съдържание и добива предимно политиченъ смисълъ. Ето защо повикътъ на народнитѣ вождове за историчнитѣ права на чешкото кралство добива значение на мистиченъ талисманъ въ обшествения животъ. Дори и следъ 1863 г., Палацки, Ригеръ и Брауneръ, отъ една страна, и Сладковски и Е. Грегъръ отъ друга, следвайки обща цель, независимо отъ своята консервативна или свободолюбива програма, отварятъ широкъ пѫть за обществена дейность на младото поколѣние. Предприема се здрава организация на народнитѣ сили, всички въпроси на деня се разискватъ и въ най-широкитѣ обществени крѫгове, ставатъ достояние на всѣко по-будно съзнание. Затова и работнишкото съсловие иска да вземе своето мѣсто въ политическия животъ.[1] Тази демократизация на политичната мисъль съдействува да се развива и културния инстинктъ у масата, да се изработи общо национално настроение, да се задълбочи общественията идеализъмъ. Дори и следъ прогласата на дуализма, дори и следъ като се засилва отъ 1868 год., особено въ Прага чрезъ Колера, нѣмскиятъ деспотизъмъ, живата политична мисъль не загасва. Отъ Западъ се носятъ широки вълни на демократично движение, либералистично въ основата си, което има въ страната за символъ на своето знаме и калихъ. Така и либерализмътъ на времето пуска дълбоки корени въ историчната романтика, стреми се да се свърже съ хуситското движение като неговото народностно, социално и нравствено съдържание се използува за политично възпитание на общественитѣ слоеве. Когато въ 1868 г. бива прогласена декларацията на

---

[1]. Ср. Cyril Horáček. Počátky českého hnutí dělnického, Praha, 1896.; A. Stašek. Vzpomínky, díl I. Nakl. Fr. Borový, Praha, 1925., с. 285—6.

чешкитѣ народни представители за историчнитѣ и държавни права на народа, тя бива оживена отъ възторжна похвала отъ всички краища на страната. Навсѣкжде кипи „nadšení pro státní právo české“, ненависть срещу нѣмската управна мощь, срещу строгостьта на австро-унгарския монархизъмъ.[1] Настроена враждебно къмъ учителитѣ си по вѣроучение, обикновено строги католици, които въ своя догматизъмъ безъ да искатъ ставатъ крепители на деспотичната власть,[2] младежьта носи въ душата си размирни идеали. Мнозина сж готови да умратъ за своята родина, безъ да иматъ ясна представа, какъвъ смисълъ би имала тѣхната смърть.[3] Йоз. В. Сладекъ дори, който е успокоенъ характеръ вече, мечтае, при необходимость, за смърть на барикадитѣ.[4] На тържествата въ Хусинецъ Мокри е така въодушевенъ, разпламененъ, че иска да умре като Анжолра въ „Клетници“ на Юго. Тая мисъль у него не е случайна, защото къмъ нея се връща често.[5] И той се нарежда, като своитѣ другари, подъ черното хуситско знаме съ кървавия калихъ. Хусъ, най-голѣмиятъ чешки мжченикъ, и Жижка, най-голѣмиятъ чешки воинъ за божията правда, сж едритѣ звезди на неговата любовь. Подъ тѣхното знаме иска да се бори за своя народъ.[6] Защото тѣ даватъ сила на младежьта да вѣрва въ тържествата на правдата, на висшата справедливость и да воюва безстрашно за своитѣ идеали. Хуситскиятъ идеализъмъ я учи, че трѣба да се преодолѣе чешкиятъ феодаленъ аристократизъмъ, още повече, когато шлехтата не излиза въ борческата си тактика отъ повелитѣ на общи народни блага. Следейки живо чрезъ периодичния печатъ политическитѣ борби,[7] тя разширява не само своя кржгозоръ, но свиква да прави сама преценка на събитията. Нейниятъ либерализъмъ я сближава духовно съ Карелъ Сладковски, единъ отъ ония херои на 1848 год., за когото Неруда пише въ 1880, пъленъ съ обичь некрологъ,[8]

---

1. Al. Jirásek, пос. съч., с. 311.
2. Ср. Jirásek, с. 277—294. Holeček, с. 214—236, 369, 428.
3. Holeček, с. 205, 312—313, 366.
4. Ср. E. Chalupný. Josef Václav Sládek a lumírovská doba české literatury. Praha, 1916. с. 20.
5. Fr. Herites, Vodňanské vzpomínky, v Praze, 1914. с. 10—12.
6. Holeček, с. 236.
7. Jirásek, с. 311.
8. Вж. Národní Listy, 1880, отъ 7. 14, 16. III., Sebrané spisy, nakl. F. Topič, Praha, 1913, ř. I. díl XXXI. с.54 сл.; „Knihy veršů“, 1867, сж посветени нему.

Йоз. Сладекъ[1] и От. Мокри[2] едни отъ най-хубавитѣ си стихови творби, а Й. Пенижекъ произнася прославна речь.[3] Политическото ѝ въодушевение се подхранва и отъ идеята за славянско братство и единение, която тамъ, на югъ, особено въ Таборъ, има свое благодатно гнѣздо. Не само „Kde domov můj", но и „Hej, Slované", „Slovan jsem a slovan budu" „Naprej", „Složno, složno, braćo mila" сж едни отъ най-обикнатитѣ ѝ пѣсни, както и на цѣлото тогава общество,[4] които окрилятъ сърдцето, възвишаватъ ума.[5]

При такава политическа атмосфера, много естествено, и общественият животъ не може да има по-друго съдържание. Лишено отъ възможность да брани както е редно своитѣ права, обществото използува всѣки случай, за да даде показенъ изразъ на своя ропотъ. Да се изявява нарочно народностьта, да се разгърмява отдадена почить къмъ нѣкои паметни дни и славни имена, да се тържествува за всѣки славянски успѣхъ, надъ всѣки чешки културенъ подвигъ — това е нравствена необходимость. Сърдцето на младежьта, разбира се, се отзовава на всѣки трепетъ на голѣмото чешко сърдце, Прага. — Срещу цилиндъра и фрака, символъ на германизма, деспотизма и аристократизма, се противопоставятъ народната čamara, славната poděbradka tmavé, višňové barvy s českým lvíčkem, хуситската черна връзка съ кървавъ калихъ.[6] Народниятъ духъ не трепва, когато се сждятъ жени, задето презъ 1867 г., по случай на славна годишнина, полагатъ лавровъ венецъ на Бѣла-гора.[7] Шумно разкрива обществото своето исторично съзнание презъ сжщата година, като устройва тържествено посрещане на чешкитѣ korunovační klenoty, символъ на народностната независимость. Все това време то

---

1. Karlu Sladkovskému, Ze života, Praha, 1884. Spisy básnické, sv. I. 1908. c. 75.

2. Karlu Sladkovskemu v den jeho pohřbu. Jasem a šerem. Nakl J Otto, v Praze, 1893. c. 80 сл.

3. V den stých narozenin Sladkovského. Z mých pamětí. Z let 1878—1918. sv. III. Praha 1928. c. 126—140.

4. Ср. Holeček, c. 46; Jirásek, c 309.

5. Ср. Josef Penížek, Z mých paměti. Z let 1878—1918. sv. II. Praha, 1924. c. 39 — 48.; L. Quis. Kniha vzpomínek, II. Praha, 1902. c. 26 сл.

6. Holeček, c. 269, 271, 332—334; Jirásek, c. 310—311, Stašek, 253.

7. Вж. Arn. Denis — D-r A. Vančura, пос. съч., díl II, kn. III., c. 127 (679).

брани своето национално и славянско съзнание, когато Палацки, Ригеръ и Браунерь отиватъ на поклонение въ Москва, при рускитѣ славянофили, за да посочатъ своето недоволство отъ престолния градъ на Дунава. Проява на национална гордость става и ославата на 70-годишнината отъ рождението на Палацки, чийто отгласъ се разнася по цѣлата страна.[1] Не помалко се раздвижва обществения животъ, когато въ 1868 г. се полага основния камъкъ на Народния театъръ въ Прага, дето се стичатъ поклоници отъ цѣлото кралство, дори и отъ чешката емиграция въ Америка — на това „всенародно събрание".[2] Все така буйно и славно се въздава хвала на Хуса въ Хусинецъ презъ 1869, 500 години отъ раждането му, могѫща проява на чешкия демократиченъ либерализъмъ.[3] Отъ сѫществено значение сѫ и юнашкитѣ тържества — отъ 1862 г., когато полага основи на соколското движение Мирославъ Тиршъ, где по-голѣми, где по-малки, тѣ не преставатъ да бѫдатъ школа за народния духъ.[4] Но най-бурно се разразява обществено-политичното съзнание презъ 1868—1870 чрезъ митинзи, манифестации и събрания.[5]

При тоя подйемъ на духа и културната срѣда не може да не се прояви въ общия потокъ на народното развитие. Всичко, казва Ирасекъ, което се предприема, за да се засили то, се посреща съ радость.[6] Културниятъ активизъмъ избива най-вече въ три посоки — филологична, исторична и народоведна, по традиция. Но ако въ науката се внася известенъ критицизъмъ, въ широкитѣ обществени слоеве, дето романтиката на миналитѣ дни е пустнала дълбоки корени, има суетна възторженость, която замъглява умствения крѫгозоръ.[7] Настроението на повишено национално съзнание, особено силно въ южна Чехия, дето всичко, „od Vodňan až po Prachatice

---

1. Ср. Holeček, с. 166—167.

2. Вж. Holeček, с. 205. Jirásek, с. 310. Stašek, с. 252—258. Сѫщо A. Novák. Sv. Čech. Dílo a osobnost, díl II. Praha, 1923. с. 112 сл.

3. Ср. J. Neruda. Husova slavnost. Sebr. spisy, díl. XIX, Praha, 1911. ř. I. с. 330.; Herites, с. 10—12.

4. Ср. Stašek, с. 235—242.; Josef Bartoš. Miroslav Tyrš. Zlatoroh, č. 31—32. V Praze, 1916.

5. Ср. Stašek, с. 259—291.; Lad. Horák, пос. съч., с. 211.

6. Z mých paměti, пос. изд., с. 309.

7. Stašek, с. 168.; Holeček, с. 205.

jest ultračech",[1] подравя основитѣ на всѣки здравъ смисълъ за действителнитѣ отношения въ живота. „Všechno české bylo přeceňováno ve velkém".[2] Затова пъкъ вдъхновението и възторгътъ изпълняватъ въ най-голѣма мѣрка своето жизнено предназначение. Преди всичко — всѣки образованъ чехъ става най-пламененъ защитникъ и прославитель на своя бащинъ езикъ. Изтръгнатъ отъ „позоръ и мжка" въ началото на 60-тѣ години, той бива предметъ на особена любовь.[3] Той премахва обществени и съсловни прегради, сближава, сродява, подканя за подвигъ. Ограниченъ до вчера, той шумно слави своята възвърната свобода. За всѣкиго той е най-яркиятъ символъ на народностьта. А где може да най-добре да се „патриотничи", ако не на културна почва? Чрезъ дребна, но съзнателна работа, и въ семейството, и въ училището, и въ обществото, се насажда патриотиченъ духъ. Младежьта, най-напредъ отъ висшитѣ училища, разнася този духъ, съживява и ободрява. Тя изучава родната история прилежно, чрезъ нея си изяснява смисъльта на събитията, увлича се отъ народната пѣсень, наподобява я и я пѣе.[4] Винаги буйна и бодра, тя устройва излети до нѣкоя исторична мѣстность, до природата, близко или далече отъ своя градъ, като увлича съ себе си и своята срѣда. Тия излети винаги сж тържествени, съ музика и знамена, въ любороденъ стилъ. Отъ друга страна, при всѣки поголѣмъ праздникъ, урежда забави, сказки, концерти, въ които бащи и деца се сродяватъ духовно, влияятъ си взаимно, изравняватъ се въ общитѣ си идеали.[5] Тоя интименъ животъ, идиличенъ по своя характеръ, най-вече въ различнитѣ области на страната, е най-ярькъ признакъ за наивностьта на оная младежь, която мечтае за бунтарски подвизи. Тукъ, не само въ училище, крепне вѣрата въ свѣтлото бждеще на народа. Живѣе се съ съзнание, че се взема участие въ общото народно движение.[6] „My, пише Херитесъ, kteří jsme byly tehdy mladí,

---

1. Holeček, с 142.
2. Тамъ, с. 191.
3. Тамъ, с. 46.

4. Ср. Holeček, с. 51—52, 309—310.; Jirásek, 297.; Otakar Jedlička. Upomínky na gymnasium Kralohradecké z let 1857—1865. Akademické Listy. roč. II. 1879.

5. Holeček, с. 200; Jirásek, с. 308—309.

6. Ср. Eliška Pechová-Krásnohorská. Co přinesla léta. Druhé knihy vzpomínek, sv. I. V Praze, 1928. с. 35—36.

viděli jsme v ní (v té době) cosi velkého a slavného, k čemu národ náš, jehož syny s hrdostí byly, po dlouhém pokoření rychlými kroky spěje a musí dospěti".[1]

Все въ сжщия ликъ се отразява обществото, а заедно съ него и неговата младежь, въ своитѣ книжовни интереси. Родната литература, която тогава обикновено надценяватъ всички влюбени въ своето родолюбци, изиграва успѣшно своята национална роля. Нѣма съмнение, че тя се изучава подробно, но не всички писатели могатъ еднакво да влияятъ върху умоветѣ и сърдцата. Най-близко стои до сърдцето на младежьта, покрай Колара, К. Х. Маха, съ своитѣ „Cikáni", „Marinka", „Křivoklát", но най-вече съ „Máj". Маха е най-голѣмата ѝ обичь. Нейниятъ романтизъмъ, свѣтовната ѝ скръбь, копнежътъ по синитѣ далечини се дължи до известна степень на тоя злочестъ поетъ.[2] Чувството ѝ за народната пѣсень избистря както К. Я. Челаковски, съ своитѣ „Ohlas písní ruských" и „Ohlas písní českých", така и К. Я. Ербенъ съ своята „Kytice", които я сближаватъ съ идиличния миръ на мечтата, съ таинствения свѣтъ на приказката и легендата.[3] Тия поети, много естествено, обичани толкова много, особено първиятъ отъ тѣхъ, и отъ поколѣнието „Máj", сж най-раннитѣ нейни вдъхновители. Това показва, че генерацията на Мокри има сжщия основенъ поетиченъ запасъ, както и предходната неи. Тъй се поддържа литературната връзка между тѣхъ. Романтичниятъ историзъмъ, не чуждъ на обществото, макаръ и политически обагренъ, засяда дълбоко въ младежкото съзнание и чрезъ Иоз. К. Тилъ и К. Херлошъ, първиятъ съ множеството свои драми и романи, особено съ „Fidlovačka", а вториятъ съ „Der letzte Taborit", „Die Hussiten", „Die Mörder Wallensteins".[4] Особено влияние указва върху младежьта и Пр. Хохолоушекъ, може би не толкова съ „Templáři v Čechách", колкото съ страстно обикнатия „Jih" въ 60-тѣ и 70-тѣ години, който я унася на хероично-романтичния Бал-

1. Vodňanské vzpomínky, c. 25.

2. Herites, c. 13: „Tenkrát světobol nás hodně trápil a soužil a všelicos divného jsme prováděli. Z plesu o půlnoci jsme chodili na hřbitov, a píti z lidské lebky „pohar rozkoše".

3. Cp. Holeček, c. 151.; Jirásek, c. 82, 260, 334.

4. Cp. Jirásek, c. 261; Miloslav Hýsek. J. K. Tyl. Zlatoroh, č. 45—46, v Praze, 1926. c. 33—48.

канъ,[1] а не по-малко и Ант. Котикъ съ „Plač Koruny České", будилъ презъ 60-тѣ години толкова надежди въ скорошния край на робството.[2] Младежьта обаче не забравя и своитѣ най-близки учители — Неруда и Халекъ. Ако първиятъ я увлича повече съ „Hřbitovní kvítí", а другиятъ съ „Večerní písně", това показва, че времето и младостьта налагатъ своитѣ потрѣби. Поетитѣ на „Май" я сродяватъ съ другъ свѣтъ, сближаватъ я съ действителностьта, макаръ и да не сж освободени отъ своя наивенъ романтизъмъ. Най-вече пѣснитѣ на В. Халекъ, както и „Buch der Lieder" на Хайне, сж една отъ най-голѣмитѣ ѝ радости. Въ южна Чехия бива особено обикнатъ и виенскиятъ духовитъ поетъ Зафиръ, чийто „Wilde Rosen" се поставяли и надъ „Večerní písně".[3] Въ 60-тѣ и 70-тѣ години се усилва особено интересътъ и къмъ славянскитѣ литератури. За да може да се запознае съ тѣхъ по-непосрѣдно, младежьта изучава и съответнитѣ езици. Затова и поколѣнието на Мокри, което по-късно взема живо участие въ литературния животъ, дава най-много преводи отъ полски, руски, сърбохърватски и български.[4] Най-голѣмо внимание се отдѣля за полската поезия. Толкова повече, че тя си пробива пжть въ Чехия още отъ времето на Пухмайера и намира доста поклонници и между поетитѣ отъ предходнитѣ поколѣния. Това, което сж чели Маха, Фричъ, Сабина, Небески и пр. чете и Мокри, и Холечекъ, и Ирасекъ и Йелинекъ и пр.: Малчевски, особено съ мрачната поезия на своята „Marja", Б. Залески, съ украинския си низъ пѣсни, Крашевски съ нѣкои отъ историчнитѣ си романи, Коженовски, Бродзински, Жевуски, Семйенски, Ленартовичъ и Сирокомля, но най-вече Мицкевичъ съ своитѣ „Dziady" и „Pan Tadeusz", Словацки — повече съ нѣкои поеми и лирични стихотворения, Красински съ „Irydyon" и др.[5] Руската литература, която по-късно влияе силно въ

---

1. Herites, c. 25.; Sborník Vzpomínáme Vás, v Praze, 1913, c. 10, „Vzpomínka" téhož autora.; Jirásek, c. 160.

2 Ср. Stašek, c. 232—234.

3. Jirásek, c. 261, 334; Holeček, c. 206, 433, 434; Ср. Eliška Pechová-Krásnohorská. Co přinesla léta, II кн. sv. II., v Praze, 1928. c. 68, 148, 152.

4. Ср. Penížek, пос. съч., sv. III. c. 80. Jirásek, c. 332.; Stašek, c. 178—190.; Ferd. Strejček. První česká moderna. Časopis moderních filologů, 1911; Lumírovci, jejich snahy a boje kolem r. 1880, Praha, 1915. c. 50

5. Jirásek, c. 332.; Herites, c. 12.; ср. Ferd. Strejček, Lumírovcí, пос. изд., c 68.; Fr. Kvapil. Životem k ideálu, Praha, 1901. c. 30.

страната съ своя реализъмъ, сега живѣе въ сърдцата главно съ Пушкина, Лермонтова и Гоголя.[1] Но полската поезия съ своя пламенъ, дълбоко промисленъ патриотизъмъ, съ култа си на разпънатата родина, съ надеждитѣ си за нейното възкресение посява тогава повече благодатни семена въ чешката душа, отколкото руската. Южнославянскитѣ литератури, главно съ народната си епика, откриватъ другъ миръ за чешкото общество, а за младежьта—изворъ за вдъхновение и възторгъ. Ето Янъ Гебауеръ, който превежда отъ сборника на Миладинови пѣсни,[2] Зигфридъ Каперъ[3] съ своитѣ „Gesänge der Serben", а покъсно съ „Zpěvy lidu srbského" и пр., отъ 1852 и 1872—74, Вацлавъ Кржижекъ съ своята „Anthologie jihoslovanská" отъ 1863, най-после Йозефъ Холечекъ, който още ученикъ въ Таборъ, очарованъ отъ българската юнашка пѣсень, превежда пакъ отъ Миладинова, като издава после, въ 1874 и 75, „Junácké písně národa bulharského" а „Milostné písně národa bulhraského", толкова допаднали на В. Халекъ, а въ 1876 — „Písně Hercegovské". Южна Чехия изобщо, дето има много младежи отъ Балкана, най-много живѣе съ поезията на южнославянския свѣтъ.[4] Но книжовниятъ хоризонтъ на чешкото общество се разширява още: предъ него се разкриватъ, по стара традиция, богатствата на западната художествена мисъль. Байронъ, Валтеръ Скотъ и Дикенсъ все още владѣятъ чувството и въображението, Русо и Шотобрианъ поддържатъ романтичния култъ къмъ природата, Т. Готие и Леконтъ де Лилъ вкуса къмъ формата, Ленау подхранва меланхолията, Хайне — иронията и наивния еротизъмъ.[5] Но цѣлата тази книжнина, както чешка, така и чужда, отъ която се възпитава младежьта, е предимно отъ романтиченъ характеръ. Ясно е, че тя влияе не само съ своето съдържание, не само

---

1. Jirásek, c. 323.

2. Вж. Lumír, 1863, c. 85 сл.

3. Вж. J. J. Toužimský. Siegfried Kapper. Květy, 1879. I. 114 сл.

4. Ср. Josef Penížek. Z mých paměti. III. пос. изд., c. 80.; Holeček, c. 375, 376, 398, 430—438; Атанасъ Илиевъ. Спомени. Издава Българската академия на наукитѣ 1927. с.76—101.; Д. В. Стояновъ. Нашитѣ първи културни сношения съ чехите. Съвременникъ. София, 1922, кн. 2, с. 77—97.; Josef Páta. Několik kapitol z dějin styků českobulharských. Osvěta, 1917. č. 9—10, c. 549—562 и 622—634.; Jan Voborník. Josef Holeček. V Praze, 1913. c. 20—25.;—Padesát let Umělecké Besedy, v Praze, 1912, c. 190, 277 сл.

5. Jirásek, c. 332—333, 434.; Ferdinand Strejček. Jos. Václav Sládek. Jak žil, pracoval a trpěl. V Praze, 1915, c. 40.

съ своитѣ форми, но най-вече съ своя духъ. Ето защо и тази младежь, запалена отъ искри на „мирова скръбь“, живѣе въ мечта и блѣнъ, неутолена сякашъ въ своитѣ по-дълбоки жажди отъ действителностьта. Въ свои поетични творения, както и въ статии, отзиви и бележки, печатани въ края на 70-тѣ и началото на 80-тѣ години въ „Lumír“, „Osvěta“, „Květy“, Мокри разкрива не само склонность и обичь къмъ мнозина отъ поменатитѣ писатели, но и способность правилно да ги разбира и тълкува.[1]

Естествено, тая младежь, която взема участие въ политическия, обществения и културенъ животъ на родината си, се втурва съ устремъ и въ литературния. Когато въ цѣлата страна, особено въ началото на 70-тѣ години, се образуватъ всевъзможни дружества, и тя не закъснява да си създаде свои книжовни, които иматъ характеръ на интимни кржгове, съ свой листъ нѣкога, дето намиратъ мѣсто първитѣ опити. Особенъ култъ къмъ поезията, къмъ изкуството изобщо, се изразява срѣдъ младежьта, пъкъ и срѣдъ обществото, въ почить къмъ младитѣ поети, за които се мисли, че иматъ завидна сждба. Тия поети копнѣятъ да видятъ стиховетѣ си въ четенитѣ жадно „Světozor“, „Květy“, а най-много въ Халковия „Lumír“, дето мислятъ, че могатъ да намѣрятъ признание на своята дарба. Срѣдъ тая младежь сж вече Йелинекъ, Ирасекъ, Херитесъ, Холечекъ, Врѫхлицки, Мокри и пр. Нищо чудно, че на чешката книга, на чешката литература изобщо, тя отдава най-дълбока обичь.[2]

Така Отокаръ Мокри минава своитѣ детски, юношески и младежки дни въ двадесетилѣтието почти между Баха и Тафе, дето се образува основата на неговия психиченъ строй, на мирогледа му, на неговия характеръ. Сиречь, въ общата

---

[1]. Ср. напр. въ Květy: За Неруда, 1880. I půlletí c. 119.; 1882. II. c. 250.; 1883. I. c. 743; за Хейдукъ, 1883. I. c. 115; за Свѣтла, 1880. II. c. 188.; за Доуха, 1880. II. c. 351.; за Миржиовски, 1883. c. 117.; за Шмиловски, 1883. II. c. 122; сжщо така и неговитѣ rozhledy, тамъ, 1882. I. c. 118, 243—46, 492—95, 746, 621—629.; 1882. II. c. 125, 250, 372—75.; въ Osvěta: за Гошчински, 1876. c. 394 сл.; за Бѣловски, 1877. c. 155 сл.; за Семенски, 1878. c. 236 сл. и пр.; въ Lumír: за Гошчински, 1876. c. 143 сл.; за Крашевски, 1879, c. 353 сл.

[2]. Ср. Holeček, c. 265, 206, 356, 362—70, 207—208, Jirásek, c. 278—279, 334—335; Jan Voborník, пос. студия, c. 17—19; Holeček. Před desíti léty. Rozmanité čtení, II. 1886. c. 26.; Penížek, sv. III. c. 128.

динамика на епохата, въ нейния семеенъ, училищенъ, полити-ко-общественъ и културенъ животъ той е живо съпричастенъ, усвоява изобщо обществено-психологичното ѝ съдържание, нейниятъ историченъ патосъ. Типичнитѣ особености на тоя колективенъ моментъ въ неговото индивидуално съзнание, като привързаность къмъ родната земя, обичь къмъ майчината речь, интересъ къмъ историчното минало, устремъ къмъ културенъ и политиченъ подвигъ, съпроводени съ искрено чувство за принадлежность къмъ по-голѣма съборна цѣлость, съ високо гражданско съзнание, съ любовь къмъ личенъ дългъ — му обуславятъ възможность да чувствува непосрѣдно чрезъ себе си пулса на сложния националенъ организъмъ, да схване народностьта не само езиково, географски и исторично, но и етично, въ смисълъ, че е огнище на свѣтовната съвѣсть. Затова отъ особено значение за него е, че той не изстжпя никога срещу своята срѣда. Неговата воля не го поставя въ положение да чувствува трагично противоречие между общество и личность. Отъ тази хармония можду единица и колективъ той се вдъхновява за подвигъ — литературенъ и обществено-политиченъ. Затова неговата личность не изпада въ самоотбрана, не се изнурява въ нѣкаква борба за нейни права. Отъ особена важность е, че въ момента на най-силна напрегнатость на чешкия духъ, въ залѣза на 60-тѣ и изгрѣва на 70-тѣ години, той получава отправенъ тласъкъ въ своя жизненъ пжть. Собствено, когато културно-общественитѣ сили тръгватъ въ границитѣ на единъ националенъ идеалъ. Следователно, воюва се за народъ, а не за изкуство. Затова още тукъ той не може да излѣзе отъ тѣсния кржгозоръ на народни страсти и борби, бива заставенъ да се углжби въ себе си и своята срѣда, безъ желание да проломи нейнитѣ граници. Погледътъ му за свѣта остава затворенъ. И може ли да гледа по-далече, когато надъ родния небосклонъ виснатъ тежки облаци, които могатъ да донесатъ само буря и гърмотевa? Добилъ богатото съдържание на националния опитъ, въ своитѣ поетични нагони той не може да се освободи и отъ бремето на литературната наследственость. Тъй, безъ да иска, остава традиционалистъ, макаръ и напредничавъ. Баща и синъ, презъ разтрога на годинитѣ, си подаватъ все пакъ взаимно ржка.

III

Този духовенъ кипежъ не може да не се се отрази скоро върху книжнината. Младежьта, която подраства подъ влияние на школата „Máj“, бърже иска да се прояви, да твори, да се наложи съ свой поетиченъ приносъ. Десеть години следъ алманаха на Йозефа Баракъ, въ 1868 г., тя очертава своя ликъ въ „Ruch“, който обгръща копнежитѣ и надеждитѣ на „Oreb“, „Vltavan“ и „Slavoj“, литературни дружества въ Прага и Таборъ.[1] А когато въ 1870 и 1873 г. излизатъ отъ него нови годишнини, тя вече се затвърдява въ литературата и опредѣля нейния характеръ, макаръ и по-късно. Но още тогава тя заговорва ясно чрезъ Йоз. Сладекъ, Св. Чехъ, Лад. Квисъ, Ел. Красногорска, Покорни, Мокри и др.: живѣла страстно съ политико-общественитѣ движения на своето време, схванала тѣхния смисълъ и значение, тя се отдава въ служба на родината. Поетичнитѣ мотиви на „Ruch“ сж отъ тѣсенъ идейно-националенъ крждъ, иматъ често общи огнища, еднакви посоки на обработка. Отъ друга страна, поезията въ него е характерна по-скоро съ своитѣ основни моменти, отколкото съ общото свое съдържание. Собствено, съ прокарания тамъ устремъ къмъ родното. Затова, свързвайки се до известна степень съ идейното богатство на поезията преди 1843 г., тя добива сила съ своята форма. Главната насока е да се превъзмогне космополитизмътъ на „Máj“. Сякашъ изворитѣ на поетичното вдъхновение въ границитѣ на патриотичната романтика, пресъхнали неотдавна, отново се обаждатъ: родината, свободата и славянството оставатъ пакъ свети възгласи въ живота. Че нова струя се внася въ чешката литература, това личи отъ характера на множеството пѣсни, намѣрили мѣсто въ алманаха. Програмно обаче, и за изкуството и за неговото жизнено послание, поколѣнието на Чеха се изявява по-късно, когато се противопоставя на възродения въ Lumír поетиченъ космополитизъмъ. Доколко е било силно въздействието на външната срѣда върху „Ruch“, показва излѣзлия по това време, въ 1869 г., „Almanah českého studentstva“. И неговитѣ творения иматъ сжщата идеологична подкладка, разкриватъ сжщия поетиченъ духъ. Но срѣдъ тая обща атмосфера, дето се

---

1. Ср. Ferd. Strejček. České školy básnické 19. věku, пос. изд., с. 77.; Ср. и Fr. Herites Ze vzpomínek. Sb. Al. Jirásek. Praha, 1921. с 431.

губи личната нота, все пакъ се откриватъ първитѣ черти на нѣкои по-сетнешни крупни творчески индивидуалности.

Близко до тия два алманаха стои и алманахътъ „Anemonky“,[1] съ който презъ 1872 г. южночешката младежь, събрала плодоветѣ на нѣкои литературни кржгове, се представя предъ родния образованъ свѣтъ. Споредъ затвърдения вече навикъ, и той бива свързанъ съ паметьта на голѣмо име. Втората годишнина на „Ruch“ е посветена на Хуса, „Anemonky“ — на Петра Хелчицки. Повече отъ тридесеть поети между които Връхлицки, Холечекъ, Херитесъ и Мокри, недоволни отъ гостоприемството на „Světozor“, когато отъ „Květy“ и „Lumír“ то имъ се отказва, търсятъ тукъ признание на своята дарба.[2] Подбудата, която ги заставя да издадатъ алманаха, изяснява неговия характеръ. Уредницитѣ му не сж имали по-широкъ нѣкакъвъ замисълъ или нѣкакви по-далечни цели. Нито Дуновски и Калалъ, непроявили се като творчески дарби, нито и Херитесъ, толкова плодовитъ и литературно деенъ, нѣматъ смѣлитѣ задачи на Й. Баракъ, устремната воля къмъ нови кржгозори на Халекъ и Неруда, душата на „Máj“, нито обзора на Й. В. Сладекъ, уредника на първата годишнина на „Ruch“. Тѣ не сж могли да превишатъ, естествено, нито идеитѣ и посокитѣ на своето време, нито копнежитѣ и целитѣ на своитѣ другари. Поколѣнието около „Anemonky“ наистина има своя идеология, свой нравственъ образъ, свой творчески пламъ. Обаче то излиза въ литературата на проправенъ вече пжть, на разработена почва. А освенъ това, не донася съ себе си новъ мирогледъ. Защото такъвъ не донася и времето му. Ето защо то нѣма нова обществена и книжовна програма, нито дори помисля да я обосновава теоретично. По-скоро по инстинктъ то разкрива известни свои възгледи косвено въ своята творческа практика. Затова и неговата роля е ограничена отъ историчния моментъ: то не може съ своя алманахъ да отваря проломъ. Нито да отбива удари. Не може да се сравняватъ „Anemonky“ съ „Máj“. Но по своята културна воля то не отстжпва на своитѣ предходници. То внася новъ жаръ въ книжовния животъ и подготвя условия за по-нататъшно

---

1. Anemonky, básně omladiny jižních Čech. Spořádali Jos. Kálal, Jan Dunovský a Fr. Herites. V Praze, 1872.; Cp. Lad. Quis. České manifestační almanachy let padesátých až sedmdesátých. Květy, 1898. I. c. 680.

2. Cp. Jan. Voborník. Josef Holeček, пос. изд., 1913. с. 18.

развитие: не случайно отъ него излизатъ първитѣ борци на ново движение. Изпреварено отъ генерацията „Ruch“, която бърже се налага въ книжнината съ нѣкои имена, то не може да бжде вождъ въ литературния животъ. Ясно е защо, зачелати въ утробата на едно и сжщо време, „Anemonky“ и „Ruch“ сж вжтрешно сродни. Общиятъ имъ характеръ личи както въ отдѣлнитѣ посоки, въ еднаквитѣ и близкитѣ имъ теми и мотиви, така и въ срѣдствата за изказъ. Пропитъ съ духъ романтиченъ, родолюбивъ и демократиченъ, алманахътъ на южночешкитѣ поети сякашъ се отличава не толкова съ леката младежка еротика, съ гражданския идеализъмъ и областно-идиличния си миръ, колкото съ застжпенитѣ въ него мотиви изъ живота на южното славянство. Въ него наистина има следи отъ славянскитѣ настроения на Таборъ. Племенната гордость за принадлежность къмъ исторично славна земя се допълня съ искрено чувство за южночешката природа.

Отакаръ Мокри, комуто е опредѣлено достойно мѣсто въ „Anemonky“, се откроява тукъ, макаръ недостатъчно опредѣлено, съ поетиченъ ликъ, надъ който пада тежката сѣнка на неговата младость. Неговитѣ блѣнове и мечти, копнежи и страдания, радости и скърби, на което гнѣздото е Будейовице, намиратъ вѣренъ изразъ. Дори отъ характера на неговата поезия въ алманаха може да се сжди, какви сж били неговитѣ първи поетични опити, останали само нему знайни. И по своя неустановенъ стихъ, и по своята наивность, и съ своя еротизъмъ и патриотизъмъ тѣ едва ли ще сж се отличавали отъ първитѣ работи на негови другари.[1] Но тукъ, въ „Anemonky“, дето пѣснитѣ му сж едни отъ най-хубавитѣ, неговиятъ гласъ не остава сподавенъ въ общия хоръ на младитѣ поети. Дори тѣ не отстжпватъ по своята поетична хубость на първитѣ стихотворения на В. Халекъ и Яна Неруда. Издържани въ стилъ, макаръ и не всички равноценни — не само по мотиви, но и по разработка, изказъ и техника, тѣ разкриватъ, колкото и неизчерпно, опредѣленъ и хармониченъ миръ, недоловилъ непосрѣдно сложното многообразие на живота. И въ своето чувство за природа, и въ поетското си вѣрую, и въ наивната си философия на историята — музиката на ямба и трохея, съчетанъ нѣкжде съ дак-

[1]. Ср. напр. Dr. J. V. Sedlák. O netištěných prvotinách R. Pokorného. Listy filologické, 1920. c. 37—42.

тилъ, на кръстосанитѣ нѣжни и твърди рими, допълня сладката меланхолия на мечтата, скръбния тонъ на мисъльта, неспокойнитѣ трепети на емоцията.

Тъкмо неговиятъ романтиченъ елегизъмъ, който се подклажда отъ неясна и неопредѣлена представа за свѣта, добита по-скоро отъ книжнината, а не отъ живота, е отъ значение за посоката на неговото литературно развитие. Ако въ „Vodopad", „Král" и „Jarní píseň",[1] тия малки лирични пѣсни, въ които трепти живо чувство, той прави опитъ, въ Халковски духъ и похватъ, да долови свѣтлитѣ тонове отъ гамата на жизнената рапсодия, то въ пѣсеньта „Máj",[2] въ тритѣ й, както обикновено, четиристишни строфи, той е книжовна жертва на романтичния титанизъмъ. Само че ритмичниятъ падъ на речьта съвсемъ не отговаря на неговата младежка поза. Ако въ първитѣ три пѣсни природата е само поводъ или срѣдство да се даде поетиченъ изказъ на нѣкоя емоционална мисъль, тукъ тя е използувана съ огледъ на постройни начала, за да се противопостави като враждебна стихия на човѣшката сждба. Цѣлата природа ликува, а само въ сърдцето на поета лежи черна жаль. Дори бихте казали, че тя минава въ неясна метафизична мжка: така му е опредѣлила сждбата, която отъ кървавитѣ рози на чуждитѣ страдания слага венецъ на нѣкоя щастлива глава. Въ цѣлото стихотворение, което и въ композицията си, и въ основната си концепция е отгласъ, колкото и далеченъ, на Маховия „Máj", сякашъ чувате жалбата на Вилемъ, лична и човѣшка. Тоя контрастъ, толкова характеренъ за свѣтовната романтична поезия, показва че Мокри все пакъ има, колкото и малко, чувство за изключителность на своята личность. Обаче индувидуалнитѣ вълнения на сърдцето, макаръ още плахи, не могатъ да намѣрятъ своята съответна речь. Тѣ глъхнатъ, още повече, когато сж предимно съ книжна подбуда. Затова пасивниятъ романтизъмъ на Мокри не е чуждъ и на други участници въ „Anemonky". Нито забравениятъ вече Дуновски, нито Херитесъ, нито дори и Връхлицки, и съ първата си печатна стихова творба „V brnění",[3] и съ първата си сбирка „Z hlubin",[4] дето прави усилия да намѣри пжть къмъ

1. Lumír, 1874. c. 592, 592, 196.
2. Anemonky, c. 35.
3. Světozor, 1871, č. 5.
4. V Praze, 1875.

собственого си сърдце, не се освобождаватъ отъ романтизма на своята младость. Дори и най-трезвиятъ между тѣхъ, Холечекъ, не само съ двете си работи въ алманаха, „O vzkříšení“ и „Ukolebavka“, но и съ печатанитѣ си това време въ „Světozor“, „Pan baron“, „U kříže“, „V hlubinách“, „Tma“ и пр. не преодолява наивния Халковски, Ербеновски и тежкия Маховски романтизъмъ.[1] Само че у него Маха влияе повече съ въображението си, съ външната действена сценерия, съ реалистичнитѣ мѣста на „Marinka“, отколкото съ настроението и дикцията си. Въ сжщата посока въздейству ва върху него и Ербенъ съ своитѣ балади. Мокри остава незасегнатъ.

По-силно и по-дълбоко лирично чувство клокоти, съпроводено отъ общо настроение на младежка свѣтовна мжка, въ „Rozlet' se volně písni má“ и „Mojí lyře“,[2] дето възгледътъ за личното творчесгво е даденъ въ свѣтлина колкото демократична, толкова и аристократична Съ патетично обръщение къмъ своята пѣсень, следвайки ритъма на волно и искрено вдъхновение, но сковано въ предѣлитѣ на четиристжпенъ ямбъ и въ четири вжтрешно добре споени строфи, Мокри разкрива предверието на своята поезия – да се понесе пѣсеньта му надъ родния край, надъ гробища и могили, да заглуши въ тържественитѣ съзвучия всѣки плачъ и стонъ, да разтърси тронове, да възвиси сърдцата, да възплемени кръвьта на славния нѣкога народъ,

Kdy volné slovo v ústech měl
a zásem plnil světy.

Безъ да противопоставя рѣзко миналитѣ на сегашнитѣ дни, Мокри се възвръща къмъ миналото и се позовава на него, както чешкиятъ духовенъ животъ тогава, за да напомни робството и да посочи единъ идеалъ. И както Чехъ въ „Husita na Baltu“ и „Snove“[3] преди него, и той намира дълбоки тонове на своята лира и съответни образи на своята мисъль, за да подчертае жизненото послание на своята пѣсень. Така той, макаръ и вече съ повишено самочувство на поетъ, се стреми да обедини лично и съборно начало въ своята поезия. А поезията за него има не само националенъ смисълъ, но и личенъ — съ своята велика изкупителна мощь. Тъй въ

---

1. Ср. Jan Voborník, пос. съч., с. 18—19.

2. Anemonky, с. 33—34.

3. Ср. Sebrané spisy Sv. Čecha, díl II. Nakl. F. Topič. V Praze, 1918, с. 94 сл.

„Mojí lyře", дето меланхолията се засиля и въ тона, и въ израза, и въ ритъма дори, главно въ първата строфа, съ Маховско чувство за вѣчния отходъ въ мистичната далечина, утѣхата да бждешъ въ живота заради радостьта отъ художественото творчество, струи въ непринуденитя развой на стиха сдържано, за да завърши съ сантименталенъ акордъ въ четвъртата строфа. Въ своето стихотворение „Má poesie"[1] Св. Чехъ не смогва да представи така опредѣлено и така полетно своята поетична програма. Тъкмо патосътъ на Мокри, който е искренъ, макаръ и плитъкъ, подсказва, че той се вижда въ своето младежко въображение като поетъ, нѣкакъвъ пророкъ и вещатель на народни сждбини.

По-силно подчертава Мокри жизненото назначение на своята поезия като прави преценка, изхождайки отъ своя хуситски демократизъмъ, на историчното минало. Въ двѣтѣ стихотворения, онадсловени „Rím",[2] на които липсува както по-стройна композиция, така и по-дълбокъ размисълъ, изглежда уломки отъ по-голѣмъ кржгъ, градътъ на Ромула и Рема се чувствува едва ли не като културно-историченъ символъ, който напомня за каприза на свѣтовната слава, за преходностьта на всѣко земно величие, за безмилостната, но справедлива присжда на времето. Това чувство се подхранва не само отъ уроцитѣ по история въ Будейовице, отъ „Иридионъ" на Красински, но и отъ трагиката на южночешката земя, дето вѣковетѣ сж оставили най-много следи отъ своя ходъ. Отъ друга страна, като спира погледъ на известни моменти отъ римската история, по навикъ и традиция, не доста прикрито, той разкрива присждата си върху съвременната нему действителность, което може да направи поетъ съ здраво и будно гражданско съзнание. Тамъ, дето нѣкога се е носилъ звънъ отъ оржжие, дето е решавалъ погледътъ на гордия воинъ, днесъ „bosák pěje litanije", тамъ Тибъръ „hrobní písně pěje tyranům". „Ohnivý duch Martových synů", това е духътъ на непокорството, на бунта, който всжщность движи колесницата на свѣтовната история. Както се вижда, Мокри не може да използува антични мотиви, за да загатне изкусно за родната действителность, както по-късно Петъръ Безручъ. Той нѣма и по-

---

1. Ср. Sebrané spisy Sv. Čecha, díl II, пос. изд., с. 117 сл.

2. Anemonky, с. 36.

дълбоко чувство за класичната древность, както Врхлицки. Нито може да схване като Махара трагичния конфликтъ между езически и християнски свѣтъ, да почувствува гибелната роля на католишкия Римъ въ печалната история на Бѣла-гора. И тъкмо това показва, че той не се домогва до възгледи, които стоятъ извънъ кржга на неговата срѣда. Римъ е почувствуванъ тукъ въ неговото първобитно християнство, за да се подчертае тържеството на духа надъ физичната мощь, а сжщевременно да се изрази вѣрата въ бждещето на родината. Отъ друга страна, и политическия възгледъ: демокрацията, като бунтовно начало, е носителка на най-възвишени човѣчни идеали. Поетътъ обаче още не може да намѣри съответни на основния мотивъ образи и символи, за да постигне по-силна художествена изразность.

Разкрива ли така своя вжтрешенъ ликъ, Мокри все още не се откройва като индивидуалность. И въ своя поетиченъ миръ, и въ кржга на мотивитѣ и тѣхната разработка, и въ своя стилъ той всецѣло зависи отъ своята срѣда, литературна и обществена. За времето си, творбитѣ му не сж слаби, но тѣ не сж изключителни. Лиричниятъ опитъ на поета не е богатъ, нито е дълбокъ и разнообразенъ, формата не е съвършена. Композицията не винаги е стегната, ритмиката и молодиката на стиха е обикновена. Но тия особености сж присжщи на всички поети въ „Anemonky“, а нѣкои — изобщо на чешката поезия тогава. Не може обаче да не се отбележи, че у Мокри има съзнателна воля, колкото и незначителна, да се домогне до свой образенъ стилъ. Сжщо така, че въ първитѣ му опити, колкото и несъвършени, личи вкусъ и култура. Най-после, че въ тихата печаль на „Mojí lyře“ трепти личенъ тонъ. Защото въ тая поезия се таятъ нравствени заложби, които по-късно намиратъ своя изразъ. Колкото бавно и спокойно да е развитието на поета, то има своята дълбока основа въ неговитѣ първи поетични откровения, въ „Anemonky“, а отъ тукъ — въ историчния моментъ. Изглежда, думитѣ на Холечекъ, че този моментъ založil negozата генерация a zásobil duševním fondem na všecku dobu jejího trvání“[1] се оправдаватъ най-добре за Мокри. Фр. Херитесъ, макаръ и да не се освобождава напълно отъ романтизма на своето време, въ своето развитие

[1]. Pero, l. c. 47.; Ср. и M. Hýsek. Jiráskovy básně. Sb. Al. Jirásek, пос. изд., с. 254.

стига до по-голѣма трезвость на духа, която се изразява живо въ неговитѣ жанрови реалистични картини, особено тия, които почиватъ на богати и разностранни наблюдения и впечатления отъ южночешкия край. Йозефъ Холечекъ, откжсналъ се отъ срѣдата на Будейовице, още въ Таборъ се запознава съ свѣжата простота на южнославянската народна епика, освобождава се после отъ влиянието на В. Халекъ, за да стигне още презъ 70-тѣ години до здравъ реализъмъ, особено по-късно, когато се заема да изучи южночешкия племененъ характеръ, разкритъ съ такава мощь въ „Naši". Сжщо така и Яр. Връхлицки, следъ първата си сбирка „Z hlubin", когато се запознава съ антична и ренесансова Италия, смогва да се освободи отъ ранния си книженъ песимизъмъ, да се нирне въ кипещитѣ вълни на живота, да познае хубостьта на жената, природата и свѣта, робъ на своята алчна чувственость. Мокри обаче не се отдалечава много въ своя литературенъ ходъ отъ своя наченъ образъ на живота. Това показва, че въ „Anemonky" той слага по-дълбокитѣ освнови на своята личность.

Когато излиза алманахъ „Anemonky", въ литературния животъ се подвизаватъ вече две поколѣния—„Máj" и „Ruch". Първото, въ разцвѣта на своя даръ, поучено отъ живота и отъ поезията, е книжовно още дейно. Отъ 1871 до 1873 г. то принася богата жътва. Така, Халекъ обнародва поемата си „Děvče z Tater", разказитѣ си „Na vejménku", „Na statku" и „V chalupce", драматичната си уломка изъ чешката история „Jiří z Poděbrad"; Неруда — пълни съ здравъ и непринуденъ хуморъ разкази и фейлетони въ „Různi lidé", „Pražské obrázky" и „Trhani"; Хейдукъ — своята проста лирика „Lesní kvítí"; К. Свѣтла — романътъ си „Nemodlenec" съ реалистично рисувана срѣда и съ романтично развито действие; Г. Пфл. Моравски — социалния си романъ „Paní fabrikantová". Не закъснява да се наложи на общественото внимание и генерацията „Ruch": още въ 1870 г. Св. Чехъ излиза предъ читателския свѣтъ съ поетичнитѣ си видения изъ миналото — „Snové", които намиратъ презъ 1873 г. блѣскавъ изразъ въ „Adamité"; Ел. Красногорска въ сжщото време — съ лиричнитѣ си пѣсни „Z máje žití" и „Ze Šumavy"; Лад. Квисъ съ наивната си, въ еротиченъ и патриотиченъ духъ, сбирка „Z ruchu". Освенъ тия поети, не по-малко сж дейни и София

Подлипска, В. А. Шмиловски, Якубъ Арбесъ, В. Вълчекъ. Поменатитѣ творци и творения даватъ ясенъ образъ за литературата въ онзи моментъ. Реалистичниятъ въ основата си идеенъ свѣтъ на старитѣ маисти се допълня въ живота отъ емоцинално-романтичния на „Ruch". И единиятъ, и другиятъ се проявява обаче въ книжнината въ посока национална — и въ изборъ на сюжети, и въ обрисовка на характери, и въ изображение на външна срѣда. Ако „Anemonky" не изненадва любопитството на литературнитѣ кржгове, не е могло да не бжде забелязано, че на книжовната нива идватъ съ жажда за творческа дейность нови работници. При това, тритѣ поколѣния трѣба по силата на въшни и вжтрешни условия, да опредѣлятъ взаимно отношенията си. И наистина, по обясними причини, между „Anemonky" и „Ruch" става преливъ. Въ третата годишнина на „Ruch", покрай нѣкогашнитѣ уредници на „Anemonky", вэематъ участие Връхлицки и Мокри, който съ „Jak chví se růže", напълно въ стила на творенията отъ Будейовице, подчертава още веднажъ, че е закърменъ въ своята поезия отъ изворъ, съвсемъ не чуждъ на поетитѣ отъ „Ruch". Тъй Мокри, който по-късно взема участие въ „Květy" като сътрудникъ на Чеха, душата на руховската генерация, се присъединява и външно къмъ националната поетическа школа.

IV

Коларовската романтика се пробужда сякашъ отново въ сърдцето на чеха презъ 70-тѣ, дори и 80-тѣ години на миналия вѣкъ. Неговата културна програма за славянска взаимность, развита нѣкога въ „Slávy dcera" и „Über die litterarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slawischen Nation" съ толкова въодушевение и съ такава строга последователность, добива сякашъ тепърва своя дълбокъ смисълъ, когато се съзнава, че трѣба да се водятъ дълги още борби, докато се стигне до желаната народна самостойность. Нито критично-трезвиятъ Йозефъ Добровски, нито смѣлиятъ просвѣщенецъ А. К. Пухмайеръ, нито дори Йозефъ Юнгманъ съ своитѣ съдейници А. Марекъ и В. Ханка не засядатъ така дълбоко въ духовния животъ на своята родина както Янъ Коларъ съ своя панславизъмъ, съ

който има такава мощь, че успѣшно и победно минава надъ саркастичния Хавличковъ реализъмъ.[1] Тая висока славянска мисъль не отричатъ съ своята дейность и поетитѣ отъ кржга на „Máj“. Колко и трезви и практични, тѣ виждатъ въ миналото не само ценно завещание за бждещето, но тамъ намиратъ и мостъ до свѣта: презъ славянството къмъ човѣчеството. Най-хубаво имъ напомня тия връзки както Вацлавъ Штулцъ, съчеталъ на мѣста въ поезията си Колара и Челаковски, така и Вацлавъ Шолцъ, като имъ посочва и нова область за творческо вдъхновение. Тъкмо юнашкиятъ подвигъ, въ името на правда, справедливость и човѣчность, по който така копнѣятъ тия поети, имъ разкрива жизнената мощь на славянството. Не само Адолфъ Хейдукъ, който така често проявява своето дълбоко чувство за славянска слога, но и най-трезвиятъ отъ тѣхъ, Неруда, не остава съ затворено сърдце за Коларовския блѣнъ. Тѣ дори и не подозиратъ, колко дълбоко е вкоренена тази мисъль въ душата на народа, който по инстинктъ долавя, застрашенъ въ своя жизненъ пжть отъ германизма, че само силно и свободно славянство едничко може да бжде неговъ щитъ въ свѣтовнитѣ бури. Политическитѣ сжбития подсказватъ, че чешкиятъ национализъмъ е немислимъ безъ романтичния панславизъмъ, който сега добива по-опредѣлено политическо съдържание. Сждбата на полабскитѣ славяни, за която така елегично напомня Коларъ въ своя „Předzpěv“ къмъ „Slávy dcera“, а сжщо така и на Лужиция, която зове къмъ чешката съвѣсть за помощь чрезъ културнитѣ свои огнища въ Прага и Лайпцигъ — Lužický katolický seminař,[2] основанъ още въ 1706 г., и Serbske předařske towařstwo,[3] възникнало въ 1716 г., а и съ урежданитѣ отъ Смолера въ Будишинъ, тогава окрилянъ отъ идеята за славянска взаимность,

[1]. Ср. Й. Первольфъ. Славяне, ихъ взаимныя отношенія и связи, Варшава, т. 1—3, 1886 — 1893; Východní otázka — otázka slovanská. Osvěta, 1878.; Vzájemnost slovanská. Riegrův Slovník Naučný, sv. VIII; J. V. Frič. Slovanská myšlenka na Rusi. Osvěta 1878., I.; T. G. Masaryk. Česká otázka, Praha, 1895.; Dr. Zd. Tobolka. Panslavismus. Zeitschrift für Politik, II. 1. Berlin, 1913.; M. Weingart. O jednotnosti slovanstva. Atheneum, Vědecký Sborník I. 1. V Praze, 1922. c. 1—12.; Slovanská vzájemnost. Úvahy o jejích zakladech a osudech. Bratislava, 1926.

[2]. Ср. M. Hórnik. Serbowka w Prazy wot l. 1846—1871. Časopis M. Serb. 25. c. 29—50; Fr. Příhonský. Geschichte des Oberlausitzer oder Wendischen Seminars zu Prag. Budišín, 1874, c. 465 сл.

[3]. Ср. K. A. Jenč. Serbske předařske towařstwo w Lipsku wot léta 1716—1866. Časopis M. Serb., 1867. c. 465 сл.; Josef Páta. Z dějin Lužických Srbů v Lipsku. Slovanský Přehled, 1910. c. 444—456.

„Zeitschrift für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft“ и „Centralblätter für slavische Literatur und Bibliographie“. Не по-малко тревожи чешкото съзнание и сѫдбата на Полша. Въ 1863 г., следъ сломеното възстание на полскитѣ патриоти, общественото мнение въ Чехия въ своитѣ съчувствия се раздѣля, и то така, че старочехи и младочехи дълго следъ това не могатъ се помири. Въпросътъ изобщо за славянскитѣ отношения става единъ отъ най-тежкитѣ за чешкото съзнание. Но все пакъ, въпрѣки политическото раздвоение въ страната, най-голѣмата надежда въ бѫдещето остава Русия. За това и съ такава радость отиватъ въ Москва на всеславянската народописна изложба Палацки, Ригеръ, Браунеръ, за да изразятъ ропота на чешкия народъ срещу Виена и Буда-Пеща. Значи, политическиятъ романтизъмъ е толкова силенъ, че се правятъ дори и тактически грѣшки въ борбата за управна и просвѣтна автономия. Тая проява на политическия славизъмъ, къмъ която се присъединяватъ не само хърватитѣ чрезъ Гая, но и лужичанитѣ съ Янъ Арн. Смолеръ и П. Дучманъ,[1] дразни, разбира се, нѣмския краенъ патриотизъмъ. Старата патриотична романтика се съживява наново въ тия славянофилски прояви, макаръ че тѣхното съдържание далече надхвърля нейнитѣ цели. Най-живо и най-непосрѣдно, дори стихийно се изявява чувството за славянско братство и единение презъ тия години, когато бързо развиващитѣ се събития поразяватъ съ своя исторически смисълъ. Когато въ 1875, и 1876 херцеговци, черногорци и българи в止матъ орѫжие, за да защитятъ своята национална честь срещу турския гнетъ; когато следъ юначна борба сърбитѣ трѣба въ 1876 да склонятъ глава предъ султанската мощь; когато най-после Русия повежда презъ 1877/78 свещенна война на кръста срещу полумесеца, чешкиятъ народъ сякашъ е опияненъ, самозабравенъ въ своята радость, въ своя възторгъ, особено следъ успѣха при Плѣвенъ, когато цѣла Прага сияе—и то въпрѣки забраната на полицията,[2] като не забравя да изрази и своето недоволство отъ сключения въ Берлинъ договоръ. Дълго отхранваната симпатия къмъ Русия и къмъ южнитѣ славяни, поддържана отдав-

1. G. Adolf Černý. Lužice a lužičtí Srbové. Nakl. J. Otto, v Praze. 1911. c. 78.; I. I. Lappo. Rusko a osvobození balk. slovanů. Sv. kn. č. 1759—63, Praha, 1927, c. 111—18.

2. Cp. D-r Karel Kramář. Na obranu slovanské politiky Nákl. „Politiky“ v Praze, 1926. c. 12, 47.; J. Šusta. Světová politika v l. 1871—1914, sv. I. Praha, 1925. c. 226.

на съ културни връзки отъ Татритѣ до Шумава отъ Шафаржика[1] Щура[2] и др., не закъснява да намѣри изразъ и въ литературата. Още повече когато ѝ е проправенъ пѫть отъ „Květy" на Й. К. Тилъ и на В. Халекъ, отъ „Lumír" на Ф. Миковецъ, отъ „Obrazy života" и „Rodinná kronika" на Неруда, отъ „Národní Listy" на Ю. Грегъръ съ състрадание къмъ жестоко преследвания братъ и ненависть къмъ кървавия тиранинъ, отъ „Jih" на Пр. Хохолоушекъ и „Prvosenky" на В. Шолцъ съ патоса на южнославянската исторична и хайдушка романтика. И чешкиятъ писатель, възпитанъ въ духа на тая славянофилска традиция, не остава равнодушенъ къмъ развиващитѣ се събития на Балкана, дето се пристѫпя къмъ осѫществяване на единъ великъ идеалъ. Ярославъ Чермакъ не закъснява да отиде въ Черна-гора, за да изобрази на своитѣ платна хероичната пожертвувателность на малкия славянски народъ. Землякътъ на Мокри, Йозефъ Холечекъ, вдъхновенъ отъ поезията на южнославянската юнашка епика, бърза да използува всѣки случай, който би му далъ възможность да отиде на югъ, за да се запознае непосрѣдно съ най-разнообразнитѣ условия на живота тамъ: въ 1874 г. отива въ Хърватско, въ 1875 — при херцеговскитѣ възстанници, а въ 1876 — при черногорскитѣ, като създава множество творения, писани съ вдъхновение за ослава на братския хероиченъ подвигъ. Издаденитѣ между 1876 и 1881 негови книги „Hercegovské písně", „Černá Hora", „Za svobodu", „Černohorské povídky", последвани понататъкъ и отъ други, изразяватъ славянския възторгъ не само на Холечека, но и на неговото поколѣние. Времето изкупва своя романтиченъ идеализъмъ съ скѫпа жертва — Богомилъ Хавласа, неспокойниятъ авторъ на нѣколко разказа и романа, въ които трепти, особено въ „Tiché vody", поезията на жадно за приключения въображение. Когато въ края на 1877 г. умира, като доброволецъ въ освободителната борба, въ Александрополи, най-добритѣ поети оплакватъ неговата сѫдба — въ стихотворения и спомени за него: Св. Чехъ,[3] Йоз. В.

[1]. Ср. К. Jireček. Šafařík mezi Jihoslovany, Osvěta, 1895. с. 120 сл.

[2]. Ср. Václav Burian. L'udevit Štúr a jeho vztahy K. Jihoslovanům Osvěta, 1919, с. 65 сл.

[3]. Na hrob Havlasův, Sebrané spisy Sv. Čecha, díl II., пос. изд., с. 168—171.

Сладекъ,[1] Отокаръ Мокри,[2] а по-късно и Йозефъ Холечекъ.[3] На всички грѣе утѣха въ съзнанието, че е падналъ за света идея — освобождение на брата славянинъ. Но вдъхновението на чешкитѣ поети, които Каролина Свѣтла въззовава за братско съучастие къмъ кървавитѣ събития на Балкана, намира най-дълбокъ изразъ въ „Bulharké zvony“ на Неруда,[4] „Handžar“, „V Buřanu“ и „Zimní noc“ на Св. Чеха,[5] въ „Ku předu“ и „Blíže k sobě“ на Иоз. Сладекъ,[6] въ сбирката стихове на Ел. Красногорска[7] „K slovanskému jihu“. И въ пророческата вѣра на Чеха въ историческата мисия на славянството, чиято сждба по-късно загатва, въ 1882—1884, въ „Slavie“, и въ смислената и сдържана прослава на войната за освобождение у Й. Сладекъ, и въ патетичния възторгъ на Красногорска предъ югославянскитѣ богатири, сияе съзнанието, че тамъ, на югъ, се решава, въ известенъ смисълъ, и чешката сждба. Отгласитѣ на тая буря въ народната душа се долавятъ дори и презъ 80-тѣ години, макаръ че вече въ началото на 90-тѣ реализмътъ и критицизмътъ, както въ обществения, така и въ литературния животъ, подлага на строга ревизия старата панславянска идеология, както Коларовска, така и Чеховска, отричайки преди това основнитѣ положения и на руското славянофилство, утопичната славянска философия на А. Хомякова и Ив. Аксакова.[8]

Мокри, който и въ семейство, и въ училище, дето грѣе будно славянско съзнание на баща старочехъ и на учители

---

[1]. Památce B. Havlasy. Spisy básnické, díl. I. V Praze, 1907, c. 92.; ср. сжщо и Lumír, 1878. č. 6. c. 176.

[2]. Bohumil Havlasa. Nekrolog. Osvěta, 1878. č. I. c. 473. сл.; сжщо — Květy, 1882, c. 719 сл.; предговорътъ къмъ „Tiché vody“, 1887. Světová knihovna, č. 597—599., c. I—VIII.

[3]. Upomínka na Bohumila Havlasu. Rozmanité Čtení, Řada. II. V Praze, 1886. За Богомила Хавласа ср. Arne Novák. Svatopluk Čech. Dílo a osobnost, sv. I. v Praze, 1921. c. 160—163; Josef Páta. Několik kapitol z dějin styků česko-bulharských, Osvěta, 1917, c. 625.; ср. и J. J. Toužimský. Upomínka na B. Havlasu. Zlatá Praha, 1886. c. 634.; J. Máchal. B. Havlasa. Co měsíc dal, 1904. c. 57—60, 73—76.

[4]. Nekrology a feuilletony. Sebrané spisy, řada I. díl XXXI V Praze, nakl. F. Topič, 1913. c. 291 сл.; K. Rožek. Nerud. účast na válce rusko-turecké r. 1877. Vzpomínáme Vás, c. 20 сл.

[5]. Ср. Lešetínský kovář a menší básně. Sebrané spisy, díl I., пос. изд., 1918. c. 146 сл., 198 сл., 172 сл..

[6]. Ср. Jiskry na moři, въ Spisy básnické, díl I., пос. изд., c. 117 сл.

[7]. K slovanskému jihu, v Praze, 1880.

[8]. Ср. T. G. Masaryk. Slovanské studie, I. V Praze, 1889.; Česká otázka, v Praze, 1895.; Rusko a Evropa, Praha, 1919—1921.

младочехи, който се опива отъ тържествения патосъ на „Hej, Slované!“, който живѣе изобщо въ буйнитѣ, воинствено-романтични настроения на южна Чехия до началото на 70-тѣ години, не може да остане чуждъ на великия идеалъ за славянско братство и единение още въ ранната си младость.

Както у Й. Холечекъ,[1] така и у него почва първото непосрѣдно запознаване съ славянството съ пѫтуването му изъ Словашко презъ 1873 г.. Холечекъ и Херитесъ, които отиватъ заедно съ Мокри на поклонение при Татритѣ, посочватъ ясно вѫтрешнитѣ мотиви на своя първъ излетъ до широкия божи свѣтъ.[2] Това сѫ преди всичко чувствата за славянско единение, симпатията камъ словацитѣ, която още отъ 1848 год. учителитѣ насаждатъ въ младежьта, поетичната прелесть на словашката природа, най-после — Děvče z Tater“ на В. Халекъ. Политическата система на Баха разгаря отъ друга страна отдавна копнежа по Словашко, който се изразява въ повикъ — „Да видишъ Татритѣ, пъкъ да умрешъ!“ Наистина, „bylo to instinktivné, sympatiemi k Slovakům vylévalo se slovanské smýšlení Čechů“.[3] Но поколѣнието на Мокри съвсемъ не полага словашката традиция въ чешката литература. Още въ 1844 г. Йоз. В. Фричъ пѫтува изъ Словашко, завързва връзки съ нѣкои поети, следи народната пѣсень, въ бунтарскитѣ си копнежи не забравя своитѣ братя.[4] Въ 1854 г., а по-сетне и въ 1879, поетътъ на Шумава, Адофъ Хайдукъ, посещава Словашко, като извлича отъ тамъ богата поетична жетва. Презъ 1859 и 1876, дори и презъ 1910 и 1916 — въ своя наивенъ стихотворенъ разказъ „Růže povážská“[5] и въ множеството си пѣсни въ тритѣ книги на „Cymbál i husle“, въ „Od Tater a Dunaje“ и „Slovensku“ той дава изразъ, въодушевяванъ отъ идеята за чешко-словашка слога, на добити отъ тамъ впечатления, на навѣяни мисли и размисли, на пробудени чув-

---

1. Ср. Jan Voborník. Josef Holeček., пос изд., с. 34.

2. Ср. J. Holeček, Pero, sv. II, Praha, 1923, с. 5—26.; Fr. Herites. Vodňanské vzpomínky, с. 19.; Ant. Klašterský. Nekrolog o Mokrém, пос. изд., с. 106.

3. Josef Holeček. Pero, sv. II., с. 5—6.

4. Ср. Jaroslav Vlček. Josef V. Frič въ Několik kapitolek z dějin naší slovesnosti, пос. изд., с. 76, 104—105.

5. Básně, I. Praha, 1859. Sebrané spisy. Nakl. J. Otto, Praha, 1902, č. 27. с. 131—156.

ства и настроения.[1] Не остава чуждъ на тая страна и Халекъ, който въ 1862 пжтува изъ нея, а въ 1871 г. съ своята поема „Děvce z Tater" разкрива нейния идиличенъ свѣтъ.[2] Идеята за единение между чехи и словаци пламенно възгласява и Неруда съ „Poslání na Slovensko",[3] по-сетне единъ отъ връстницитѣ на Мокри, Рудолфъ Покорни, съ живо написанитѣ си „Z hor" и „Potulky po Slovensko",[4] а сжщо така и Фр. Таборски.[5] Мокри, разбира се, храни сжщо така, както своитѣ съизлетници, чувство на обичь къмъ угнетения словашки народъ, таи мисъль, че само въ единението му съ западния братъ лежи залога за неговото спасение, но не имъ дава прѣкъ поетически изразъ. Чувството му обаче на пламененъ славянинъ се долавя въ ония негови пѣсни, образуващи вжтрешно стегнатъ кржгъ, които сж плодъ на излета му изъ Словашко. Тъкмо то, може би, покрай поетичнитѣ достоинства на творенията му, отваря пжть на Мокри до сърдцето на Св. Чеха, който го насърдчава въ Lumír,[6] като напечата и стихотворението му „Báj Tater".[7] Така тоя излетъ, като дава поводъ да бжде уведенъ въ литературата, има, както той самъ признава, решаваще значение за неговото поетическо развитие.[8]

Въ тия първи работи отъ словашкия кржгъ славянското съдържание въ съзнанието на Мокри се разкрива въ романтично-съзерцателна посока. Сякашъ тукъ се чува далеченъ отгласъ отъ старинната, митоложко-поганската поезия на Колара, макаръ и въ другъ тонъ, и въ друго настроение. Пред-

---

1. Fr. Tichý. Adolf Heyduk a jeho dílo, v Praze, 1915., с. 28, 64—72.

2. Ferd. Schulz. Život a spisy Vítězslava Hálka, пос. изд., с. 297—298.

3. Kniha veršů, v Praze, 1867.; Básnické spisy, I. Nakl. F. Topič, 1920. с. 251 сл.

4. Vyšly v Praze, ve dvou svazcích, 1883 a 1885.

5. Вж. Jan Kabelík. Fr. Taborský a Slovensko. Bratislava. Časopis učené společnosti Šafaříkovy, v Bratislavě, roč. II. 1928. č. 1—2. с. 257—259.

6. Въ Lumír, 1874. č. 8. с. 96. Св. Чехъ пише скритъ задъ Listárna redakce: „O. M. Mnohoslibné. „Báj Tater" snad v krátce uveřejníme. Račte nám zaslati více".

7. Lumír, 1874. с. 196.; Básně Otakara Mokrého, Salonní biblioteka č. XXX. Nakladatel J. Otto, v Praze, 1883. с. 72.

8. Ср. A. Klašterský, Nekrolog o Ot. Mokrém, пос. изд., с. 106.; сжщо Fr. Heriles. Vodňanské vzpomínky, с. 20.

ставата за славянството у него непосрѣдно се свързва съ представата за първобитния, предисториченъ неговъ животъ, когато около трона на Славия, тамъ на Татритѣ, както вижда това и въ своето поетично съзерцание и Янъ Холи, стоятъ боговетѣ, между които е славниятъ и страшенъ Перунъ. Първобитната славянска душа той търси въ останалитѣ отъ далечни времена предания и сказания, въ повѣрия и обичаи. Чрезъ тѣхъ иска да се домогне до това идилично време, когато тая кротка и мека душа споредъ романтичната концепция на Хердера, е оставяла следи въ благъ племененъ животъ. Идеализирайки предхристиянския славянски битъ, Мокри преживява чувство на радость предъ гордото величие и омайната хубость на словашката природа. Хубостьта на земята, родила толкова херои на духа, едничка хармонира на неговия романтиченъ блѣнъ Въ неговитѣ пѫтни спомени, макаръ и обнародвани късно следъ излета му, остава, както това е изтъкнато въ „Z Tater",[1] като чаровенъ огънь отъ миналитѣ трепети на сърдцето образътъ на Татритѣ. Но и това съзерцателно-естетично отношение на Мокри къмъ природата на тоя обикнатъ край не остава безтревожно въ своето спокойствие. Синъ на своето време, подвластникъ на установена вече идеология, той нѣма творческа воля да се задържи въ чара на своя блѣнъ, а се възвръща къмъ живата действителность. Политическото робство, духовната и стопанска нищета пълнятъ сърдцето му съ горчива жалба надъ словашката сѫдба, която все пакъ не намира достоенъ поетически изразъ нито въ кѫсия ямбовъ стихъ на осмострофната приказна пѣсень „Zlatý kámen",[2] нито въ безсочнитѣ образи на ритмично неиздържанитѣ, написани въ сѫщия стилъ, „Na Váhu"[3] и „Na Trenčanském zámku".[4] Най-могѫща проява намира обаче неговата славянска природа и словашка симпатия, съчетани съ дълбоко чувство на страхъ и радость предъ утрешния день, въ похвалената отъ Чеха епико-лирична пѣсень „Báj Tater". Това, което по-късно, въ 1885 г., дава смисълъ и чаръ на

1. Květy, 1882. II půlletí, с. 486—490.

2. Lumír, 1874. с. 257; Básně O. M., пос. изд., с. 75 сл.

3. Lumír, 1874. с. 332.

4. Тамъ, с. 431.

Чеховитѣ стихотворения „Na Váhu“[1] и „Tatrám“,[2] тукъ има бихме казали, пророчески патосъ. Не може да се сравни по замисълъ и изпълнение нито съ преведеното отъ Мокри по-късно стихотворение „Tatry“ на Поль Винценти.[3] Въ своя замисълъ тя по-скоро напомня „Прелюдия на Балкана“ на Пенча Славейкова.[4] И единиятъ, и другиятъ изхождатъ отъ поетично съзерцание, отъ романтиченъ унесъ въ своя блѣнъ И двамата иматъ еднакъвъ предметъ — исполинското величие на природата, Татритѣ и Балкана. Последнитѣ и тукъ, и тамъ се свързватъ съ сѫдбата на народа, като се изхожда отъ културно-историченъ погледъ. Съзерцаватъ се въ нощьта, когато се вестяватъ сѣнкитѣ на миналото. Въ чаровна лунна нощь Мокри съзерцава величието на исполина, заглъхналъ въ своя сънь, както и Пенчо Славейковъ. Но нему липсува митотворната фантазия на Ботева, рационално-философската на Славейкова, и не смогва да одухотвори Татритѣ. И той разкрива отношението имъ къмъ словашкото минало, настояще и бѫдеще. Но вмѣсто Татритѣ да запѣятъ своята пѣсень, както Балканътъ у нашитѣ поети, той си служи, въ духа на времето, съ чисто романтиченъ апаратъ. Снѣжка отваря таинствени двери, бѣлобради старци се събиратъ тамъ около езерото и пѣятъ — историята на една сѫдба. И при все това, Мокри не оставя и тѣхъ да се саморазкриятъ, а по-скоро разказва за какво пѣятъ — за славното минало, за тежкитѣ вериги сега на робството, за края на словашката мѫка, въ духа на оная вѣра, която се струи отъ химна на Янко Матушка — „Nad Tatrou sa blýska“. Само въ заключителния стихъ, напомнящъ края на „Прелюдия на Балкана“, Мокри сякашъ се домогва до поетиченъ митъ —

A Tatry těžky sen svůj dále snějí —
Jim vodopády v dáli píseň pějí.

Въ тая широко подйета, но не достатъчно промислена и построена поемка, прочувствувана дълбоко, поетически не достатъчно свѣжа, съ притаенъ петостѫпенъ ямбъ, Мокри,

---

1. Sebrané spisy, II., пос. изд., с. 245—247.

2. Ctyři cykly básní. Sebrané spisy, díl X., пос. изд., с. 126 сл.

3. Вж. Slovanská poesie. Usp. Fr. Vymazal, Brno, 1878. sv. II. с. 344.

4. Вж. Кърава пѣсень, издание на Ал. Паскалевъ, ч. I. 1911. с. 49—53.

който използува нѣкжде изобризителни похвати на Мицкевича, подчертава веднага и славянската нѣжность на своя характеръ. Случайнитѣ съвпадежи между него и Славайкова и явнитѣ различия по основна концепция на Лермонтовия Кавказъ[1] и на Вазовия Балканъ[2] допринасятъ за изяснение и на неговата поетическа природа. Тя се различава доста и отъ природата на Йозефа Холечекъ, като се сжди повечето по ония негови работи, въ които ядрото е съчетано отъ словашки впечатления, размисли и спомени като „Upomínky z Tater“,[3] „Trenčin ,[4] дори и отъ „Podejme ruku Slovákům“.[5] Безъ реторика, безъ пламенъ възторгъ Мокри се опитва да внесе нѣколко нови мотива въ чешката поезия, но не на всички успѣва да даде художествена обработка. Всички обаче сж проникнати отъ искрено чувство, съ дълбоко промислено настроение, съ нѣженъ лириченъ тонъ.

Тая първоначална основа, емоционална, образна и мисловна, не закъснява да се изяви и въ други творения на Мокри. Когато на югъ загърмяватъ огнени гърла, когато толкова поети въздаватъ възхвала на хероичния подвигъ, на великата славянска епопея, и той не остава равнодушенъ. За него тази война за освобождението на брата славянинъ е света.[6] Въ това време обаче той става известенъ, съ преводитѣ си изъ полски поети, пръснати въ „Lumír“ и „Květy, особено съ дветѣ си книги преводи отъ Юлиуша Словацки.[7] Упоритиятъ младочехъ изобщо, колкото и искренъ и горещъ защитникъ на Полша срещу всички поклонници на Русия, неискащи да схванатъ полската трагедия, все пакъ не може да не се възрадва отъ свѣтовната кървава драма,

---

1. Ср. Демонъ, Утро на Кавказѣ, Кавказъ. Сочиненія М. Ю. Лермонтова. Изд. Слово, Берлинъ, 1921, т. II с. 323 сл., т. I, с. 139 сл. и 185.

2. Ср. Опълченцитѣ на Шипка. Пълно събрание съчиненията на Ив. Вазова, издание на Ал. Паскалевъ, София, 1911, т. . с. 202 сл.

3. Lumir, II. 1874.

4. Srělozor, IX. 1875.

5. Epišlo y svobody, 1880, c. 24.

6. Вж. Bohumil Havlasa. Napsal Ot. Mokrý. Предговоръ къмъ „Tiché vody“, Světová knihovna, č. 597—599. c. V.

7. Básně Julia Słowackého. Přeložil Otakar Mokrý. Nákladem Dr. Ed. Gregra, v Praze, sv. I. 1876 a sv. II. 1880.

макаръ и да остава вѣренъ на своята програма.[1] Изразъ на Мокриевото тихо въодушевение трѣбва да търсимъ въ „Славянскій альманахъ“, въ който сѫ застѫпени всички славянски народи, съ изключение на полския.[2] Предговорътъ на алманаха показва, какви сѫ били вѫтрешнитѣ подбуди, които сѫ заставили славянски мислещата младежь да го издаде — „utužení duševní jednoty a vzjáemnosti slovancké“.[3] Помѣстенитѣ стихотворения и разкази отъ младитѣ славянски автори възпроизвеждатъ нѣкоя случка изъ турската свирепа управа или изъ кървавата история на войната, изразяватъ или възторгъ предъ успѣхитѣ на руската бранна мощь, или страстенъ призивъ къмъ изгрѣващата свобода, или възхвала на историчната справедливость и на славянската човѣчность. Навредъ обаче се подчертава копнежътъ по славянско братство — и въ стиховетѣ на Т. К. Блонски и Ц. А. Бѣлиловски, на Павлина Пайкова, на Антонинъ Коукълъ, на Елишка Красногорска, на В. Хр. Радославовъ. Най-пъленъ лириченъ гласъ има тукъ словенскиятъ пѣвецъ Фр. Збашникъ, който завършва своя „Pozdrav slovanskim dijak“[4] съ надежда за бързо славянско освобождение и обединение:

Najprej duch naš zmago naj praznuje,
S to gotovo druga pride zmaga;
Rozrušili bomo sile ptuje,
Svóbodna bo domovina draga!
Vsi Slovani v bratrovskej ljubezni
Bomo se pod eno lipo zbrali,
Več nas ne razklene meč železni,
Več nikdár ne bomo hlapčevali!

Нѣма никакво съмнение, че тоя алманахъ, въ който се носи духътъ на Колара, е органично свързанъ съ настроенията и идеитѣ на 70-тѣ години, сродни въ всички почти славянски земи. Въ тоя духъ се лѣе и лиричниятъ патосъ на чешкитѣ поети — Яр. Връхлицки, Йоз. В. Сладекъ, Ад. Хей-

---

1. Ср. Stašek, с. 323, 357, 407, 420, 466.

2. Славянскій альманахъ, izdatelj Radivoj Poznik, ve Vídni, 1879.

3. Тамъ, с. 120. — Това личи особено въ патетичния апострофъ: „Putuj tedy, milá slovanská kniho, provázena jsouc vřelím naším přáním, do všech vlastí, v nichž pod větvemi rozložitého slovanského kmene zvuky slovanské hlaholí!“

4. Тамъ, с. 210 сл.

дукъ, Ел. Красногорска, От. Мокри, макаръ че тѣхнитѣ пѣсни, съ изключение на нѣкои, не сж отъ политически характеръ. Най-близко до времето стои Красногорска съ реторичния си химнъ „Svobodě“,[1] и Мокри, и то не съ „Matka“, „Hekata“, „Sběh“, а съ „Ze žalářu“, „Tribun lidu“ и „Císař“.[2] Докато последнитѣ две стихотворения и по форма, и по съдържание сж по-близко до поетичната, идейна и емоционална атмосфера на „Anemonky“, „Ze žalářu“ открива новъ моментъ въ вжтрешното развитие на Мокри, а също така и въ неговата панславянска идеология. Тоя моментъ, който по-късно добива у него по-ярка проява, тукъ разкрива зародиша на неговата историчнo-философска концепция на славянската сждба. Свѣтовната драма, която се разиграва на Балкана, буди у него смисълъ за историческа правда, рускиятъ царь за него е по-скоро орждие нейно, раждащата се свобода на югъ е начало на славянската свобода изобщо. Представяйки образно, почти алегорично миналото, излизащото отъ кладенеца на затвора, като грѣшницата отъ Самария, която идва при извора, дето е Исусъ, той се сили да даде художественъ образъ на своята историчнa интуиция, на онова чувство, което го заставя да мисли, че грѣховетѣ на миналитѣ дни трѣбва да бждатъ изкупени, или сж изкупени съ християнска любовь. Може би той иска да даде съ неясната си размисъль по-отвлѣчена нравствена преценка на кървавитѣ исторически събития. Но както „Tribun lidu“ и „Císař“, въ които е подчертанъ либерализмътъ на Мокри, така и „Ze žalářu“ сж доста далечъ отъ своитѣ реални поводи и даватъ само затъменъ отблѣсъкъ отъ своето време.

Малко по-късно обаче, въ началото на 80-тѣ години, когато се вживява въ историческата трагика на своя народъ, Мокри смогва да изясни, макаръ и не въ художествено завършени образи, своята славянска философия. Още въ поемата си „Zlatá koruna“,[3] а сетне и въ „Na dívčím kameni“,[4] той изхожда отъ два исторични и нравствено-религиозни

---

1. Тамъ, с. 121 сл.

2. Тамъ, с. 141—148.

3. Květy, 1882, I půlletí, с. 61 сл.; Básně O. M., пос. изд., с. 83. сл.

4. Číslo XXIII J. Nerudových „Poetických besed“, nakl. Ed. Valečka, v Praze, 1885.

контраста — чешки и нѣмски миръ. Това схващане, напълно въ духа на Палацки, въ неговитѣ „Dějiny národu českého v Čechách i na Moravě", Мокри пренася и въ своята концепция за историческата сѫдба на славянството, и то пакъ споредъ диалектиката на Хегеля. Чешкиятъ народъ, най-западната крепость на славянския духъ, е носитель преди всичко и на човѣчни начала, които сѫ пълно отрицание на тевтонизма. Великата сѣнка на Палацки витае надъ поезията на Мокри, както и надъ поезията на толкова други поети — Неруда, Хейдукъ, Чехъ, Красногорска. Въ тоя духъ е обрисуванъ Ругерусъ въ „Zlatá koruna": въ името на кръста той се заклева, че ще порази чешкитѣ таборити, както нѣкога, пакъ въ негово име, неговитѣ предци сѫ погубили полабскитѣ славяни, чиято речь днесъ сякашъ още не е заглъхнала въ долината на Вълтава. Срещу грубата сила се издига духовната мощь, срещу насилствения тевтонизъмъ се поставя християнскиятъ славизъмъ, чийто представитель е Михаелъ и, до известна степень, Янъ Бискупецъ въ „Na dívčím kameni", и двамата концепирани въ духа на южночешкото хуситство. Тоя именно контрастъ между славянския и германския миръ, макаръ и да не дава просторъ, както у Чеха, на неговата фантазия да чертае изгледитѣ на славянския месианизъмъ, исторически неизбѣженъ, все пакъ е най-могѫщиятъ изворъ на неговата мистична вѣра въ звездата на Славия.

Тая вѣра има по-реална подкладка въ неговия политически романтизъмъ, въ чиято свѣтлина е загатнатъ идеалътъ му за бѫдещето на славянството. Невъплътенъ поетично въ творение като „Slavie"[1] на Чеха, не разкритъ културно-исторично въ дѣло като „Zájezd na Rus"[2] на Йоз. Холечекъ, у него той остава неясенъ и неопредѣленъ, сякашъ безъ съдържание и патосъ. Наистина, презъ 80-тѣ години, когато Мокри подйема отново стари славянски мотиви, романтично-поетичното жарево на този идеалъ е позагасналъ. Критичниятъ рационализъмъ на времето, макаръ не особено силенъ, не убива обаче неговата поезия. Затова по-скоро като далеченъ отзвукъ на възторзитѣ презъ 70-тѣ години, макаръ и да има тукъ и други интимни подбуди, може да се схване копне-

1. Květy, 1882., отдѣлно издание — въ Прага, 1884.

2. Nákl. vl., v Praze, 1896.

жътъ на поета да навести славянския югъ. Посещавайки презъ 1882 г., съ помощьта на „Svatobor“ Словения, която вижда презъ 1876, а после и презъ 1885, зедно съ Приморието, Далмация и Истрия на пжть за Италия,[1] Мокри не забравя, както Неруда, Халекъ и Хейдукъ, Чехъ, Връхлицки и Зейеръ, да използува пжтнитѣ си впечатления, чувства и настроения за поетично творчество.

Докато въ пжтнитѣ си бележки „Procházky v okolí Gardského jezera, v Severním Tyrolsku“[2] и „Ve vlasti Slovinců“,[3] както и въ описателнитѣ мѣста въ разказитѣ си изъ словенска срѣда, помѣстени въ „Povídky a arabesky“[4] и „Povídky a drobné kresby“,[5] дори и въ „Procházka Zadrem“,[6] Мокри стои доста близко до пжтнитѣ си черти и разкази изъ Словашко — и по мирогледъ, и по начинъ на изображение, и по-основно настроение, и по слогови похвати, то въ стихотворенията си разкрива не само по-голѣмо вжтрешно богатство, но и изискана художествена форма. Но както въ първитѣ, така и въ вторитѣ творби Мокри още не е освободенъ отъ романтично-поетичната концепция за славянския първобитенъ свѣтъ, не се раздѣля съ поезията на неговата митология, съ всички ония предания, легенди и повѣрия, съ които живѣе словенскиятъ народъ, забравя се въ сладостната идеализация на най-тъмното минало, все още си остава робъ на своята мечта. Въ тоя славянски миръ той сякашъ намира своята прародина — затова му се струва, че душата му е вила, която броди изъ поетичнитѣ лесове на южната земя. Но докато въ

---

1. Ср. бележката за О. Мокри въ края на поемата му „Na dívčím kameni“, пос. изд., с. 43—44.; A. Klašterský, пос. некрологъ, с. 107. Въ бележката се казва, че Мокри отива въ Италия презъ 1875, а въ некролога—презъ 1876. Втората дата навѣрно е точната, защото е посочена отъ самия Мокри.

2. Dle svých vzpomínek a zápisků K. Liebchera podává O. M.. Květy, 1882. I. půlletí, c. 89—96, 205—211, 315—320, 541—546.

3. Náčrtky z cest O. M.. Slovanský Sborník, 1883. c. 33—38.

4. Nová bibliotéka spisů veršem a prosou, č. III. Nákladem J. K. Vilímka, v Praze, 1884.

5. Ottova laciná knihovna národní, č. 76. Nakladatel J. Otto, v Praze, 1886.

6. Vzpomínka O. M.. Slovanský Sborník, 1887, c. 53 сл.

разказитѣ си „Na vrbském jezeře“[1], „Albergo“,[2] „Ipavským údolím“,[3] „Dvě upomínky“[4] и стихотворенията си „Adio“,[5] „Na Gardském jezeře“[6] и „Černé jezero“,[7] дори „Na Adrii“,[8] впечатленията отъ природата съчетава изкусно съ интимни сърдечни преживявания, та заразява най-силно личниятъ моментъ въ тѣхъ, то въ двѣтѣ си пѣсни „Slovinsku“[9] и „V kraji pobratimů“[10] славянското си вдъхновение той струи отъ най-непосрѣдни и чисти извори. Въ тихия пламъкъ за русокосата Бйонда въ „Adio“ (Юлинка — въ „Dvě upomínky“), въ видението на бурята срѣдъ Гардското езеро, въ екстаза за Черното езеро, дори и въ угасналия споменъ за слънчевия брѣгъ на Адрия, сподавени въ еднообразната пластика и трохейната и ямбова ритмика на осмосложния и единадесетосложенъ стихъ, въ звучнитѣ и плахо редуващи се слаби и ударни рими трепти не само нѣжно сърдце по южния славянски край, но сияе чаровенъ блѣнъ по единъ, сякашъ изгубилъ своитѣ земни очертания, свѣтъ. Да се възвърне къмъ тоя свѣтъ въ своя споменъ е най-висша радость за душата.

Тоя споменъ, поезията на тоя споменъ, лежи и въ психологичната основа на елегичната пѣсень „Slovinsku“, дето следъ мисления си полетъ надъ Щирия, Каринтия и Адрия, обремененъ отъ исторични, археологични и митологични реминисценции, поетътъ рѣзко поантира, за да изрази дълбокото си чувство на горесть отъ несъответствието между блѣнъ и действителность, между вълшебната природа и жалката участь на народа, между жестокосърдечието на земния властникъ и любовьта на могѫщия Богъ. Въ страстния апострофъ къмъ небесния владетель звучи сподавена молба сякашъ за справед-

---

1. Květy, 1882. II. půlletí, c. 436 сл.; Povídky a arabesky, пос изд., 193 сл.

2. Květy, 1883. I. půlletí, c. 231 сл.; Povídky a arabesky, c. 87 сл.

3. Květy, 1883. I.c 620 сл.; Pov. a arab., c. 179 сл.

4. Povídky a drobné kresby, пос. изд., c. 143 сл.

5 Lumír, 1877. c. 24 сл.; Básně O. M., пос изд., c. 43 сл.

6. Básně O. M., c. 47 сл.

7. Тамъ, c. 121 сл.

8. Lumír, 1880. c. 188 сл.; Dumy a legendy Otakara Mokrého· Salonní bibliotéka, č. LV. Nakladatel J. Otto, v Praze, 1888. c. 47 сл.

9. Květy, 1882. II. půlletí, c. 319 сл.; Básně O. M., c. 77 сл

10. Lumír, 1887. c. 43.; Dumy a legendy O. M., пос. изд., c. 65 сл.

ливость и спасение. Нѣжната обичь, която се плиска въ строго отмѣрения петостжпенъ ямбъ на „Slovinsku“ къмъ този народъ и неговата земя, като нѣкаква обетована страна цѣлувана отъ поета „v žhavém rozchvění“,[1] очарова съ своята мощь и въ стегнатата откъмъ постройка, ритмично градирана въ развитието на мотива и мелодично хармонирана пакъ въ петостжпенъ ямбъ лирична творба „V kraji pobratimů“.[2] Цѣлото стихотворение, построено върху единъ основенъ реториченъ обратъ, обръщение, наредъ съ „Báj Tater“, макаръ и дѣло на по-зрѣла възрасть, е най-ярка поетична проява на Мокриевата славянска мисъль. Най-хубава творба отъ словенския му кржгъ, тя има чаръ да ни понесе върху крилата на неговата мечта — при тоя народъ, когото зоватъ „výspa osiřelá v slávského moře burném okeáně“.[3] Следъ свѣтлото видение на тоя край презъ вуала на спомена, съвършено избледнѣлъ откъмъ своитѣ реални подбуди, и страстния, сладъкъ копнежъ по него, звъни патетичниятъ поздравъ, съчетанъ съ мистично-алегорична почти ослава на вѣчно живата славянска мощь:

Bůh pozdrav Tě a žehnej Tvojí vnadě,
slovinský kraji, bohumilý, blahý,
a lid tvůj plný netušené síly
nechť pne se k výši jarobujné snahy
jak mladý štěp ve slávských kmenů sadě,
v němž míza zití neúdolná tryská,
třeba to sadem barácí a blýská!

Така пламенно завършва Отакаръ Мокри кржга на своитѣ славянски мотиви. Обгърнатъ ли се последнитѣ отъ гледището на закона за приемственостьта, става явно, че тѣ сж органично споени съ славянолюбската вълна презъ 70-тѣ и 80-тѣ години, обаче не сж лишени отъ лична нота, както въ тѣхната идейна багра, така и въ тѣхната емоционална атмосфера, а сжщо така и въ художествената имъ разработка. Най-близко стои Мокри до Св. Чеха — въ общия характеръ на лиричната мелодия, въ еднаквата религия на славянския идеалъ, въ тона на външнитѣ, особено природнитѣ, описания. Затова въ про-

---

1. Básně O. M., c. 77.

2. Dumy a legendy O. M., c. 65.

3. Тамъ, c. 65.

славата си за Св. Чеха по поводъ на неговата петдесетгодишница презъ 1896,[1] той поздравява не само другаря, славния поетъ на Чехия, но и пѣвеца на славянска взаимность и слога. Трѣбва да се отбележи обаче, вдъхновението на Мокри въ тая посока не е нито мощно, нито благодатно и плодно. Политическото, културно-исторично и философско съдържание на пѣснитѣ отъ славянския му кржгъ не е богато, дори не е разнообразно и дълбоко. Но затова пъкъ той не е проповѣдникъ като Чеха, като Й. Холечекъ, като Ел. Красногорска. Той не изразява прѣко своитѣ политико-обществени чувства и настроения като Чехъ въ „Věrím",[2] или Красногорска въ „Předzpěv", „K východu", „Svobodě"[3] или по-късно въ възлетната си ода „Žij, Slovanstvo!"[4] Въ неговитѣ стихотворения политическитѣ, граждански наслойки сж много слаби. Чувствата, които сж вълнували поета, губятъ своитѣ жизнени поводи, ставатъ сякашъ пречистени, освободени отъ бремето на временното въ живота. Нѣма съмнение, Мокри реагира не така живо на гражданскитѣ и политически борби, нито пъкъ се втурва въ тѣхъ съ всичката страсть на борецъ. Затова и неговиятъ славизъмъ не е у него не само силна творческа, но и жизнена стихия, както е у Колара, Шолца, Чеха, Красногорска. Обаче у него пъкъ е по-силенъ поетътъ, собствено — художникътъ. Неговиятъ славянски лиризъмъ, съчетанъ съ интименъ и природенъ, не е патетиченъ, експлозивенъ, а хармонизуванъ. Затова и вълнитѣ на неговитѣ чувства оставятъ впечатление на избистренъ, успокоенъ художественъ лиризъмъ. Тази преднина обаче се затъмява отъ еднообразната негова лирична гама, отъ бледостьта на мисъльта, отъ едностранната му скована фантазия. Това личи и въ по-зрѣлитѣ му работи отъ славянския кржгъ, за които той получава и подбуди отъ литературния навикъ не само на своето, но и на предходното нему поколѣние. Неруда и Халекъ въ своитѣ пжтописни очерки изъ Балкана и Адрия;

1. Zlatá Praha, 1896. 21. II. c. 46.

2. Ср. Čtyři cykly básní, пос. изд., с. 212 сл.

3. Ср. K slovanskému jihu. Básniské spisy, III. Nakl. J. Otto, v Praze, с. 5 сл., 9 сл., 56 сл.

4. Ср. Osvěta, 1919, č. 1. с. 1 сл.

Хейдукъ съ нѣкои свои стихотворения като „Nad mohylou Cara Osvoboditele“,[1] „Sjednocenému Bulharsku“,[2] „Hej Slované“,[3] и пр.; Чехъ съ своитѣ „Orel Balkánu“,[4] „Vzpomínka“,[5] „Bratřím Miladinovům“,[6] и пр., както и Красногорска съ сбирката си „K slovanskému jihu“ и Холечекъ съ значителна часть отъ своето дѣло—изработватъ или съдействуватъ да се изработятъ и затвърдятъ формитѣ, дори и мотивитѣ на типична творба — поетиченъ апострофъ къмъ южнитѣ славяни. Отъ него се възползува Мокри, нетърсейки свой художественъ пѫть, като го оподробностява въ тона и израза, за своитѣ толкова характерни „Slovinsku“ и „V kraji pobratimů“. Така той става единъ отъ първитѣ изразители презъ своето време на словенофилството въ чешката поезия. И ако словашката и словенска традиция въ литературата следъ него се подйема съ такава сила отъ Габриела Прайсова, словашката отъ Алоиса и Вилема Мърщикъ, Яна Хербенъ и др., но вече на критична, реалистична и натуралистична основа,[7] Мокри остава единъ отъ последнитѣ романтици на славянската идея, изразена у него въ тихия сдрачъ на поетичното съзерцание. Затова критиката, когато излизатъ съответнитѣ сбирки, въ които сѫ помѣстени творенията му отъ словашкия и словенско-далматинския му крѫгъ, не отбелязва съ особено внимание слабитѣ отгласи на неговото славянско съзнание. Спирайки се повече на формата, а не толкова на съдържанието, тя дава общи преценки, които въ основата си се съвпадатъ. Тя отминава, разбира се, не съ отрицание, тия творения, защото при значителния брой на толкова много отъ такъвъ характеръ, и то на именити и прославени на времето поети, за нея тѣ не представятъ особенъ

---

1. Osvěta, 1881. с. 358 сл.

2. Zlatá Praha, 1885 с. 630. сл.

3. Тамъ, 1886. с. 7.

4. Lešetínský kovář a menší básně. Sebrané spisy, II., пос. изд., с. 153.

5 Nové básně. Sebrané spisy, sv. XXIV, пос. изд., 1908—10, с. 163 сл.

6. Nové básně, пос. изд., с. 111 сл.

7. Ср. G. Preissová: Obrázky ze Slovácka, 1886.; Črty ze Slovácka, 1890.; Korutánské povídky, 1896, и пр.; Alois Mrštík: Maryša, 1894.; Bav'nkovy ženy a jiné povídky, 1897 (заедно съ Vilém Mrštík); Obrazy z Tater, 1904.; Hore Váhom, 1918.; Jan Herben: Slovácké děti, 1890, и пр..

влогъ въ съкровищницата на чешката поезия. Повече се спира на тѣхния описателенъ елементъ, на тѣхното настроение и на тѣхния издържанъ стилъ. Най-добъръ тѣхенъ ценитель остава, освенъ Антонинъ Клащерски,[1] Св. Чехъ.[2]

V

Отъ 1871 до 1879 г., когато при управата на Ед. Тафе народнитѣ пълномощници турятъ край на своя бездеенъ отпоръ срещу Австрия, като вематъ участие въ заседанията на имперския парламентъ въ Виена, на чешкото съзнание тегнатъ все още стари проблеми. Дори и по-късно, следъ окупацията на Босна и Херцеговина и на Новопазарския санджакъ въ 1878 и 1879 г., когато Австро-Унгария, встѫпвайки въ съюзъ съ Бисмаркова Германия, а въ 1883 г. и съ Италия, води вече като членка на Тройния съюзъ по-далечна и по-смѣла свѣтовна политика, особено отъ 1885 г. нататъкъ, на чешкия народъ, макаръ и да му се правятъ облекчения отъ езиковъ, културенъ и политически характеръ и да му се откриватъ нови възможности и пѫтища за самоотбрана, предстоятъ пакъ борби, дълги и упорити.[3] Мощниятъ съюзъ на нѣмството въ срѣдна Европа, милитаристиченъ и експансивенъ, застрашава по силно чешката национална самостойность. Налага се промѣна въ тактиката на борбата. Старо и младочехи, така остро раздѣлили се въ 1874 г., за да се помирятъ временно въ 1876 г., предъ гроба на Палацки, биватъ заставени да водятъ „етапна", опортюнистична политика.[4]

---

1. Вж. пос. Nekrolog o Mokrém, с. 107.

2. Вж. пос. негова бележка за първитѣ работи на Мокри въ Lumír, 1874. с. 96. Навѣрно е негова, ако не на Сервацъ Хелера, близкия му другарь, и рецензията върху Básně Ol. Mokrého въ Květy, 1883. II. půlletí, с. 246.

3. Ср. Josef Šusta, пос. съч., sv. I. с. 152—189, 190—235., sv. II. 1925. с. 40—48, 68—103.; A. Denis — D-r J. Vančura, пос. съч., díl II, kn. III. с. 182—204, (734—756), 224—230, (776—782).; вж. и Gustav Eim. Politické úvahy. Usp. J. Penížek. Nakl. J. Otto, Praha, 1898.; K. Sladkovský. Výbor z politikých řečí a úvah. Sborník spisů politických a národohospodářských, sv. 2—3. Nakl. J. Otto, Praha, 1899.; Albert Schäffle. Aus meinem Leben. Leipzig, 1904.; Karel Adámek. Mé paměti z doby Taafiovy, Praha, 1910; Josef Penížek, пос. съч., sv. I—III, 1923—1928.

4. Ср. Ladislav Horák, пос. съч., с. 225—230.

И литературниятъ животъ, който не може да скжса съ традицията, тече въ две посоки, едновременни, напоредни, но взаимно изключващи се — национална и космополитична. Първата, тѣсно съчетана съ живота на младочешката партия въ времето на нейния най-голѣмъ подйемъ, следвайки заветитѣ на борбата за народа преди всичко, е силна съ дълбоко проясненото срѣдъ интелигенцията съзнание, че животътъ въ страната, както казва Елишка Красногорска, „mravní a praktiské jádro své samozřejmě má v neustálém boji o národní naši existenci, tož i jádrem českého umění".[1] Тя се засиля и отъ прииждащата въ литературата младежь, като не взимаме въ огледъ групата около алманахъ „Máj", излѣзълъ въ 1878 г., двадесеть години следъ първия „Máj" и десеть следъ „Ruch", при уредбата на Фр. Квапила и Фр. Улриха, подъ влияние на Връхлицки, съ космополитични склонности, стремеща се да съедини въ поезията изтокъ съ западъ.[2] Обаче моравската младежь, вдъхновена въ живота отъ Йозефа Бартошъ, издигайки за начало народность и славянство, издава при главната грижа на Яна Худецъ и Яна Хербена свой алманахъ „Zora" — въ 1877, 1878 и 1885 г. Дори и „Almanach české omladiny", дето се групиратъ въ 1879 г., поради заляганията на поменатитѣ двама писатели сътрудницитѣ на „Zora" и на „Máj", е пропитъ съ духъ родолюбивъ. Не напраздно Св. Чехъ, Ел. Красногорска, Ферд. Шулцъ, Р. Покорни, Антонинъ Клащерски и пр. го посвещаватъ на Адолфа Хейдукъ, най-добрия другарь на Неруда. Така се засиля националната поетическа школа, която има за свои органи, покрай периодичнитѣ издания „Ruch", отъ 1879 до 1888, „Máj", 1880, и „Zora", 1882, главно „Květy", отъ 1879 насамъ, на Св. Чеха, и „Osvěta", отъ 1871 г., на Вацлава Вълчекъ. Следъ смъртьта на В. Халекъ, 1874 год., срещу тая школа се създава негласенъ отпоръ, първоначално съ поетични дѣла, а по-после и съ полемични, отъ космополитичната, усрѣдена около Lumír, отъ 1877 г., на Йозефа Сладекъ, съ славнитѣ си вождове Ярославъ Връхлицки и Юлиусъ Зейеръ. Книжовницитѣ около „Lumír", подйемайки нѣв-

---

[1]. Ср. Obraz novějšího básnictví českého. Časopis Musea království českého, 1877. с. 66 сл.; O Hálkovi slovo v čas. Osvěta, 1879. с. 582 сл.; Jménem čtenářek časopisů. Ženské Listy, 1877. с. 22 сл.

[2]. Вж. Ferdinand Strejček. České školy básnické, пос. изд., с. 95, 105.

гашния възгласъ на Халекъ и Неруда, но осмисляйки го преди всичко като поети, а не като граждани, издигатъ въ начало на своята дейность — изкуство не за живота, не за народа, а за самото изкуство. Поклонници на френския парнасизъмъ, на Т. де Банвилъ, Леконта де Лилъ, Теофила Готие, но и на Юго, на съвършената форма, страстни търсители на художествени ценности въ всички чужди литератури, най-вече западнитѣ, бранители на личната творческа свобода, на непроявения и неосъзнатъ добре индивидуализъмъ, тѣ иматъ психиката на литературни бунтовници. Затова и борбата между двѣтѣ поколѣния, руховско и лумировско, която къмъ 1880 г. се разразява въ буря, бива неизбѣжна, колкото и трагична въ своитѣ дълбоки подбуди: най-добритѣ чешки синове, чиято дейность изпълня времето до 90-тѣ години, водятъ борба за народъ и изкуство, наложена отъ тежката сждба на родината, като изхабяватъ сили, безъ да се домогнатъ до желаната побѣда. Въ тая борба Мокри не взема дейно участие, но вжтрешно я изживява дълбоко, защото, следвайки чистия гласъ на сърдцето, изявява своята лична сждба въ творения, които сж въ духа и заветитѣ на поетическия космополитизъмъ, безъ да се отклонява отъ поетия пжть на служба предъ олтаря на родината.[1]

Това време Мокри, който отъ 1873 до 1884 г. е въ Прага, дето като студентъ още добива хубаво име на писатель[2] и дето завършва въ 1877 г., 25годишенъ вече, правнитѣ науки, затвърдилъ се добре като гражданинъ, се предава, покрай адвокатска и нотарска работа, на усилена книжовна дейность: сътрудничи въ всички почти чешки списания,[3] наймного въ „Lumír", „Květy", „Osvěta"; урежда отъ 1880 до 1885 г. „Ottova laciná knihovna národní", презъ 1880 г. „Domácí krb", като надвишава по умѣние въ работата си първия неговъ редакторъ, Йозефа Думекъ, правейки списанието, както отбелязва Връхлицки, предходникъ на „Zlatá Praha";[4] издава въ

---

1. Ferdinand Strejček, пос. съч., с. 75—98.; Lumírovci a jejich boje kolem r. 1880. Rozpr. České akademie věd, III. č. 40. Praha. 1915.; Jan Máchal. Boje o nové směry v české literatuře. Nákl. Jednoty českých filologů, v Praze, 1926. c. 1—26.

2. J. L. Turnovský. Nekrolog. Osvěta, 1899. c. 164—165.

3. Na dívčím kámeni, пос. бележка, с. 49—50.

4. Вж. статията му Otakar Mokrý. Ottův slovník naučný, sv. XVII. 1901. с. 515.

1884 г. стихотворенията на самоука Фр. С. Хладекъ;[1] превежда и обнародва трудове най-вече отъ Мицкевича, Словацки, Ленартовича, Сирокомля; бива деенъ членъ на „Svatobor“[2] и „Umělecká Beseda“.[3] Завързалъ връзки съ книжовнитѣ кржгове, той се движи най-често въ срѣдата на Чеха, съ когото става близъкъ другарь, дружи съ Антала Сташекъ, неговъ литературенъ закрилникъ преди, съ Карела Кучера, почитатель отъ неговитѣ връстници, съ Богомилъ Хавласа.[4] Свилъ семейно гнѣздо въ 1878, макаръ и материално неосигуренъ,[5] той все живѣе съ идеализма на миналитѣ дни; въ разцвѣта на своитѣ жизнени и творчески сили — той има по-вѣренъ усѣтъ за духовния животъ на своята родина; закотвилъ въ Прага, той все носи въ душата си образа на своя роденъ кжтъ. Срѣдъ толкова залиси, усилна работа, той не може да се откжсне отъ Водняни — споменътъ за него и вълната на литературното развитие опредѣлятъ посоката на неговото творческо вдъхновение.

Родната литература, която той изучава съ любовь, купувайки постоянно книги, затова и винаги задълженъ къмъ книжаритѣ,[6] му разкрива своята хуситска традиция. Ако просвѣтениятъ абсолютизъмъ чрезъ Антонина Ярославъ Пухмайеръ, който въ своята възхвална пѣсень „Na Jana Žižku z Trocnova“ схваща образа на Божия воинъ въ духъ националенъ, като мъститель за Хуса, но все пакъ се отвраща отъ неговата жажда за кървави наказания, подхваща мотиви отъ времето на най-славния подйемъ на чешкия духъ, то романтизмътъ, чрезъ своитѣ вдъхновени поети, разширява кржга на тия мотиви, задълбочава ги, като ги разработва и въ нова свѣтлина. Но нито Янъ Коларъ съ 90 и 91 сонетъ отъ втората пѣсень „Labe, Rén, Vltava“ на своята поема

---

1. Básně Fr. S. Chládka. Spořádal jménem literarního odboru Umělecké Besedy Otakar Mokrý, Praha, 1884.; вж. за тѣхъ рец. на Fr. Kvapil, Květy, 1884. I pololetí, c. 249.

2. Na dívčím kameni, c. 49.

3. Вж. Albert Pražák. Příspěvek k literárním stykům československým v posledních padesáti letech, Slovanský Přehled, 1913. c. 72—79, 124—127.

4. Sv. Čech. Za Otakrem Mokrým. Květy, 1899. I. c. 265.; ср. и пос. тукъ, с. 40, писаното отъ Мокри за Хавласа.; A. Stašek, пос. съч., 357 сл.

5. Сведение отъ г. Теодоръ Мокри въ посоченото писмо.

6. Т. Мокри, тамъ.

„Slávy dcera“, дето се размисля надъ сѫдбата на Хуса, схващайки реформацията изобщо като изява на чешкия и славянски духъ; нито неговиятъ близъкъ по нѣкои идеи Фр. М. Клацелъ, съ своя хуситски възторгъ въ „Lyrické básně“ и „Básně“; нито Янъ Е. Воцелъ, съ епическитѣ си пѣсни въ „Meč a kalich“, съ повръхно отношение къмъ хуситското движение; нито дори Йозефъ К. Тилъ съ своята сценична творба „Jan Hus“, дето се проявява гордо национално съзнание, не успѣватъ да създадатъ художественъ образъ на Хусовото време. И реалиститѣ отъ школата на Неруда, макаръ да имъ е разкритъ вече смисъла на хуситското движение отъ Палацки презъ 1860 г. съ четвъртата часть на неговата история като борба на чешкия духъ противъ нѣмския, на свободната мисъль срещу авторитета и обскурантизма, не умѣятъ да се домогнатъ до по-широки и смѣли изображения, но затова пъкъ даватъ поетично съвършенни лирични излияния, макаръ не така обилни. Вацлавъ Вълчекъ, черпейки отъ Палацки, въ нѣкои новели, най-типичната между които е „Golgota a Tábor“, както и Ферд. Шулцъ, София Подлипска, Йозефъ В. Пихълъ, Богомилъ Янда, не постига тукъ толкова успѣхи, колкото по-късно Адолфъ Хейдукъ и Янъ Неруда съ нѣкои свои пѣсни, въ които дълбокото чувство за народъ и родна земя се допълня съ гордо съзнание за извършенъ отъ дѣдитѣ, исторически подвигъ, отварящъ пѫть на правда, свобода и човѣчность. Едва по-късно, когато се разгаря борбата за народность въ изкуството и литературата, макаръ и още не толкова бурна, както около 1880 година, въ руховската генерация, въ лицето на нейния най-голѣмъ поетъ, Сватоплукъ Чехъ, хуситството намира своя пѣвецъ, на когото съперничатъ сетне въ областьта на прозата Вацлавъ Бенешъ Тржебизки, Алоисъ Ирасекъ и Зигмунтъ Винтеръ, както по вѣрно схващане и разбиране на идейнитѣ движения презъ време на чешката реформация, по художествена сила на израза и пластика на изображението, така и по историческа интуиция. Последователитѣ на Чеха — Отакаръ Червинка съ „Jan Žižka z Kalichu“ и „Husitská svatba“, къмъ които се дружи и изданата посмъртно „Hus a Tábor“, Евгенъ Мужикъ, Янъ Рокита, макаръ и късно следъ него, изразяватъ повишения интересъ на обществото къмъ славнитѣ исторически движения и събития, на които не може да остане чуждъ дори и космополитътъ

Ярославъ Връхлицки, ославитель въ редица пѣсни и балади на народната хероична мощь, дори и строгиятъ реалистъ, отрицательтъ на историчния романтизъмъ, Йозефъ Сватоплукъ Махаръ.[1]

Мокри, който е не само роденъ въ южна Чехия, а е изучилъ своя роденъ кѫтъ като земеписецъ и родоведъ, за което свидетелствува описанието му на Вълтавското поречие отъ Висши Бродъ до Звиковъ,[2] остава чуждъ на Прага. Съ душа на провинциалистъ, той не може се откѫсна, 25—30-годишенъ мѫжъ, не само отъ родния си кѫтъ, но и отъ ония мѣста, които сѫ родили Хуса, Хелчицки, Жижка, по чиито развалини и старинни сгради зѫбътъ на времето не е могълъ да заличи следитѣ на събития отъ свѣтовно значение,[3] дето предания, легенди и сказания мамятъ въображението, будятъ мисъльта за исторични излети — една жива земя, напоена съ уханието на миналото, станала най-чиста поезия въ

---

1. Fr. Palacký. Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl III. Pečí B. Riegra. Bursík a Kohout, Pr., 1894[4].; Die Geschichte des Husitenthums und Prof. C. Höfler, Prag, 1868[2].; Wácslaw Wladiwoj Tomek, Děje Králowstwí Českého, Pr., 1876[4].; Dějepis města Prahy (kn. III a IV). Praha, 1855—1901.; Václav Novotný. Náboženské hnutí české ve XIV a XV století, Pr., 1915.; Josef V. Šimák. Hus a doba před ním. Duch a svět, sv. 13, nakl. F. Topič, Pr., 1915.; T. G. Masaryk Jan Hus. Naše obrození a naše reformace, 1896.; F. V. Krejčí. Jan Hus. Zlatoroh, č. 28—30. Pr., 1915.; Václav Novotný a Vlastimil Kybal. Mistr Jan Hus, díl I—II. Nákl. J. Laichtera. Pr., 1920—1927.; Н. В. Ястребовъ. Этюды о П. Хельчицкомъ и его времени, СПб.1908.; W. Wl. Tomek. Jan Žižka, Pr., 1879.; R. Urbánek. Jan Žižka. Zlatoroh, č. 42—44, Pr., 1925.; Mistr Jan Hus v životě a památkách českého lidu. Napsali D-r K. Krofta, D-r J. Hanuš, D-r F. X. Šalda, D-r V. V. Štech a Josef Holeček, Pr., 1915. Особено: Fr. X. Šalda. Mistr Jan Hus a doba jeho v moderní poesii české. c. 101—120., и J. Holeček. Husův kraj a lid, c. 68—82.; Arnošt Kraus. Husitství v literatuře, zejména německé, č. I III. Praha, 1917, 1918, 1924.; V. Martínek. Hus a husitství v české poesii. Výbor, Sv. knihovna č. 1190—92. Nakl. J. Otto, Pr., 1915.; F. M. Bartoš. Po stopách Jiráskova předhusitství a husitství. Al. Jirásek. Sborník studia a vzpomínek na počest jeho sedmdesátých narozenín. Pořádali Miloslav Hýsek a Karel B. Mádl. Nakl. J. Otto, Pr., 1921, c. 11—31; Miloslav Hýsek. Jan Žižka v české belletrii. Žižkův Sborník, Pr., 1925.

2. Čechy, díl I—XIV. Nakl. J. Otto, Praha, 1883—1908. Díl II. Vltava. Slovem provázejí Ad. Heyduk, O. Mokrý, V Řezníček, 1884.

3. Вж. Augustin Sedláček. Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl I—XI. Nakl. Šol. a Šimáček, Praha, 1881—1927.

неговата нѣжна и мечтателна душа. Напечаталъ въ списанията нѣкои свои творения, той излиза самостойно за пръвъ пѫть въ 1880 г. съ сбирката си „Jihočeské melodie“, съ която открива втория периодъ на своята поетическа дейность.[1] Но въ Прага Мокри се увлича въ своя блѣнъ по родния край и написва още четири творби въ сѫщия духъ, които печата въ „Květy“ и после издава презъ 1883 г. въ „Básně“ като втора редица „Jihočeské melodie“.[2] Тѣ сѫ свързани психологично и по време съ първитѣ, макаръ съ цизелирания споредъ повелята на парнасизма стихъ, съ стройната разработка на мотива, съ сигурната власть надъ римата да стоятъ по-високо отъ тѣхъ. Тукъ Мокри не е могълъ да отхвърли похватитѣ на своитѣ врѫстници и безъ да иска се доближава много въ усилията си за съвършена форма до Връхлицки.

Тоя низъ стихотворения, чиито корени трѣбва да се търсятъ още въ „Anemonky“, въ „Rozlet' se volně písni má“ и въ „Mojí lyře“, изразява най-добре култа на Мокри и на неговото време къмъ южночешката земя — къмъ нейната природа, старината ѝ, миналата ѝ исторична слава. Възникналъ къмъ края на 70-тѣ години, въ него има лирични творби и отъ 1875 г., като „Třístoličník“ и „Z pralesa“ отъ кржга „Nad pustou Šumavou“,[3] въ които непосрѣдни и свѣжи впечатления, отъ южната родна природа сѫ използувани, по пѫтя на поетичната персонофикация, за градиво на душевенъ пейсажъ. Както „Třístoličník“, перла споредъ Яна Неруда,[4] не чужда обаче на влияние отъ М. Ю. Лермонтовия „Споръ“,[5] така и „Z pralesa“, и двѣтѣ въ необикнатъ отъ Мокри тристѫпенъ трохей, не разкриватъ прѣко отношение къмъ лирическия обектъ. Дори и въ повечето стихотворения природата е възведена, не така пълнозвучна и многоцвѣтна като у Връхницки,[6] по-скоро като декоративенъ елементъ чрезъ самоцѣлно сякашъ описание, пластично, но не и динамично, съ толкова

---

1. Jihočeské melodie. Od Otakara Mokrého. Nákl. Edv. Valečka, Praha, 1880.

2. Básně O. M., пос. изд., с. 83—120.

3. Lumír, 1875. с. 595.; Jihočeské melodie, с. 53—59.

4. Вж. рец. му за Jih. m., Osvěta, 1881. с. 370.

5. Сочиненія М. Ю. Лермонтова, т. II. пос. изд., с. 308.

6. Вж. Havlas Pavlata. Vrchlický a příroda. Osvěta, 1913. с. 207 сл

филигранско търпение и спокойствие, че се задушава живото и трепетно чувство. Наистина, описанието е доста разпространенъ поетически навикъ на времето, но тукъ, бидейки значителенъ моментъ, то е по-обикнато, затова пъкъ и има своя характерна особеность, чужда дори на Чеха, макаръ че въ него Мокри е най-близъкъ нему — хармонизуваното въ него настроение, което има своята дълбока причина въ трайно естетично-съзерцателно отношение къмъ свѣта. По-вѣренъ изразъ намира чувството му за природата на родния му кѫтъ, подкладено затова пъкъ изобщо съ култъ къмъ родната земя, както въ първитѣ две, увеждащи въ сбирката, стихотворения подъ общъ надсловъ „Rodnému jihu“,[1] така и последнитѣ две, пакъ подъ общъ надсловъ, „Dozvuky“.[2] И еднитѣ, и другитѣ опредѣлятъ така границитѣ на лирично вдъхновение, чийто извори трѣбва да се търсятъ преди всичко въ дълбоката обичь къмъ южночешкия край, символъ на родината. Затова въ тѣхъ сияе гордостьта, че той е синъ на тоя славенъ кѫтъ отъ чешката земя. Това личи не само отъ ласкавитѣ епитети къмъ нея, не само отъ нѣжнитѣ обръщения, отъ особеното съчетание на метафоритѣ и сравненията, но и отъ чистия непосрѣденъ трепетъ на чувството. „Růžová záře“, първоначално наистина обръщение къмъ милата, подъ надсловъ „Vzpomínka“,[3] както и „Má zemi drahá“, и дветѣ въ ямбовъ размѣръ, строго неспазенъ обаче, съ четиристишни добре стегнати строфи, най-хубаво ни разкриватъ дълбокитѣ връзки между поета и родната земя. Въ „Rodnému jihu“, въ двѣтѣ начални стихотворения съ разбита строфа и съ неравенъ петостѫпенъ ямбъ, се сплитатъ природни, исторични и библейски мотиви, съчетани органично въ цѣлость отъ въображение подсилено съ реминисценции отъ Ю. Словацки и З. Красински, отъ топълъ и свѣжъ лиризъмъ, задъ който се крие нѣжна и сърдечна натура, отъ смѣло възнесена идея, която вѣнчава родината съ златното сияние на мѫченичеството, пратено ѝ отъ гнѣвнитѣ небеса за нейнитѣ горди деяния и богоборчески замисли, и която крепи горещата вѣра, въпрѣки трагиката както на ми-

---

1. Jihočeské melodie, c. 3—6.; ср. съ Podzimní píseň, Lumír, 1878. c. 568 сл.

2. Jih. m., c. 59—62.

3. Вж. Lumír, 1876. c. 230.; ср. и Josef Bečka. Otakar Mokrý. K desátému (dvacátému?) výročí smrti. Osvěta, 1919. c. 493.

налитѣ, така и на сегашнитѣ дни, че звездата на спасението ще изгрѣе на родния небосклонъ, — въ двѣтѣ тия обръщения Мокри разкрива основнитѣ моменти на своя патриотиченъ патосъ — страстенъ и дълбокъ безъ реторика, искренъ и смисленъ безъ сантиментален
ъ хиперболизъмъ, етиченъ и героиченъ безъ предубедена дидактика. Представата за наказания народъ-гигантъ заради неговия безуменъ героизъмъ, заедно съ представата за кръста на страданието, понесенъ отъ него, както е ясно подсказано въ „Na dívčím kameni", и за неотвратното изкупление на грѣха, въ духа и смисъла на идеята за кръстната мѫка у Мицкевича, Словацки и Красински, буди у Мокри чувство на мистична предопредѣленость въ сѫдбата на родния край, на набожно преклонение предъ неговия трагиченъ жребий. По-късно Неруда, въ своитѣ „Zpěvy páteční", въ стихотворенията си „Matka sedmibolestná" и „Ve lví stopě",[1] изрази съ по-голѣма художествена глѫбина мистичната възслава на прометеевското и исусовско начало въ чешката история, надмогвайки така нравствено-героичния патосъ на Чеха и наивно-патриотичния на Хейдука. При това отношение на Мокри къмъ чешката сѫдба, естествено е, че общиятъ тонъ на цѣлата сбирка, както и на всички негови творби съ мотиви отъ национално-историченъ характеръ, е елегиченъ, както на времето досѣща проникливо Неруда. Затова дето и да се намира, дори и въ чужбина, той вижда своя роденъ край забуленъ съ вуала на скръбьта, както казва въ пѫтописната си черта „Moje Kostnická" pout'",[2] назовава го, въ „Rodnému jihu", „země smutku".[3] И наистина, печаленъ е тоя кѫтъ отъ чешката земя и за Антонина Клащерски,[4] за Ярослава Връхлицки,[5] Яромира Борецки,[6] за Антонина Сова,[7] Викторъ Дика.[8]

1. Ср. Sebrané spisy ř. l., d. II, пос. изд., с. 147 сл., 159 сл.

2. Květy, 1888. I. с. 577.

3. Jihočeské melodie, с. 3.

4. Ср. Na českém jihu a jiné básně. Knihy Zvonu, sv. 24. Praha, 1919[2].

5. Вж. Českému jihu (Památce O. Mokrého). Bodláčí z Parnassu (1890—1900). Sebr. spisy, sv. 35. J. Otto, 1900. с. 104.

6. Jihočeská krajina. Pršely růže. Praha, 1920.; Česká Lyra. Nárys české lyriky novodobé. Usp. Fr. S. Procházka. Nákl. Unie, v Praze, 1926. с. 404.

7. Z mého kraje, v Praze, 1893.

8. Вж. Země Chelčického. Marnosti, Praha, 1900.; V. Martínek, пос. изборъ, с. 171 сл.

Но Неруда не отбѣлязва, че елегизмътъ на Мокри не е безизходенъ. И въ началото, и въ края на сбирката, въ „Rodnému jihu“, както се загатна по-горе, и въ „Má zemi drahá!“, дори и въ нейния общъ характеръ се долавятъ свѣтлитѣ тонове на надеждата.

Jen dolů s čela roušku bolu sínou,
pryč s bědnou, žalnou lící Niobinou,
má zemi rodná! Třeba zrak Tvůj hnětlo
rozžaté tebou Titánovo světlo,
božího blesku žehem zachvácena,
jak slepá kněžka bohem posvěcena,
Ty státi budeš v katakombách světa
s hořící svící — a bloudící četa
vždy žehnat bude Tobě, kněžko lepá
za světlo žhavé, které skytáš — slepá. . .

Култътъ къмъ миналото у Мокри не носи само настроенията на времето, но е и дълбоко личенъ. Като Колара и Маха, а по-късно като Чеха и Зейера, той едва ли не вижда въ миналото живиятъ езикъ на утрешния день, жива действителность, най-чиста поезия на земнитѣ си дни. Проглѫбилъ своята историческа рефлексия и своето чувство за историческа трагика отъ Красински, старината, отъ какъвто и характеръ да е, за него е мистиченъ знакъ на едно битие, което остава заключено съ седемь печата, ако твоята душа не е изпитвала никога страхъ и смирение предъ сфинкса на времето и космичнитѣ далечини. Следитѣ отъ миналото винаги извикватъ у него лириченъ апострофъ, толкова характеренъ за него, или подробно и цвѣтисто описание, което често пѫти нарушава стройностьта и съразмѣрностьта на цѣлото или подавя чувството и въображението.

Обикновено той се домогва до това минало чрезъ романтично или естетично съзерцание, съ сладкия унесъ на мечтата и блѣна. Оттукъ се опредѣлятъ зрителнитѣ и слухови жрела на неговото вдъхновение. Въ всички стихотворения почти, особено въ тия, въ които се разработватъ мотиви изъ южночешкия край, незаглъхналитѣ още следи на миналитѣ дни го откъсватъ отъ действителностьта, грабватъ го въ своята чаровна мощь, „s tajemnou svou čáromocí“,[1] както казва самъ, разкриватъ му своята история, той се забравя, „bloudí jeho duše

[1]. Na Helfenburku, Jih. m., c. 48.

snící“,[1] „hledá princeznu z báje“,[2] вижда сѣнкитѣ на нѣвгашна слава, разговаря дори съ тѣхъ, сърдцето му трепне като листъ на брѣза, отъ очитѣ му се отронва сълза, докато се сепне отъ своя блѣнъ и се възвърне къмъ свѣта на трезвия погледъ. Затова той не обича завоеванията на техниката, които рушатъ споменитѣ на миналото, станали за него последенъ „zakmit poesie“.[3] Но неговиятъ блѣнъ, който му отваря обикновено тайната на сказанията, преданията и легендитѣ, а не на историчната истина толкова, е винаги логиченъ, не го води къмъ дива игра на представи, не му дава възможность да си създаде свой свѣтъ, както въображението на Словацки, а остава все пакъ прикованъ на земята въ своя полетъ. Мокри стои по-близко тукъ до Чеха, който сѫщо така познава поезията на блѣна, макаръ че не въ такава степень, до Маха, чието елегично настроение въ „Hrobka králů a knížat českých“[4] той напълно би могълъ да сподѣли, до Батюшкова дори — съ неговата романтична сладость на историчния споменъ.[5] Това отношение, намѣрило своето утвърждение най-опредѣлено въ „Prachatický dóm“,[6] „Na Helfenburku“,[7] както и въ „Zlatá koruna“[8] и „Na dívčím kameni“,[9] се възвежда отъ него въ творческо начало, което бива толкова обикнато, че минава въ досадна схема — единъ отъ сѫдбовнитѣ недостатъци на неговото дѣло.

Тоя култъ къмъ южночешката земя ясно подсказва, че Мокри се размисля най-вече върху 14 и 15 вѣкъ, върху хуситското и таборитско движение, а по-късно, въ по-друго време, и върху чешкобратското. Защото чрезъ тия движения неговата родина, както мисли той, внася своята дань въ свѣтовната история. Но докато мнозина схващатъ хуситството пре-

---

1. Jich. m., c. 48.

2. Na dívčím kameni, c. 6.

3. Zlatá koruna, Básně, пос. изд., c. 84.; ср. и рец. на Fr. Zákrejs върху Básně, Osvěta, 1884. c. 67 сл.

4. Ср. Sebrané spisy Karla Hynka Máchy. II. Čeští spis. XIX století. Nákl. Jana Laichtera, Praha, 1907. c. 23 сл.

5. Ср. елегията му На развалинахъ замка въ Швеціи Сочиненія Батюшкова, изд. А. Смирдина, Петербургъ, 1850. с. 18.

6. Květy, 1880. I. c. 577 сл.; Jih. m., 24 сл.

7. Lumír, 1879. c. 100.; Jih. m., 47 сл.

8. Básně O. M., c. 84—87.

9. Пос. изд., с. 5—8, 27—29.

димно чрезъ книжно посрѣдство, осланяйки се преди всичко на своята интуиция, Мокри изхожда отъ живия образъ на своя роденъ кжтъ, за да одушеви постигнатата по разумовъ пжть исторична действителность. А тя за него е такава, каквато му я разкрива научното дирене на неговото време. И той вижда, както толкова други предходници и съвременици, въ чешката история не масата, а личноститѣ, които и живѣятъ въ съзнанието на народа. Неговиятъ исторически индивидуализъмъ му дава възможность не толкова да разкрие смисъла и сжщностьта на събитията и деянията, колкото да се вживѣе въ битието на нѣкои личности, схващайки ги, по Карлайловски, въ известенъ отмѣръ херои на вѣчната мисъль, колкото да се преклони предъ трагично окървавения нравственъ героизъмъ, да възслави слънцата на чешкия духъ, които изясняватъ смисъла на народната сждба. И въ съзерцателитѣ и визионеритѣ, силни съ твърдостьта и пламъка на своята душа, и въ деятелитѣ, които даватъ на идеята животъ, той вижда преди всичко люди, и търси въ тѣхъ не само божественото и хероичното, но и човѣшкото. Така той не стига до празенъ реторизъмъ предъ изключителния подвигъ, нито предъ извънредната личность дори, макаръ и да не е чуждъ на мистична хиперболизация на националния месианизъмъ. Напротивъ, придушилъ до желана възможность чистия лиризъмъ, като вмъква въ творбата си действена нижка съ слаба епична прикраска, той се домогва едва ли не до спокойния и равенъ тонъ на разказа. Но задъ тази външна, не обаче студена парнасистска спокойность, трепти топла лирична струя, която блика най-откровено въ състрадното, лично проникване въ сждбата на хероя. И тъкмо тоя сподавенъ личенъ моментъ обособява Мокри, дори и ако не се спре погледъ върху опита му да наложи въ чешката поезия нѣкои свои вариации на стари мотиви, да затвърди въ нея и образа на своя роденъ край като символъ на народностна трагика. Ярославъ Връхлицки въ свои творби съ хуситски и таборитски мотиви,[1] често патетиченъ, но не винаги оригиналенъ, не може да се домогне до това интимно настроение, до тая нѣжна меланхолия, до тоя лириченъ тонъ, които ха-

[1]. Ср. J. Vrchlický. Zpěvy husitské (1415—1915). Na památku mučednické smrti nejslavnějšího Čecha, mistra Jana Husa, z básní nejslavnějšího pěvce českého vybral a sestavil Jan Voborník. Nakl. J. Otto, Praha, 1915.

рактеризуватъ Мокри, макаръ по сила на изразъ, по свежесть и внушимость на въображението, по разнообразие и искрометность на мисъльта да стои високо надъ него.

Както се спомена вече, поради външнитѣ и вжтрешни условия на неговото възпитание, най-дълбока подкладка има вдъхновението му въ ония стихотворения, въ които основниятъ мотивъ корени въ живота, деянията и учението на Хуса. Дори като юноша той копнѣе пламенно да посети Костанца, да види мѣстото дето е погиналъ южночешкия херой на мисъльта.[1] Затова и въ „Jihočeské melodie“, както въ първата, така и въ втората редица, най-много стихотворения сж посветени нему. Мокри не търси цѣлостния образъ на реформатора, затова и не се домогва до обща характеристика. Обикновено той не прибѣгва до сравнения и съответствия изъ съвремената нему действителность, заглъхналъ въ пленъ на своитѣ исторични излети и видения, както е склоненъ къмъ тѣхъ по-късно Хейдукъ. Но като Чеха той изпитва болка, като вижда, че народътъ не достатъчно преданно е проникнатъ отъ заветитѣ на Хуса. Нѣщо повече, той ревниво пази славата и честьта му. Макаръ и католикъ, излѣзълъ и отъ семейство съ добре запазени католически традиции, той все пакъ не може да се помири съ мисъльта, че римската черква погазва паметьта на неговия любимецъ, че дори чрезъ Яна Непомуцки ограбва най-немилостиво ценно съкровище отъ сърдцето на чешкия народъ. Мокри не изрича хулни слова срещу новия светецъ, не изпада дори въ проповѣдь, на която презъ 90-тѣ години не сж чужди нѣкои напредничави поети и мислители, на която не сж чужди и днесъ дори критични умове на чешката интелигенция,[2] но взема явно страната на еретика, дълбоко убеденъ, че искрата отъ кладата въ Костанца ще отвори погледа на народа, за да намѣри въ Хуса своята изгубена съвѣсть. На тоя контрастъ между минала слава и сегашна забрава, която всжщность засѣга, макаръ и бѣгло, трагедията на чешката душа, тормозена въ раздвоение — отъ една страна Хусъ, отъ друга — Янъ Непомуцки, като символи на два нравствени мира, сж

---

1. Moje Kostnická pout. Cest. črta O. M. Květy, 1888. I. c. 569.

2. Cp. Jan Herben. Jan Nepomucký. Spor dějin českých s církví římskou. Praha, 1893.; cp. и Josef Pekař. Tři kapitoly o sv. Janu Nepomuckém, Pr., 1921.

сложени двѣтѣ стихотворения „Na pouti“[1] и „Na Libínu“,[2] еднакви по ямбовъ петостжпенъ и четиристжпенъ размѣръ, по постройка на четиристишната строфа съ кръстосани женски и мжжки рими, съ плахи напомки отъ Словацки и Красински — отъ идеенъ и образенъ характеръ, съ мудно развиваща се медитативна струя, затъмена отъ излетни впечатления и преживявания и тихи лирични настроения, засилени нѣкжде съ лични обрѫщения къмъ Яна Хуса, надъ чиято родна земя тегне „těžká dějin tragika“ и смисълътъ на чиято сждба се крие въ старинния черковенъ надписъ — „Lux in tenebris“. Че Хусъ е за Мокри не толкова народностенъ и вѣрски херой, колкото човѣченъ и нравственъ, личи отъ разработената въ сжщия духъ и въ сжщия размѣръ, пакъ нѣкжде съ заетъ образъ отъ Словацки, „Na hradě Husi“,[3] дето властолюбивиятъ хетманъ Микулашъ Хуски бива сепнатъ и укоренъ за безумнитѣ си блѣнове отъ вестилата му се сѣнка на Хуса, както Новохудоносоръ се възсепва отъ присждата на страннитѣ написани върху стената думи. Ясно е, че тоя херой отъ хуситскитѣ борби,[4] който много по-късно запленява въображението и на Хейдука въ „Mikuláš z Husi“,[5] дори и въ „Zkazka Prachatická“, но вече въ друга посока,[6] не е творчески обектъ толкова, колкото Хусъ, стражъ на съвѣстьта, на тая съвѣсть, за която гине майката въ Хейдуковата „Žena Husitka“.[7]

Ако Врърхлицки презъ 80-тѣ години се размисля предъ родния домъ на Хуса, за да изрази вѣрата си въ таинствения фениксъ на човѣшкия духъ, макаръ че се запитва „kde ale Hus je dvacátého věku?“ въ стиховата си творба „V rodné jizbě M. Jana Husa“;[8] ако пакъ това време Хейдукъ благо-

1. Jihočeské melodie, c. 37 сл.

2. Тамъ, с. 31 сл.

3. Тамъ, с. 14 сл.

4. Вж. Fr. Palacký. Dějiny, díl III, c. 261.; Wáclav Wladiwoj Tomek. Děje Králowstwí Českého, c. 159—171.

5. Bohatýři. Zpěvy historické. Sebr. spisy, díl XLV. J. Otto, Praha, 1908². c. 11 сл.

6. Několik pověstí z Pošumaví. Sebr. spisy, díl LIV. Praha, 1914. c. 67.

7. Bohatýři, c. 131 сл.

8. Jak táhla mračna (1874—1884). Nákl. J. Otty, Praha, 1896². c. 130.

говѣе предъ сжщия домъ, предаденъ на размисли, разкрити въ пѣснитѣ „Před Husincem" и „U Husova domku",[1] които завършватъ съ лжчезарна възслава на великия мжченикъ, Мокри, много по-рано отъ двамата, въ своята епико-лирична пѣсень „V Prachaticích",[2] въ стилъ, композиция и размѣръ напълно сходна съ разгледанитѣ негови творби, следъ дълъгъ съзерцателенъ унесъ, който избива въ монотонно описание на старинната поезия на Прахатице, трепне набожно, както и Алоисъ Ирасекъ по-късно въ „Z mladých let Husových",[3] предъ друга светиня — школата, дето нѣкога се е училъ Хусъ, като разкрива предъ насъ неговия детски образъ, после неговата трагедия — да гори въ зрѣла възрасть на кладата. Но най-силно е поразено въображението на Мокри отъ трагичния пай на Хуса. Две отъ най-хубавитѣ негови стихотворения отъ този низъ, писани по-късно и влѣзли въ втората му редица „Jihočeské melodie", „6 července 1415"[4] и „Husův kámen",[5] ни убеждаватъ въ това съ силата на своята художествена пластичность. Особено първата творба, съвършена по постройно развитие на мотива, съ добре зачленени осемь петостишни строфи, чиито дактилъ и ямбъ и кръстосани женски и мжжки рими отговарятъ на вложеното тамъ образно и емоционално съдържание, се вестява ликътъ на майката, възславена сетне хладно и отъ Махара въ „Dvě matky",[6] смирена въ своето страдание и плаха въ предчувствие за злата сждба на своя синъ въ Костанца, за която ѝ говори Божие знамение. На предчувствия и прокоби, въ които Мокри наистина вѣрва, подготвенъ за тѣхъ отъ своето домашно и книжовно възпитание, особено отъ онова, което добива отъ духовна дружба съ голѣмитѣ полски романтици, е сложена и основата на „Husův kámen", дето вдъхновението му стига, ма-

1. Zpěvy pošumavského dudáka (1887—1890), I. Sebr. spisy, пос. изд., sv. X. Praha, 1923². с. 85 сл., 87 сл.

2. Květy, 1880. II. с. 113 сл.; Jihočeské melodie, с. 19 сл.

3. Písničky a jiná prosa. Obrázky a studie. Sebr. spisy, díl XLII. Nakl. F. Topič, 1917². с. 323—328.

4. Biblí k svobodě. Almanah. Usp. Boh. Molnár a Fr. Fuxa, roč. II. Nakl. J. Otto, Praha, 1882. с. 18 сл., подъ надсловъ „Ve světnici Husově". Básně O. M., с. 119 сл.

5. Květy, 1881. I. с. 336 сл.; Básně O. M., с. 104 сл.

6. 1893—1896, Praha, 1897.; V. Martínek, с. 144—148.

каръ и пресилено казано, до визионерска забрава. Не безъ право Францишекъ Закрейсъ, строгиятъ критикъ на Мокри, нарича тази поемка пророческо видение.[1] Безъ достатъчна динамика въ развитието на поетическата мисъль, съ издържано въ стилъ, но подробно и уморяваще описание на мѣстото, дето е камъка, споредъ преданието, на Хусовата почивка, извикалъ обръщение, размашно, благоговейно и страстно както въ „Prachatický dóm", Мокри преминава веднага къмъ виденията на Кржистянъ Прахатицки, който въ библейски екстазъ вещае, вслушанъ, като Бржезина въ „Ranní modlitba" отъ „Svítání na západě",[2] въ музиката на небеснитѣ свѣтила и вгледанъ въ звездната твърдь, трагичната сѫдба на Яна. Съ образната символика на своето ретроспективно въображение, подпомогнато на мѣста отъ Словацки, разбило строфата и насила съвладено въ единадесетосложния ямбовъ, нѣкѫде дактилно-ямбовъ, стихъ съ равна и звучна женска рима, той подкупва.

Báň nebes vidím, různým hárá jasem,
plápolem rudým vesmír celý hoří,
od země k nebi ve plamenném moři
hranice děsná obrovská se zdvihá;
u paty její stínů tíseň divá,
v příšerném tanci dokola se míhá,
jak stádo vlků kolem ohňů spasných
jimižto plane posněžená niva.

Доколко е била заета мисъльта на Мокри съ земния край на Хуса, личи отъ „Pout' Kostnicí".[3] Тоя край не може да не го трогне, трогналъ толкова поети, като Чеха, така мѫдъръ въ своя „Hus",[4] като Хейдука, който въ двѣтѣ си стихотворения подъ надсловъ „Hus" величае хероизма на мисъльта и мѫченическото страдание,[5] като Връхлицки, разкрилъ просто въ своя „Mistr Jan" великия духъ на Хуса въ сторената прошка за осѫдилия го на смърть Зигмундъ,[6] като Махара, чийто „Hus" разбулва толкова ясно смисъла на него-

1. Osvěta, 1884. с. 70, рецензията върху Básně O. M.

2. Вж. Básnické spisy. Nákl. Spolku výtvarných umělců Manes, Praha, 1920. с. 57.

3. Dumy a legendy, пос. изд., с. 29 сл.

4. Doplněk veršů. Sebr. spisy, díl XIX, 1905. с. 284 сл.

5. V zášeru minulosti. Sebr. spisy, díl XVIII, 1900. с. 45 сл.; Oběti přesvědčení. Sebr. spisy, díl LVI., 1920. с. 5 сл.

6. Nové zlomky epopeje, Praha, 1894.; V. Martínek, с. 88 сл.

вата смърть.[1] „Pout' Kostnicí е лишена отъ мисловното богатство на Чеховата творба „Kostnická duma",[2] но затова пъкъ е свежа въ описанието и настроението си, бидейки плодъ на набожното поклонение въ Костанца, направено отъ Мокри презъ 1887 година, съ мелодиченъ осмосложенъ трохейски, нѣкжде и ямбовъ стихъ, преливащъ се волно въ тринадесеть десетостишни строфи, особено силни въ края, дето се разкрива легендата за всѣкигодния юлски Хусовъ благословъ надъ чешката земя и молбата му за нея, безъ да бжде чутъ отъ Бога. Този размисълъ надъ Хусовата сждба у Мокри не е случаенъ. Той се налага отъ повишения интересъ на обществото къмъ нея, отъ самата участь на народа, пъкъ и отъ личната нравствена природа. Поетътъ се замисля надъ изкупната и спасителна сила на страданието, както хубаво му подсказва „Anhelli" на Словацки и „Psalmy przyszłości" на Красински, надъ мистичния хероизъмъ на агнеца Божий, надъ победната сила на правдата и истината, надъ една трагедия, която по-скоро е трагедия на цѣлъ народъ. Цѣлъ народъ е на клада, но въ огъня неговиятъ духъ ще възкръсне като жаръ-птица, както и Хусъ ще върви победно съ своята звезда на страданието въ потока на вѣковетѣ. Затова и Мокри не въззовава витийски Хуса, не се заклева като Фрича въ „Mistr"[3] въ неговитѣ завети, не многослови щедро като Елишка Красногорска въ монолога си „V Husinci",[4] но по-скоро като „Sběh" на Яна Ер. Воцелъ,[5] като „Mistr Jan" на Вацлава Шолцъ,[6] дори като „Dva zvony" на Чеха[7] се стреми да даде косвенъ изразъ на своя поетиченъ лиризъмъ.

Въ сжщия духъ, съ сжщитѣ слогови срѣдства, съ размѣра, дори съ метричната схема на стихотворенията „Na Libínu", „Na pouti", „Na hradě Husi", още преди да му се ве-

---

[1]. Apoštolové, Praha, 1912.; V. Martínek, c. 153 сл.

[2]. Doplněk veršů, c. 277 сл.

[3]. Odkaz J. V. Friče, Praha, 1898. V. Martínek, c. 23.

[4]. Ze Šumavy. Básně. J. Otto, Praha, 1874.; V. Martínek, c. 77 сл.

[5]. Meč a kalich, Praha, 1843.; V. Martínek, c. 21 сл.

[6]. Prvosenky, usp. Lad. Quis. Světová knihovna, č. 458—462. J. Otto, 1905[3]. c. 128 сл.

[7]. Jitřní písně, Praha, 1887. Sebr. spisy, díl X. Ctyři cykly básní., c. 96 сл.

сти образа на Хуса, Мокри възпроизвежда свѣтлия образъ на Петра Хелчицки, чиято сѣнка се носи толкова близко до Водняни,[1] въ „U rodiště Chelčického“,[2] дето описанието на селцето Хелчице и на славната Петрова хижка смѣня съ размисълъ на поетично изречена преценка за тоя „největší ducha bohatýr“, „Noah víry davné“, за да премине къмъ прѣка негова характеристика, по-скоро на неговия мирогледъ, като Хусовъ ученикъ, възвеждайки го въ положение на библейски пророкъ въ сцена подобна на Пушкиновата съ отца Пимена и на Вазовата съ отца Паисия. Мокри, подбуденъ не толкова отъ научнитѣ дирения върху Хелчицки, колкото отъ неговитѣ трудове, най-вече отъ „Siet' viery“ и „Postila“, върху които той слага характеристиката си за него, безъ да знае въ какъвъ смисълъ се отразява тамъ чешката реформация, има за лирически обектъ не толкова религиозния мислитель, колкото духовния народенъ вождъ, чието практическо християнство трѣбва да низпосли на земята благодатьта на Бога. Разкривайки въ неговия монологъ, просба къмъ Вишния, основнитѣ моменти отъ учението му, съ архаиченъ придъхъ на речьта, наученъ на това отъ вкусовата си култура, Мокри се затваря въ предѣлитѣ на 15 вѣкъ, чуждъ на размисли върху своето време, и тъй постига единство както въ идейния ритъмъ, така и въ основния духъ на своето творение, превъзхождаще именно съ тия си качества по-сетнешната Хейдукова пѣсень „U Chelčic“,[3] писана пакъ подъ прѣкото въздействие на историческото южночешко селце, въздействие наистина силно, защото заставя и Виктора Дикъ, както се вижда отъ „Země Chelčického“,[4] да чувствува тамъ, срѣдъ еднообразната природа, духа на Христа, мистичната сѣнка на Божията справедливость. Въ сдържания, но горещъ въззивъ на Хелчицки къмъ Бога да спаси свѣта отъ кървавия призракъ на меча, страната — отъ кръвьта на таборититѣ, цъвнала роза въ калиха на св. Грала, да посети чешкия народъ въ кървавия пламъкъ на неговото страдание, — за пръвъ пѫть прозвучава така опредѣлено дълбокиятъ лиризъмъ на нравствено-рели-

1. Вж. Palacký, díl IV. с. 232 сл.

2. Květy, 1879. II. с. 520 сл.; Jihočeské melodie, с. 7 сл.

3. Zpěvy pošumavského dudáka, I., пос. изд., с. 81 сл. (Přátelům: F. Heritesovi, O. Mokrému a J. Zeyerovi).

4. V. Martínek, с. 171 сл.

гиозно вдъхновение, което следъ години става толкова характерно за Мокри.

Неговата муза не се връща повече на Хелчицки. Това е по-скоро логична повеля на времето, което търси не бездейна съпротива, а въззовава мжжественъ подвигъ. Не се спира тя и на други значителни въ историята на чешката реформация личности, но не така свързани съ южночешкия край — като Йеронимъ, Янъ Желивски, Прокопъ Холи, Рохачъ Дубски. Но затова пъкъ тя не остава чужда на общия възторгъ отъ могжщия образъ на Хусовия мъститель, Янъ Жижка, за когото пази чуденъ споменъ земята на Бланице, Отава и Вълтава, запленилъ и чужди поети като Мицкевичъ, Ленау, Хартманъ, Майснеръ. Мокри нѣма творчески копнежъ, както толкова чешки поети още отъ раннитѣ зари на възраждането, да възпроизведе въ широки епически рамки образа на Жижка. И той въ своята поемка „Prachatický dórn“,[1] по изпълнение на замисълъ и художествени похвати дълбоко свързана съ другитѣ му творби отъ „Jihočeské melodie“, по-скоро се стреми да даде въ епиченъ стилъ, но на лирична основа, характеренъ моментъ отъ живота на славния воинъ. Естествено, Мокри не може да се освободи отъ сложения въ неговото съзнание литературенъ образъ: и за него Жижка е въплътена стихия на религиозенъ фанатизъмъ, „vtělený bůh vojny-aneb běs“ както казва Отакаръ Червинка, твърдъ, немилосърденъ, жестокъ мъститель на поруганата мирова правда. Невдъхновенъ отъ Майснеровия „Žižka“, нито отъ Воцеловата сбирка „Meč a kalich“, нито отъ поемата на Червинка „Jan Žižka z Kalicha“, а подбуденъ отъ историята на Палацки, отъ борбитѣ около Прахатице,[2] отъ огнената смърть на Ондржей Вировски, не по-малко и отъ преданието, свързано съ храма въ поменатия градъ, за което ни разказва и Сватоплукъ Чехъ въ своята излетна черта отъ 1886 г. „Prachatická elegie“,[3] Мокри не цели да изобрази толкова воина като Хейдукъ въ „Žižka před Rábím“,[4] пълководеца съ високо чешко съзнание

[1]. Květy, 1880. I. c. 577 сл.; Jh. m., c. 24 сл.

[2]. Вж. Fr. Palacký, díl III. c. 343 сл., 264.

[3]. Вж. Různé črty žertovné i vážné, 1887 въ Vzpomínky z cest a života, I. Sebr. spisy, díl V., 1910[3]. c. 167—176.

[4]. Básně z r. 1865. II. Sebr. spisy, díl IX, пос. изд., 1922[2]. c. 52 сл.

като Чехъ въ „Žižka“,[1] Фр. Халупа въ „Na Vítkově“[2] или Връхлицки въ късната си поемка „Žižka před Prahou“,[3] всички съ възторга на Пухмайера въ „Na Jana Žižku“,[4] колкото човѣка въ единъ интименъ моментъ отъ живота му, безъ да отнема листъ отъ лавровия венецъ на хероя. Затова следъ лиричния прологъ къмъ стария храмъ, надъ който бурята на вѣковетѣ е оставила своитѣ загадъчни следи, пакъ съ вѣрно чувство за историческа трагика въ духа на Красински, поетътъ спокойно разгъва мѣрената си ямбична речь, освободилъ се отъ строфичната зачлененость на стиха, за да представи следъ живи сцени Жижка въ оня психологиченъ мигъ, когато срѣдъ пленницитѣ на таборитската огнена мъсть, обкръженитѣ въ храма католици, както перущенци въ Вазовия „Кого“,[5] той вижда любимата на своитѣ юношески дни, чийто очи, излъчвайки поезията на миналото, укротяватъ разярения лъвъ, които събуждатъ въ душата му болка, бързо разрешена обаче съ характерната за него енергична фраза: „Ustaňte, bratří, dokonáno dílo!“. Така и Махаръ следъ три десетилѣтия почти, възпроизвеждайки Жижка въ нова свѣтлина, изобразява трепетитѣ на неговата съвѣсть въ стиховата си творба „Žižka“[6] на по-широка психологична основа, за да се види, че „грозниятъ мъстител“ и „Божиятъ херой“, както го нарича Чехъ въ своята „Prachatická elegie“, е преди всичко великъ човѣкъ — чрезъ очистителенъ подвигъ иска да подготви царството Божие тукъ на земята. Нѣколко години по-късно въ „U Trocnova“[7] Мокри се възвръща пакъ къмъ любимия образъ, но не толкова, за да го възпроизведе въ нова концепция, колкото за да подчертае съ чувство на набожно смирение единъ култъ на своето време.

---

1. Вж. Lešetínský kovář a menší básně, с. 182 сл., отъ Nová sbírka veršovaných prací, Praha, 1880.

2. Zpěvy bohatýrské. Sal. bibliotéka, č. LXIV. J. Otto, Praha, 1889 с. 142 сл.

3. Bozí a lidé. Další zlomky epopeje. J. Otto, Praha, 1899. с. 317.

4. Nové básně, 1802.; V. Martínek, с. 5 сл.

5. Вж. Най-нови лирически стихотворения на Ивана М. Вазова (1879—1881). Издава книжарницата на Хр. Г. Дановъ, Пловдивъ, 1881, с. 59 сл.; Съчинения, т. I., пос. изд., с. 177 сл.

6. Apoštolové, 1912.; V. Martínek, с. 158 сл.

7. Dumy a legendy, 53 сл.

Въ родното мѣсто на Жижка, дето долавя сякашъ по „Stepy Akermańskie“ на Мицкевича мистичната тайна на тишината,[1] и дето едва ли не повтаря думитѣ на Колара отъ знаменития му „Předzpěv“ къмъ „Slávy dcera“ — „Stůj noho! posvátná místa jsou, kamkoli kráčiš,[2] той не може да се освободи отъ поетичната измама, че Богъ ще му повели да не тъпче светинята на неговия воинъ. Съ нѣжната мелодия на стиха, стегнатата композиция и лиричната нота на настроението Мокри постига не малка художествена изразителность. Не напраздно Закрейсъ казва за тая пѣсень, че е „vskutku vábná“.[3]

Мокри не може да остане чуждъ на оня устремъ въ началото на 80-тѣ години въ чешката литература, който има за обектъ епопеята на хуситскитѣ борби. Връхлицки, който по примѣра на „La Légende des Siècles“ на Юго, толкова обичанъ тогава въ Чехия, иска да възкреси въ смѣли образи и видения епопеята на човѣчеството, ославящъ въ смѣннитѣ моменти отъ неговото историческо развитие винаги всепобедния духъ, увлича въ тая посока поети като Фр. Квапила, К. Кучера, Фр. Халупа, Отакара Мокри.[4] Тукъ обаче Мокри, който въ нѣкои кѫсове въ „Dumy a legendy“ търпи влияние, макаръ и не отъ особено значение, става вѣренъ на общия литературенъ нагонъ. Още преди „Zlomky epopeje“ на Ярослава Връхлицки, дето сѫ събрани творения писани отъ 1893 до 1886 г., но и следъ „Epické básně“, той печата презъ 1882 г. въ Květy“[5] поемата си „Zlatá koruna“, която после помѣстя въ „Básně“, а три години следъ нея, въ 1885 г., обнародва отдѣлно въ „Poetické besedy“ на Яна Неруда, комуто до тогава сътрудничатъ Чехъ, Хейдукъ, Красногорска, Сташекъ, Зейеръ, Връхлицки и др., по-широко замислената си поема „Na dívčím kameni“. Тия две поеми, чиито психологични корени трѣбва да се търсятъ дълбоко въ „Jihočeské melodie“, сѫ най-смѣлиятъ опитъ на Мокри да преодолѣе своя поети-

---

1. Ср. Sonety Krymskie. Biblioteczka uniw. ludowych. № 143, nakl. Gebethnera i Wolffa, Kraków, 1910. с. 3—4.

2. Ср. Slávy dcera, vyd. Jan Jakubec. Světová knihovna, č. 307—310., J. Otto, v Praze, 1902. с. 17.

3. Osvěta, 1888. с. 565.

4. Ср. Miloslav Hýsek. Z nových knih básnických. Národní Listy, č. 14. z 15. I. 1927.

5. I půlletí, с. 61 сл.; Básně, с. 83—103.

чески субективизъмъ. И тукъ обаче неговото въображение е насочено върху отдѣлни личности, които сѫ тълкуватели колкото на движенията и борбитѣ презъ 15 вѣкъ и на своята природа, толкова и на самия тѣхенъ създатель. Макаръ и да цели по-вѣрна историческа основа на своитѣ поетически блѣнове, по примѣра на Чеха,[1] все пакъ не може да скѫса съ легендата. И той, както толкова негови събратя, не успѣва достатъчно да долови духа и ритъма на времето, да придаде на работата си необходимия историченъ колоритъ, да се домогне до широки картини на масови движения. Стихотворниятъ разказъ, уведенъ въ чешката литература отъ байрониститѣ, поддържанъ и отъ маисти, руховци и лумировци, бива презъ 80-тѣ години още любима форма за поетическо възпроизвеждане.[2] Самъ Неруда, като уредникъ на „Poetické besedy", недоволенъ отъ лирическото свърхпроизводство тогава, иска настойчиво епически творения.[3] Мокри прибѣгва къмъ поемата, тридесетгодишенъ вече, за да излѣе по-пълно съдържанието на своето хуситско съзнание. И тукъ, макаръ стихътъ му да е по-мелодиченъ, да постига звукови ефекти въ щастливо съчетание на гласни и съгласни, образната му мисъль да има по-голѣма дълбочина и по-смѣла полетность, той не може да се освободи отъ своя ямбъ, примѣсенъ на мѣста съ дактилъ. Просторностьта на стиха му се опредѣля пакъ отъ установения неговъ навикъ — единадесеть слога му стигатъ, за да обхване технически лиричната вълна на своята поетическа мисъль.

Zlatá koruna, основаниятъ отъ Отакара II манастиръ за споменъ на победата надъ маджаритѣ при Кресенбрунъ, унася поета, размисленъ надъ неговитѣ развалини, въ времето на хуситскитѣ борби, като го примамва да осмисли преданието, споредъ което тамъ се е пазила чепка отъ трънения вѣнецъ на Исуса, даръ отъ френския краль Людвикъ Свети.[4] Въ полета на своята фантазия той прави три паузи, които по-

1. Ср. Ferd. Strejček. O Sv. Čechovi. Nakl. J. Otto, v Praze, 1908. с. 251 сл.

2. Ср. Ferd. Strejček. J. V. Sládek, пос. съч., с. 143—144.

3. Ср. Lad. Quis. Kniha vzomínek, пос. изд., с. 371.; Jan Voborník. Julius Zeyer. Spisy J. Z., sv. XXXV, nakl. Unie, v Praze, 1919. с. 143.; Fr. S. Procházka. Můj debut. Vzpomínka. Literární Rozhledy, 1926. с. 65 сл.

4. Ср. Básně O. M., с. 86.; Domácí krb, 1882. с. 184.; W. W. Tomek, Děje, с. 90—91, 165.

скоро опредѣлятъ идейнитѣ основи на поемата, вжтрешния й композиционенъ принципъ, отколкото развитието на епичното действие, което впрочемъ е незначително. Ако въ дългия описателенъ прологъ Мокри разкрива своята мечтателна природа, то въ тритѣ пѣсни на поемата, замислена поетически като теза, антитеза и синтеза, чрезъ абата Ругерусъ и монаха Михаелъ той разбулва своя възгледенъ свѣтъ, следвайки така творческия похватъ на Чеха въ „Evropa". Въ помощь на тоя похватъ е и неговото витийско изкуство, разкрито въ речьта на единия и на другия, не така блѣскаво като на Рокицана въ Чеховата пѣсень „Žižka", отдето обратътъ отъ речьта на Жижка „ni rab ni pán"[1] долита тукъ отразенъ сякашъ въ възгласа на Михаела — „ni pán ni sluha".[2] Безъ да разреши идейния конфликтъ между католичество и хуситство върху основата на националенъ и стопанско-политически антагонизъмъ, макаръ че за това прави опитъ, като издайникътъ Михаелъ, малъкъ братъ на Конрада Валенродъ, пада мъртъвъ подъ възмездната ржка на Ругеруса, Мокри все пакъ въздава възслава на калиха, чрезъ победата на таборскитѣ войски. Но тъкмо тая победа, лесно добита чрезъ благородната измѣна, мотивирана повече идейно, но не и психологично, подсказва, че той не се е задълбочавалъ повече надъ смисъла и цената на изкупната жертва, вѣнчана съ трънена корона, безъ да изрази нейното национално и жизнено значение. Ядрото на тая мисъль, навѣяна отъ Словацки, се крие въ словата на Михаела: чешката земя пази семето на спасението, посѣто отъ Божията любовь; това семе, както на Голгота, ще разцъвне и ще сочи пжтя къмъ спасение на човѣчеството. Неосмисляйки подвигътъ на хуситски въодушевения монахъ, чиято случайна смърть е само външно разрешена проблематика, несвързалъ органично първитѣ две пѣсни съ последната, не домогналъ се до прагматичната динамика на епическото изображение, Мокри разрушава самъ творческитѣ основи на своето дѣло

По-смѣлъ опитъ да се домогне до хуситската епопея той прави съ поемата си „Na dívčím kameni". Историческата рамка тукъ е по-широка, при това тукъ има по-опредѣлени лица, повече лъхъ отъ старината, макаръ че поетътъ все още не се

---

1. Ср. Lešetínský kovář a menší básně, c. 186.

2. Básně O. M., c. 96.

е освободилъ отъ предишното си отношение къмъ миналото. Той изобразява Олдржиха II Рожмберкски, роденъ 12 години преди изгарянето на Хуса, добре известенъ въ борбата си, като вождъ на католическата партия тогава, срещу таборититѣ. Неговото изображение изобщо е вѣрно исторически. Изобразена е и сестрата на Олдржиха, Катержина, по-млада наистина отъ своя братъ, омжжена въ 1418 година, но вече подъ името Анежка, при това по-свободно. Най-после и Янъ Бискупецъ, историческа фигура, но все пакъ той не е тъждественъ съ Микулашъ Пелхржимовски, нареченъ сжщо така Бискупецъ. Збинекъ е общъ образъ — на хуситски хетманъ.[1] Тукъ Мокри вмъква и Ева, създание на неговото въображение, подсказано отъ образа на библейската Саломея. За зародиша на поемата не по-малко влияние указва и Св. Чехъ съ своитѣ поеми „Adamité" и „Václav z Michalovic". Отъ първата поема е заетъ контрастниятъ похватъ въ изображението, както и самото изображение на лицата. На чувствената Суламитъ въ „Adamité" тукъ отговаря Ева, на чистата Итка—Анежка, на Адамъ, който зарадъ Итка се отказва отъ Суламитъ и отъ адамититѣ и гине на клада—Бискупецъ, макаръ и не напълно. Отъ втората поема Мокри се е училъ изобщо — отъ техниката на стиха и отъ композицията на цѣлото. Тия композиционни и характерописни влияния, които оправдаватъ до известна степень схващането, че „Na dívčím kameni" наподобява „Adamité", все пакъ не пресичатъ издъно поетическата инвенция на Мокри, защото неговиятъ личенъ влогъ не е безъ значение. Наистина, тукъ могатъ се посочи известни сходства съ Байрона, съ Словацки, Гошчински, Маха, Халекъ, обаче тѣ сж повечето общи мѣста, които литературната традиция е наложила и отъ които често не могатъ се освободи и голѣми поети.[2] Но не бива да се забравя, че действието на поемата, нейниятъ лирически дъхъ, както и лицата, заедно съ всички

---

1. Ср. Palacký, Déjiny, díl III. c. 262, 170, 239—246, 260, 480; díl IV. c. 22, 26, 55, 56, 155.; Tomek, Děje, c. 166, 170, 171, 175. 184, 204—216, 220, 194.; върху значението на хуситския дѣлъ отъ историята на Палацки за художествената книжнина вж. J. Voborník, Časopis Českého Musea, 1898. c. 302—303.

2. Ср. D-r Josef Bečka, пос. ст., c. 495.; Arne Novák, Svatopluk Čech, I. c. 109.; D-r Viktor Novák. Mokrého báseň „Na dívčím kameni". Listy filologické, 1920. c. 211—216.

други особености откъмъ форма и съдържание, сѫ дълбоко обосновани отъ по-раншнитѣ творби на Мокри.

Макаръ историчната интрига да е твърде скромна, разплитаща се въ проста действена линия, безъ ясно опредѣлена устремна посока, запъвана отъ описания, външни и вѫтрешни, отъ лирически дигресии, но изкусно засѣгаща борбата между Олдржиха и Збинека, всѫщность борба неразрешена, защото въ края на поемата Олдржихъ избѣгва, а таборититѣ удрятъ къмъ Менщайнъ, все пакъ Мокри е смогналъ да придаде исторически характеръ на своето дѣло, да го насити съ дълбоко лирично, на мѣста и мистично, настроение, което е и най-ценния моментъ въ него. Още въ пролога, обикнатъ композиционенъ похватъ тогава, завещанъ отъ Колара, подйетъ отъ Маха, Халекъ, Хейдукъ, Чехъ, Връхлицки и пр., дето поетическата интуиция изтръгва отъ миналото съ визионерска сила образи и видения, звукове и тонове отъ космичната музика на пространството и времето, още тамъ той разкриля волно крилата на своето вдъхновение; после ги подйема отново, въ началото на третата пѣсень, съ страстно изречено и дълбоко прочувствувано обръщение къмъ 1420 г., сякашъ подсказано отъ обръщението на Мицкевича въ „Pan Tadeusz“ къмъ 1812 г., за да си изясни и осмисли, не разумово, а по-скоро сърдечно, историческата трагика на своя народъ, както я загатва въ „Jihočeské melodie“, като въ духа на библейската исторична логика търси прагматичната връзка между хуситскитѣ войни и Бѣлогорския громолъ въ 1620 г., като въ стила на полския месианистиченъ романтизъмъ, подпомаганъ и отъ Щулца, Чеха, Връхлицки, виждайки родината понесла кръста на своето страдание презъ вѣковетѣ, въпие къмъ Бога, който остава глухъ, както въ „Dziady“ на Мицкевича, за риданието на цѣлъ народъ, и гадае изкупната сила на страданието въ арената на свѣтовнитѣ борби. Отгласни моменти отъ тоя патосъ се долавятъ и въ грозната сѣчь подъ Таборъ, която вижда Олдржихъ въ своя унесъ, въ въззива на поета къмъ Яна Бискупецъ, и въ описанието дори на таборитския станъ. Мокри все не забравя да почувствува въ събитията пръста на гнѣвния старозаветенъ Богъ, който и въ любовьта си знае да наказва.

Върху тая обща лирична основа се преплитатъ епични мотиви, сиречь тия които движатъ действието, отъ социаленъ

и националенъ, отъ еротиченъ и нравственъ характеръ. Борбата между аристокрация и демокрация, католичество и хуситство, нѣмство и чешство, която, както въ „Zlatá koruna“, е била, изглежда, главенъ художественъ обектъ, се измѣстя, още въ началото на поемата, отъ еротичната драма на Ева, Бискупецъ и Анежка, за да завърши въ края съ хусовската гибель на Яна Бискупецъ. Капризътъ на демоничната страсть, която заставя Ева да иска главата на Яна, която възпроизведе презъ 1893 г. въ своята „Salomé“ съ такава сила Оскаръ Уайлдъ, но на библейска основа, у Мокри остава психологично не достатъчно изяснена и творчески не добре използувана като двигателна сила на епичното действие. Интригата, която развива стихията на Ева, напомняща по своята изключителность нѣкои отъ женскитѣ образи на Прокопа Хохолоушекъ, чакъ въ срѣдата на третата пѣсень бива драматически възпряна отъ нравственъ мотивъ. Спасениятъ отъ Анежка Бискупецъ, воденъ отъ началото „животъ за животъ“ и отъ чистия си трепетъ къмъ своята обожателка, избавя Олдржиха отъ пъкленитѣ замисли на Ева, но затова пъкъ става издайникъ, разбира се, не като Милота на Хейдука. Неизползувалъ възможноститѣ за драматично задълбочаване на Бискупцовия характеръ, нито за освежаване образа на Анежка, Мокри бърза да изясни жребия на своя херой, а и края на своята поема. Не случайно той извежда пакъ образъ на измѣнникъ. Както еротична заплетка се вмѣсва въ живота на Чеховия Вацлавъ, така и тукъ тя има особено значение за орисьта на Яна: вмѣсто херой националенъ, социаленъ, вѣрски, той става херой на нравствения дългъ, на своето убеждение, на своята мисъль. Безъ съмнение, истински Хусовъ последователь, който не само съ смирение, но и съ гордость изгаря на кладата, за да изкупи своя грѣхъ. Той въ действителность нарушава, ставайки издайникъ, земния законъ, но остава вѣренъ на Божия, който гласи — любовь къмъ ближния. Херой на божественото у човѣка, предвестникъ сякашъ на чешкобратската търпимость и хуманность, той е най-вѣренъ тълкуватель на всички богатири, които въображението на Мокри разкрива. И той е като тѣхъ образъ на най-възвишени и чисти копнежи, и той е визионеръ, чиито блѣнове сж най-милото питие на душата, и той е съ пророчески идеалъ за живота, лишенъ отъ чувство за реалнитѣ отношения въ свѣта. Въ поемата, естествено, побе-

ждава, не външно, платоничната любовь, хусовската изкупителска идея. Защото и Ева, преродена сякашъ, потегля срещу Олдржиха. Но така Бискупецъ се откжсва отъ общата основа на поемата и става страниченъ образъ, макаръ че е замислянъ като главенъ. Затова и последната, безъ художествена срѣда, не завършва, и не може да завърши съ страшната смърть на кладата, макаръ че и трагичниятъ край на Анежка разрешава до известна степень еротичната драма. Психологично и композиционно Мокри, който не е могълъ да преодолѣе общитѣ недостатъци на чешкия епосъ, остава пакъ безпомощенъ въ своитѣ усилия.

Унасяйки се въ миналото, Мокри не веднажъ бива смущаванъ отъ съвременнитѣ нему отношения въ страната. Но не по-малко, понесенъ отъ общия устремъ къмъ свобода, той мечтае, безъ да се издигне надъ чаровната власть на миналото, за бждещето. Въ 1884 г. той се завръща въ Водняни, за да заеме освободената отъ баща му служба на нотариусъ, освѣжава се срѣдъ тамошната природа, прикланя се къмъ буйната и топла гръдь на своята родна земя. Чувството му за природа намира своитѣ предишни корени, благодатно подхранвано отъ чести излети изъ близката и далечна околность на града, предприемани съ Херитеса, съ Зейера, който въ 1887 г. се преселва тамъ,[1] съ Чеха, който не забравя да навести по-младия си другарь,[2] съ Хейдука, който прихожда отъ Писекъ,[3] съ Връхлицки.[4] Но и сега, използувайки природата като срѣдство за поетически изказъ, той не забравя да я свърже изобщо съ сждбата на цѣлия край. Затова когато издава въ 1888 г., 34-годишенъ вече, нова сбирка, „Dumy a legendy“, той неволно пакъ се възвръща къмъ психологическата основа на „Jihočeské melodie“ съ низъ стихотворения, които могатъ да се схванатъ като трета тѣхна редица, чието огнище трѣбва да се търси по-опредѣлено въ „Rodnému jihu“ и „Dozvuky“. Тия нѣколко творения, съ формалното съвършенство на „Dumy a

---

1. Ср. Vodňanské vzpomínky, с. 63.

2. Ср. V. Flajšhans. Svatopluk Čech, člověk a dílo. Nakl. F. Topič, v Praze, 1905. с. 106.

3. Ср. Fr. Tichý, пос. съч., с. 30.; Adolf Heyduk. Vzpomínky literární, с. 140, 142.

4. Ср. Rulík. Jasem a šerem, с. 70.

legendy", съвършенство което и Врѫхлицки не би се посвенилъ да признае, още повече че тукъ Мокри му е най-близъкъ, не внасятъ нови елементи въ творчеството на поета, но затвърдяватъ и задълбочаватъ стари, отсѣняватъ ги и освѣжаватъ поетически.

Съ звученъ и пластиченъ стихъ, обикновено единадесетосложенъ, съ цензура следъ петата сричка, завършващъ съ женски кръстосани и раздвоени рими, съ характерната си дактило-ямбова и дактило-трохейна ритмика при преобладание на ямба, съ нѣжната си и задушевна мелодия, засилвана отъ музикални повторения, съ строгата си композиционна обработка, тѣ подкупватъ, завладяватъ и унасятъ въ свѣта на спомена и блѣна. Тѣ всички сѫ лирически обръщения: прѣкиятъ подбудителенъ моментъ е толкова силенъ, че остава и въ пламъка на творческия процесъ събирателенъ центъръ на всички поетически мотиви. Но отъ друга страна въ тѣхъ вече по-опредѣлено се очертава стремежътъ на Мокри да премине отъ описание и импресия къмъ символъ. И то преди още да изгрѣятъ заритѣ на символизма въ чешката поезия, макаръ че символиката въ поетическото творчество не е съвсемъ чужда на времето. Разбира се, тия символи още не могатъ да се освободятъ отъ прозрачностьта на алегорията, но все пакъ тѣ не могатъ да не бѫдатъ значителенъ постигъ на поетична мисъль. На тая символика Мокри бива наученъ отъ творенията на Словацки, отъ нѣкои образи на чието въображение той и тукъ се ползува, вдъхновенъ въ мисъльта си отъ полската мистична идея за кръстната мѫка и за възкресението отъ гроба.

Още въ „Svobodným Horám",[1] творение за което Врѫхлицки мисли, че ще бѫде винаги едно отъ най-хубавитѣ въ чешката поезия,[2] ясно се долавя историчната подкладка на блѣна по изкупление и освобождение. Названието Svobodné Hory за него е присмѣхъ, горчива ирония надъ робската участь на народа. Какво сѫ били нѣкога планинитѣ и какво сѫ сега? Душата на поета въззовава светитѣ сѣнки на миналото, за да му разкриятъ нѣкогашната слава; стене сподавено, почувствувала ужаса на племенния позоръ; глъхне въ лѫчезарната утеха

---

1. Dumy a legendy, с. 55 сл.

2. Ottův Slovník Naučný, sv. XVII., с. 515.

на кървавото изкупление, както го блѣнува въ „Zlatá koruna“ Михаелъ, символизирано въ последната дванадесетостишна строфа, дето следъ женскитѣ отслабенитѣ мѫжки рими, поради вторичното свое ударение, даватъ по-елегиченъ тонъ на речьта:

Přec divou touhou srdce moje plane
blouditi v rosném vašem pažitu
a urvati tam, zatknout v ňadro chudé
kvítečko jedno prosté, bezcenné,
jež mučenkou jen snívou slouti bude
v nádherné, bájné české květeně,
neb jako z drahé krve Spasitele
vykvetlo z nivy bolem úrodné,
z té jihočeské země osiřelé,
jejímžto valem — Hory Svobodné!

Кървавиятъ цвѣтъ на мѫчението, не синиятъ цвѣтъ на копнежа по безкрайното, това е най-хубавиятъ символъ на агнеца Божий, на Исуса, къмъ когото Киркоръ въ „Balladyna“ на Словацки[1] се обръща съ словата на своята мистична вѣра:

O! biedny kwiatku! na toż ty się kwiecił,
By cię na krzyżu ćwiekami przybito?

Въ тоя духъ на полската поезия се носи поетичната мисъль на Мокри дори и тогава, когато е напълно самостойна въ своя полетъ. Ако вдъхновени поети, изразявайки общо народно настроение, особено Чехъ и Връхлицки, възславятъ нѣкои символи на родината, Мокри възславя, съ не по-малка глѫбина на чувството, Вълтава въ „Pozdrav Vltavě“,[2] по чиито брѣгове е изживѣлъ толкова трепети и вълнения. Но докато Връхлицки въ „Večer na Vltavě“[3] сплита нейния образъ съ лично преживяване, Мокри го чувствува, концепирайки го въ духъ колективенъ, като символъ на национални настроения и копнежи. Това, което е за руската земя Волга, за българската Марица и Вардаръ, за полската Нѣманъ и Висла, за украинската Днѣпъръ, за сръбската Сава и Драва, това е Вълтава за чешката. Но Мокри, който въ обръщението си къмъ

1. Ср. Pisma Juliusza Słowackiego. Wydał Jósef Kallenbach Wyd. M. Haskler, Warszawa, t. II., c. 240.

2. Dumy a legendy, c. 58.

3. Motýli všech barev (1883—1887). Sebr. spisy, sv. XXVIII. J. Otto, v Praze, c. 37 сл.

нея неволно подзема сякашъ ноти отъ „Do Niemna“[1] на Мицкевича, за да подчертае южночешкия култъ, въ случая, не се задоволява съ нѣжни и ласкави епитети, но прибѣгва до екзотични образи, подъ влиянието на Словацки, до широко смислено сравнение съ свещенния Гангъ, като въ шестнадесетия заключителенъ стихъ изяснява и основния мотивъ на своя молитвенъ екстазъ: отъ нея чешкиятъ народъ черпи сила и благословъ! Това поетическо идолопоклонство, съпроводено съ чувство за жизнената мощь на южночешката земя, опредѣля вжтрешния ритъмъ и на „Hvozd“,[2] дето първата десетостишна строфа, съ силна описателна струя, се осмисля отъ втората, заключваща, върху основата на непринуденъ паралелизъмъ, богатъ символъ, чийто смисълъ се чете въ решителния поантъ:

Ó paprsk jenom ve hvozd zasmušilý,
jen paprsk jeden nadšení a síly!

Освобождавайки се отъ историческия елегизъмъ, макаръ и не за дълго, Мокри не може да не даде отзивъ на онова обществено настроение, което се характеризува съ общъ подйемъ на духовни сили, бихме казали, съ въззива на Неруда — „Dál, Národe náš drahý, věčně dál!“[3] На надеждата за спасението той дава пакъ библейско-мистична подкладка, служейки си съ образи отъ Красински и Словацки: следъ дългата нощь на страданието иде зората на изкуплението и възкресението. Вече стихотворението „Již svitá“,[4] построено пакъ върху поетически паралелизъмъ — пробуждането на природата загатва за пробуждането и освобождението на родината —, и подйемваще мотивъ отъ „Rodnému jihu“ (II) и „Dozvuky“ (II), разкрива оная повишена вѣра, засияла въ усмивката на утринния пурпуръ, която изтръгва отъ гръдьта на поета, като последенъ акордъ на неговото настроение, ритмично неравния възгласъ къмъ родния край: „Kéž věstí tobě vykoupení, spásu!“ Незаглъхналъ още, този мотивъ отново се подхваща, поетически освѣженъ, съ особена мощь въ „Rodnému kraji“[5] и

1. Ср. Poezje. Tom pierwszy. Opracował Jósef Kallenbach. Bibljoteka Narodowa, serja I, № 6. Lwów, 1922. с. 143.

2. Dumy a leg., с. 59.

3. Jen dál! Zpěvy pátеční. Básnické spisy, II, пос. изд., с. 163.

4. Dumy a leg., с. 60 сл.

5. Тамъ, с. 61 сл.

„Popelka“,[1] преплитайки се обаче съ приказния мотивъ за пепеляшката, която за своето безропотно унижение, за своята мжка и беднота бива възнаградена отъ Бога. Мокри чертае на тая девойка, алегориченъ образъ на родината, блѣнувано видение: иде князътъ, чаканиятъ женихъ, чува се топота на коня му — сякашъ това е апокалиптичниятъ конникъ въ „Anhelli“ —, за да я избави отъ страдание, да обдари съ щастие будната монахиня на Божията любовь. Така, безъ да иска, Мокри се възвръща къмъ образа въ края на „Rodnému jihu“ (I) отъ „Jihočeské melodie“. Тая „Popelka“, която има по-значителенъ смисълъ, сложена въ свѣтлината на създаденото отъ Мокри, отколкото „Popelka“ на Херитеса[2] и „Popelka“ на Хейдука,[3] която клокоти отъ ликуващи тонове на ямба и дактила като кристаленъ ручей, затова и освободила се отъ ограниченията на строфичната форма, е странно пророческо вещание на народната сждба — само тридесеть години преди освобождението на неговата родина. По-хубаво и по-смислено „Jihočeské melodie“ не можеха и да завършатъ.

Тъй Мокри повече отъ десетилѣтие, отъ 22 до 34 си година живѣе съ своя опредѣлена идеология, съ ясненъ образъ за родината, съ опредѣлени чувства и настроения за нейната сждба. Ако и да не се домогва до глжбина и разнообразие на мисъльта, до смѣнни лирически гами на чувството, до смѣли полети на въображението като Чеха, Врхлицки, дори и като Красногорска, той остава все пакъ, силенъ въ стихията на своя историченъ, библейски и националенъ патосъ, единенъ и цѣлостенъ въ основата на своитѣ творения. Той не смѣе, изглежда, да внесе повече пъстрота въ краскитѣ, повече движение въ мелодията, да повиши тона на чувството, да засѣче речьта си — всичко у него е тихо, спокойно, хармонично, подъ наблюдателния жгълъ на контемплацията. Въ кржга на неговитѣ южночешки мелодии обаче не може да не се долови бавно, но сигурно развитие — отъ рационаленъ национализъмъ къмъ мистиченъ, отъ повръхностенъ къмъ задълбоченъ философски оптимизъмъ, отъ несигурно поетическо изкуство къмъ формално съвършенство. Това показва, че всички мо-

---

1. Dumy a leg., c. 63 сл.

2. Květy, II. 1882.

3. Ptačí motivy. Sebr. spisy, díl II, J. Otto, 1901. c. 25 сл.

тиви, които се свеждатъ всжщность въ два-три концентрични кржга, обединени отъ общъ мотивъ за национално страдание и възкресение, сж промислени, прочувствувани, дълбоко изживѣни, макаръ и да сж наложени или подсказани отъ времето или книжовнитѣ общения. И външно Мокри постига единство, което се свежда пакъ къмъ еднообразие. Размисълъ, съзерцание и видения; описания, лирични апострофи и отклонения; образи изъ историята, природата, изъ далечни земи и библията — това сж основни моменти на неговото съзнание, форми на неговия стилъ, похвати на създателското му изкуство, срѣдства на поетическата му фантазия. Особена мощь добиватъ творенията му съ библейскитѣ си образи, толкова чести и толкова умѣстни. Наученъ да прибѣгва къмъ тѣхъ не толкова отъ библията, отъ която е ималъ хубаво украсенъ екземпляръ, не прелистянъ обаче често, колкото отъ Словацки, както ясно свидетелствуватъ направенитѣ отъ него заемки въ случая, които не могатъ да бждатъ нито отъ „Harfa Sionská", 1868, на Вацлава Щулца, нито отъ „Biblické zvěsti", 1903, на Хейдука; поддържанъ въ тая посока, и вдъхновяванъ, отъ Чеха, до известна степень, и отъ Зейера, Мокри наистина постига слогови ефекти. На нравствено-религиозния, християнски и хуманенъ духъ, който се носи въ неговитѣ мелодии, заедно съ представата, хиперболизирана, за националната трагедия, библийскиятъ му образъ е сигуренъ щитъ. Неоживилъ обаче творенията си съ словни и ритмични богатства, така щедро разпиляни въ поезията на Връхлицки,[1] и съ тия образи той все пакъ не може да остави въ душата на четеца по-силно и трайно впечатление.

Затова пъкъ на времето критиката посреща приветно неговитѣ мелодии и очертава съ особена симпатия неговия ликъ. Отношението, което нѣкога възприема Сватоплукъ Чехъ къмъ първитѣ работи на Мокри, сега се допълня, пакъ въ сжщия духъ, отъ нестора на чешката поезия, Янъ Неруда.[2] Съ своята преценка върху „Jihočeské melodie" Неруда затвърдява Мокри предъ читателския свѣтъ като поетъ. Той веднага долавя, че Мокри се странно свързва съ своя роденъ кжтъ, толкова значителенъ съ своето исторично обаяние, че

---

[1]. Ср. Alfréd Jensen. Jaroslav Vrchlický. J. Otto, Praha, 1906, с. 44.

[2]. Osvěta, 1881. с. 370 сл.; Sebr. spisy, ř. II, díl VII. Literatura, č. II, 1911. с. 422 сл.

би трѣбало всѣки съзнателенъ чехъ да го опознае. Родната история, която има доста свѣтли страници, които биха могли да вдъхновятъ за дитарамби и оди, буди само тжжни размисли и чувства. На тоя исторически елегизъмъ, толкова характеренъ тогава за чешката душа, който обаче не може да допадне на трезвия Неруда, е станалъ проводникъ и Мокри. Но Неруда не може да не признае, че въ сбирката има стихотворения, които се отличаватъ съ художественитѣ си качества, има перли, които го заставятъ да завърши твърде опредѣлено: „Mokrého básně zustavují v čtenáři trvalý dojem a mají poetickou cenu svou". Признанието на голѣмия поетъ има особена нравствена цена за Мокри. Отъ него не се отклоняватъ и други критици. Когато излизатъ въ „Básně" втората редица „Jihočeské melodie", всички, изтъквайки тѣхната хубость, не могатъ да не си спомнятъ първитѣ му работи отъ сжщия кржгъ. Единъ отъ тѣхъ, подписанъ съ началка R (навѣрно Dr A. Rezek?), цени така високо тая втора редица, че смѣло ги опредѣля като творения, къмъ които четецътъ винаги съ радость ще се връща. Дори славянскитѣ преводачи нѣма да отминатъ „půvabné květy Mokrého".[1] Тоя възторженъ отзивъ не е случаенъ. И по-строгиятъ Франтишекъ Закрейсъ, не забравяйки повелитѣ на своята нормативна естетика, се отзовава въ сжщия смисълъ.[2] Сватоплукъ Чехъ или Сервацъ Хелеръ (подъ знака S) справедливо заключава: заслуженитѣ похвали, които Мокри получилъ за „Jihočeské melodie", сега напълно ги оправдава.[3] Това отношение къмъ Мокри остава неизмѣнно и по-късно. Когато излиза поемата „Na dívčím kameni", Закрейсъ,[4] посочвайки психологични и композиционни недостатки, бърза да признае все пакъ нейнитѣ поетически достоинства, както и безподписниятъ рецензентъ въ „Lumír".[5] Най-ласкавъ отзивъ дава анонимъ, навѣрно пакъ Чехъ, въ „Květy".[6] Е. Миржиовски, посочвайки слабитѣ моменти въ поемата, както Закрейса, все пакъ заключава,

---

1. Slovanský Sborník, 1883. c. 477.
2. Osvěta, 1884. c. 67 сл.
3. Květy, 1883. II. c. 246.
4. Osvěta, 1885. c. 845.
5. Lumír, 1885. c. 293.
6. 1885. I. c. 737.

че тя е хубаво допълнение на „Jihočeské melodie“, „jež v básníku tomto nalezly již a naleznou i pro budoucnost tlumočníka povolaného“.[1] Въ сжщия духъ се изказва и М. А. Шимачекъ: „Na dívčím kameni“ умножава горещата обичь, която чешкото общество храни отъ дълго време вече „k milému pěvci Jihočeských melodií“.[2] Все така се посрещатъ и последнитѣ му пѣсни отъ тоя низъ, когато издава „Dumy a legendy“, макаръ за тѣхъ и да не се отдѣля особено внимание въ преценкитѣ, тъй като въ общественитѣ и литературни срѣди е пониженъ доста интересътъ къмъ историческата романтика. Така критиката — собствено критика тогава още не сжществува, тя се създава едва въ 90-тѣ години — очертава ясно отношението на времето къмъ създаденото отъ Мокри. Въ съзнанието на своитѣ съотечественици той се слага още тогава като даровитъ поетъ, съ нѣжна и благородна душа, съ блага физиономия.[3]

За да може да си извоюва име на такъвъ поетъ срѣдъ свежия и буенъ разцвѣтъ на чешката поезия, това показва, че дѣлото на Мокри действително има вжтрешна и външна, нравствена и поетична, мощь. Въ 1880 г., когато излиза отъ печатъ първата му сбирка, „Jihočeské melodie“, на книжовното поле работятъ поети и писатели отъ поколѣнието „Maj“, „Ruch“ и „Lumír“. Трѣба да се отбележи, че първитѣ две поколѣния, представяни нея година главно отъ София Подлипска, А. В. Шмиловски, Якубъ Арбесъ, Анталъ Сташекъ, Ел. Красногорска, не създаватъ нито едно значително дѣло, което и днесъ да има висока художествена цена, да бжде живъ изворъ за вдъхновение и наслада. Дори и „K slovanskému jihu“, отразявайки духа и тенденциитѣ на 70-тѣ години, има повече историко-литературно значение. Затова пъкъ лумировци създаватъ по-ценни дела. Зейеръ обнародва „Vyšehrad“, „Román o věrném přátelství Amise a Amila“, а Яр. Врхлицки — сбиркитѣ си „Eklogy a písně“, „Dojmy a rozmary“, „Pantheon“. Следъ 1880 г., когато борбата между народници и космополити затихва, творческото производство на деветѣ групи върви почти съ еднакъвъ темпъ, макаръ и количествено несъраз-

---

1. Zlatá Praha, 1885. c. 355.
2. Světozor, 1885. c. 463.
3. Osvěta, 1888. c. 564—565.

мѣрно. До срѣдата на 80-тѣ години националната школа твори повече, но къмъ 1888 г., когато Мокри се изявява съ „Dumy a legendy“, тя каточели е обезсилена отъ времето. Нито Чехъ съ „Dagmar“, съ „Pravý výlet pana Broučka“ и „Nový výlet pana Broučka“, нито Хейдукъ съ „Šípy a paprsky“ и „Obrázky“, най-дейнитѣ отъ по-старото поколѣние, но затова съ отслабнали творчески сили, не могатъ се сравни презъ това време съ Зейера, който обнародва „Ossianův návrat“, „Sulamit“, „Z dob růžového jitra“, и съ Връхлицки, далъ творения и сбирки като „Twardowski“, „Jak táhla mračna“, „Sonety samotáře“, „Na domácí půdě“, „Čarovná zahrada“, и пр. На преситения книжовенъ пазаръ книгитѣ на Мокри все сѫ могли да намѣрятъ читатели. И наистина, презъ 80-тѣ години Мокри се носи повече съ културната воля на своето поколѣние, на лумировци, макаръ и да живѣе съ жизнения и националенъ патосъ на руховци. Зрѣлъ и мѫдъръ, той прави достойни за своя даръ завоевания.

VI

Къмъ изтека на 80-тѣ години политико-обществената мисъль се раздвижва, духовниятъ животъ закипява съ притокъ на нови сили, литературата е съ тенденция къмъ други посоки. Традиционализмътъ и историзмътъ, западайки отъ 1879 год., поради ограничената политика на шлехтата, биватъ политически бити, особено презъ 1891 г., отъ младочешката партия, която повежда народа къмъ нова устремна борба срещу Виена. Тази партия обаче, която не можеше да се примири съ пасивната опозиция на старочешката, скоро измѣня въ своята тактика на доста отъ първоначалнитѣ си завети, прави отстѫпки отъ своитѣ програмни искания, не забелязва често въ своя опортюнизъмъ въпроси, които изнася вълната на новитѣ дни, почва да се отнася дори отречно къмъ зародилия се краенъ радикализъмъ, докато неусѣтно се доближава до отхвърляната отъ нея консервативно-гражданска идеология. Тъй младочешкиятъ либерализъмъ, избуялъ още съ раннитѣ изповѣди на Нерудовата генерация, вече завършва своята историческа мисия. Ново движение на критицизъмъ и реализъмъ, което се заражда и въ наука, и въ журналистика, и въ

политика, и въ литература по-късно, изобщо въ чисто напредничава посока, подсилено отъ победата презъ 1886 и 1887 г. въ борбата за истината около Rukopis Královédvorský и Rukopis Zelenohorský, се налага бърже отъ дейци като Яна Гебауеръ, Ярослава Голъ, Томаша Г. Масарика, като А. Хайнъ, А. Чижекъ, А. Пр. Весели, като И. Св. Махаръ, М. А. Шимачекъ, Йоз. Лайхтеръ, Ал. и В. Мърщикъ, подкрепяно, после и надживѣно, презъ 90-тѣ години, отъ съсловни, селско и работническо, движения, които не закъсняватъ да се организиратъ въ самостойни политически групи. Френскиятъ и руски реализъмъ и натурализъмъ указватъ влияние върху литературата, английскиятъ позитивизъмъ прониква въ философията, дарвинизмътъ въ биологията и естественитѣ науки, марксизмътъ въ политико-обществения животъ. Друга генерация излиза на обществено и книжовно поприще, която носи съ себе си, както обикновено бива, духъ на критика и отрицание, намѣрило по-късно презъ 1894 и 1897 г. характерна проява въ „Vítězslav Hálek“ и „Boží bojovníci“ на Махара.[1] Чрезъ „Čas“, „Athenaeum“, „Česká stráž“, „Naše Doba“ тя обсебва духовния животъ. Отричайки историческия романтизъмъ и аристократизъмъ на шлехтата, на Ханковитѣ фалшификати, консервативния славизъмъ на Чеха и Красногорска, еклектическия космополитизъмъ на Връхлицки и Зейера, тя смѣло си проправя пѫть въ живота съ своя критиченъ рационализъмъ, общественъ и политически демократизъмъ, съ своя практически хуманизъмъ и художественъ реализъмъ. Неволно тя се възвръща къмъ традицията на Карела Хавличекъ и Божена Нѣмцова, на Неруда, Халекъ и Свѣтла, отъ началния периодъ на тѣхната дейность. У нея има устремъ, излизайки отъ началата за свободата на съвѣстьта, да се изучи критично миналото, но въ сѫщото време и воля да познае, пакъ критично, настоящето, като се вникне по-трезво въ народния битъ, особено селския, въ живия механизъмъ на съсловнитѣ противоречия, но не по-малко цели и бѫдещето, като дава по-другъ характеръ и по-друга мотивировка на народностнитѣ борби, излизайки отъ естественитѣ права на човѣка и граж-

---

1. Ср. Za rána (1880—1896). Nákl. G. Dubského, v Praze, 1920². c. 25—44, 45—102.; J. Vrchlický. K našim posledním bojům literárním. Hlas Národa, 4. XI. 1894.; Eliška Krásnohorská. Kritika o kritice. Osvěta, 1894. c. 1122 сл.; Fr. Zákrejs. Nová světla, тамъ, c. 1130 сл.

данина. Основниятъ, трагичниятъ въпросъ бихме казали, на нейното съзнание, това е въпросътъ за националната захрана. Затова тя има по-вѣрно чувство и по-здравъ смисълъ за националнитѣ въпроси и политически борби. Затова и канонътъ на нейния реализъмъ е въ полза на съдържанието, дори на тенденцията въ изкуството. Въ своя жизненъ пѫть тя долавя по инстинктъ, че е по-близко до Чеха, отколкото до Врълицки. Естествено, първиятъ има нейната благосклонность. Така чешката литература намира нова дълбока връзка съ политико-обществения животъ на страната. Но срещу тоя реализъмъ не може да не се яви реакция. Декадентство, символизъмъ, католицизъмъ и мистицизъмъ — това не сѫ само духовни струи, обществени и литературни, които искатъ да се освободятъ отъ реалистичния рационализъмъ, противопоставяйки своя спиритуализъмъ, но и да издигнатъ значението на чистото изкуство, формата надъ идеята. Отъ 1890, особено отъ 1895 г., когато излиза манифестътъ на модернизма, когато се затвърдява аполитичниятъ поетски типъ, когато тъй блѣскаво се проявяватъ съ дѣла Арнощъ Прохазка, Хлавачекъ и Карасекъ, Ф. Кс. Шалда, Бржезина и Сова, Дикъ и Нойманъ, сякашъ отново пакъ въ основата на всички литературни борби, усложнени и обогатени нравствено и идейно, лежи стариятъ въпросъ — изкуство за народъ и изкуство за изкуство, макаръ и възгласитѣ на времето да сѫ съ по-друго съдържание и отъ по-друго естество.[1]

---

1. Ср. A. Denis - D-r A. Vančura, пос. съч., díl II. kn. III. с. 215 — 321.; Lad. Horák, пос. съч., с. 230—250.; Ferd. Strejček. České školy básnické, с. 112—120.; Jan Máchal. Boje o nové směry v české literatuře, пос. изд., с. 27—104.; Arne Novák. Kritika literární. Duch a svět, sv. 18—19. Nakl. F. Topič, Pr., 1925². с. 142—146.; J. Herben. Deset let proti proudu (1885—1896). Díl I. Vzpomínky a zkušenosti českého novináře. Nákl. vl., Pr., 1898.; Dvacet let boje za obrození českého života a české politiky. Pr., 1908.; Boj o podvržené rukopisy. Vzpomínky po 25 letech. Knihovn. času, 58, Pr., 1911.; Vilém Mrštík. Moje sny. Pia desideria. Pr., 1902—3.; Josef Laichter. Masaryk jako literární kritik. Sborník Masarykův, Pr., 1910. с. 158.; Arne Novák. Masaryk jako kritik. Krajané a sousedé. Aventinum, Pr., 1922. с. 98—103.; Jan Jakubec. Masaryk a česká literatura. Slavia, 1922, с. 84—98, 339—359, 585—599.; E. Beneš, Fr. Drtina a j.. T. G. Masarykovi k šedesátým narozeninám. Grosman a Svoboda, Pr., 1911.; A. Denis. První president republiky Československé Masaryk. Šolc a Šimáček, Pr., 1919.; Jan Herben. Tomáš G. Masaryk, president republiky Československé. České hlavy, 1. Nákl. F. Topič, Pr., 1919.; T. G. Masaryk., pr. repbl. československé, díl I. Šolc a Šimáček, v Praze, 1920.; Masarykova sekta a Gollova škola. Kn. času, 62. Pr., 1922.; Fr. Krejčí. O Masarykovi, kn. okr. osv. sboru ve Kdyni. XI. Nákl. okr. sb. osv. v Kdyni, 1927.

Мокри, който лети въ живота съ крилата на своето въображение, бива нѣкакъ засегнатъ отъ вѣянията на новото време. Наистина, когато се водятъ страстни политически борби, къмъ които иска да се втурне дори и стариятъ Неруда, той сякашъ бива откжснатъ отъ своя романтически блѣнъ: въ 1889 г. бива избранъ отъ Водняни, Прахатице и Страконице за народенъ представитель въ земския сеймъ. Но вмѣсто на заседания, той ходи по-често изъ Прага, изъ старинннитѣ ѝ улици, площади и глъхнали кжтчета, въ храмове, мънастири и стари сгради, за да нирва душата си въ бездната на столѣтията. Затова, отвратенъ отъ характера на политическитѣ борби подслушалъ гласа на сърдцето си, той се отказва въ 1891 г. отъ правото си да изразява народната воля. Не се отказва, обаче, отъ своитѣ поетически съница. Не достатъчно поласканъ отъ живота, ненамѣрилъ и въ семейството си подълбоки връзки, недоволенъ отъ Водняни, макаръ това време да е и Юлиусъ Зейеръ при него, дразненъ въ романтичния си копнежъ по далечни и чужди земи, него го обхваща, макаръ и незначителенъ, по-скоро сърдеченъ песимизъмъ, който често сподавя съ алкохолъ. Проблемътъ за страданието, лично и национално, не оставя спокойна неговата душа. Прага му напомня сега съ живитѣ си паметници най-страшнитѣ дни на чешкия духовенъ упадъкъ.[1] Вацлавъ В. Томекъ, Гиндели, съ „Dějiny českého povstání", Т. Билекъ поддържатъ въ чешката душа страненъ символъ — Бѣла-гора. Краятъ на народната самостойность, жестоката протиреформация, езуитското духовно надвластие презъ 17 и 18 вѣкъ му говорятъ за страдание, непосилно за малъкъ народъ, на което той би искалъ да схване историческия смисълъ. Още романтизмътъ на възраждането се домогва до побѣлогорския периодъ на чешката история, но едва следъ 50-тѣ години той бива научно и художествено разкригъ. Мокри може би не е знаелъ лирични творби отъ рода на „Bílá Hora" отъ Рудолфа Майеръ, нито пъкъ „1620" отъ Богомилъ Янда, но драмитѣ на Йоз. В. Фричъ и В. Халекъ, безъ драматизъмъ, колоритъ и ритъмъ на време, като

---

[1] Ср. A. Stašek, пос. съч., с. 467—468, 502—504.; ценни сведения даде г. Сташекъ сжщо съ писмо отъ 23. II. 1928 до мене, за което му изказвамъ своята дълбока благодарность.; J. L. Turnovský. Nekrolog o Mokrém. Osvěta, 1899. с. 164—5.; сжщо пос. писмо на г. Т. Мокри.; A. Klašterský, пос. некрологъ, а сжщо и въ Česká poesie XIX. st., díl IV. 1899. с. 295.

„Pobělohorci“, „Král Rudolf“, навѣрно по име не сж останали чужди на неговата поетическа жажда. Тепърва следъ несполучливата елегорична поема „Dědicové Bílé hory“ на В. Халекъ, когато отъ 1874 г. Ал. Ирасекъ открива кржга на своитѣ разкази и романи, разработени върху вѣрна исторична основа, като „Viktora“, „Turečkové“, „Zámecký hejtman“, „Skály“, и когато въ 1880 г. Сватоплукъ Чехъ обнародва епичната си творба „Václav z Michalovic“, и двамата последвани презъ 1883, 1884 и 1886 г. отъ В. Б. Тржебизки съ дѣла като „Trnová koruna“, „Pro bílou labut' Švamberskou“ и „Dokonáno jest“, а по-късно, въ 1909 г., отъ Зикмунда Винтеръ съ „Mistr Kampanus“, Бѣла-гора, като Голгота на народно унижение и страдание, намира сполучливо своя художественъ тълмежъ. Разбира се на Мокри сж допаднали нѣкои лирични творби на Хейдука, покрай поемата му „Za volnost a víru“, на Чеха и Връхлицки, съ тема или загатка за трагедията следъ 1620 г.[1]

И съ стихотворенията, които печата следъ 1888 г., следъ идването на Зейера въ Водняни, въ „Květy“, „Osvěta“, „Lumír“, „Zlatá Praha“, и които издава презъ 1893 г. въ сбирката си „Jasem a šerem“,[2] наподобявайки навѣрно въ надслова излѣзлата преди шесть години сбирка „Sluncem a stínem“ на Йозефа Сладекъ, Мокри, не само по-външни, но и по вжтрешни подбуди, подйема побѣлогорската традиция въ чешката литература. Съ „Jasem a šerem“ той завършва последния периодъ отъ своето вжтрешно развитие и своята поетическа дейность, макаръ и да гони въ живота своята четиредесета година. За-

1. Ср. Denis—Vančura, пос. съч., díl I, kn. I—II.; Lad. Horák, пос. съч., с. 77—142.; D-r H. Opočenský. Protireformace v Čechách po bitvě na Bílé Hoře. Duch a svět, 7. F. Topič, Pr., 1914.; J. S. Machar. Bílá Hora. Vídeňské profily. Nákl. G. Dubského, Pr., 1919. с. 157—166.; Miloslav Hýsek. Bíla Hora v české literatuře. Sborník Bíla Hora, Pr., 1920[2].; Jan Voborník. Alois Jirásek. J. Otto, Pr., 1901,; Václav Novotný. Bíla Hora a doba pobělohorská v díle Jiráskově, Sborník Al. Jirásek, с. 134—158.; Karel V. Rais. V. B. Třebízský, Pr., F. Topič, 1885.; A. Novák. Zikmund Winter. Myšlenky a spisovatelé. J. Otto, Pr., 1913. с. 132—138.; Svatopluk Čech, пос. изд., díl I. с. 32, 72, díl II. 20 сл.; F. X. Šalda. Sv. Čech. Duše a dílo. Nákl. Unie, Pr., 1922[2]. с. 119-130.; Ferd. Strejček. Úvod. Václav z Michalovic. Sbírka souvislé četby, 29. F. Topič, 1913. с. III сл.; M. Hýsek. Bohumil Janda. Osvěta, 1920. с. 21 сл.

2. Nákl. J. Otty, v Praze.

мислилъ се изобщо върху въпроси отъ метафизиката на човѣшкото битие, върху загадки гносеологични, космологични и психологични, гнетенъ често отъ неопредѣленъ нравственъ нихилизъмъ, безъ да успѣе да се домогне до философска ведрина на душата, той пакъ задълбява въ трагиката на чешката сѫдба. Наистина, още въ „Anemonky“, макаръ и доста слабо, въ „Jihočeské melodie“, въ „Na dívčím kameni“, дори и въ „Dumy a legendy“, могатъ се намѣри психологични гнѣзда на неговата сегашна историософия. И ако къмъ края на 80-тѣ години въ поезията зазвучаватъ бодри и ярки тонове отъ гражданската лира на Хейдука, Чеха, Красногорска, Връхлицки, то не е чудно, че тѣхниятъ отзвукъ, макаръ и модулиранъ съ ключа на историческия елегизъмъ, трепти и у Мокри, който следъ свежата атмосфера на последния низъ отъ „Jihočeské melodie“ въ „Dumy a legendy“ веднага потърсва уханието на прогнилата старина, на кандилата и гробницитѣ, на душната, тежка като мора нощь, на баладата и легендата. Наложила се отдавна въ чешката поезия, главно чрезъ К. Я. Ербена, сетне чрезъ В. Халекъ Неруда, Квиса, Хейдука, баладата изобщо бива доста обикната това време, и чрезъ Връхлицки, Зейера, Кучера, Халупа, Фр. Квапила тя постига съвършенство, заедно съ романцата и легендата.[1] Мокри използува този литературенъ родъ така, както е развитъ и обработенъ отъ неговата генерация, за да внесе преди всичко не формални, а нравствени ценности въ неговото общо, колективно съдържание. Въ кръга „Ballady a legendy“ Мокри остава изцѣло въ техниката на стиха си, въ изкуството на своята речь, въ поетическата си фантазия, въ творческитѣ си похвати неизмѣненъ. Наистина, липсува му художествениятъ тактъ на „Dumy a legendy“, но затова пъкъ проявява съзнателна склонность къмъ простота. Найслабъ е въ липсата на чувство за мѣрка, по-опредѣлено — на стегната композиция. Обикновено той има предишната ритмична схема — петостѫпенъ ямбъ съ цезура следъ петия неу-

---

1. Ср. Ferd. Schulz. Česká ballada a romance. Osvěta, 1877. I. с. 55 сл.; J. Vrchlický. Kytka ballad, romancí a legend. S úvodním slovem autorovým o balladě, romanci a legendě. Usp. Fr. Bílý. J. Otto, Pr., 1896; Jacub Šebesta. Ladislav Quis. Z dějin české literatury. Sborník stati, věnovaný Jar. Vlčkovi k šedesátinám. Pořádali M. Hýsek a J. Jakubec. Jan Laichter, Pr., 1920. с. 311—329.; Antonín Procházka. O podstatě a zdrojích balad Heydukových, тамъ, с. 245—278.; Fr. Ad Šubert. Ballady o válce. Osvěta, 1912. с. 776 сл.

даренъ слогъ. Ползува се обаче и отъ обикнатия четиристжпенъ трохей съ цезура следъ четвъртата сричка, ясенъ и пълнозвученъ — въ „Pokání sv. Vojtěcha“ и „Salvatorská ballada“. Но вжтрешно Мокри не оразнообразява много съ тоя кржгъ своята поезия. Всжщность тукъ намиратъ нова разработка, по-опредѣлена, и най-важното — по-задълбочена, предишни мотиви, които все пакъ се свеждатъ къмъ идеята за националното страдание и изкупление, въ духа на полския месианистиченъ романтизъмъ, затова и творбитѣ сж наситени, съ умѣренъ, не тежъкъ мистицизъмъ. Тукъ е постигната въ настроението и въ мисъльта най-голѣма сдрачина. И тукъ Мокри оперира изкусно съ библейки образи, които иматъ свои корени дълбоко въ напълно съответни тѣмъ, по произходъ и характеръ, мотиви. Никой отъ неговитѣ съвременници, съ изключение може би на Зейера, не придава на творенията си, по-ограничено, на баладитѣ и легендитѣ си, настроението на тайната, но чудото и видението, на вѣрата въ сждбата.

Ако легендата „Pokání sv. Vojtěcha“,[1] въ която се долавятъ Ербеновски и Бюргеровски мотиви, въ духа и стила, до известна степень, на християнскитѣ легенди на Връхлицки, като „Legenda o sv. Prokopu“ или „Hilarion“, фантазията на поета лети въ най-далечното чешко минало, за да възслави въ деветнадесеть, обикновено отъ деветь стиха, строфи, чрезъ образа на Войтеха, апостола на християнската вѣра, използувайки и агиографски мотиви, божията милость въ изпълнения дългъ къмъ народа, то въ „Dva průvody“,[2] „Salvatorská ballada“,[3] „Sursum corda“[4] и „Týnskému chrámu“[5] тя се унася въ 17 вѣкъ, като се движи, не като въображението на Връхлицки,[6] въ ограниченъ просторно кржгъ, въ Прага, въ славенъ кжтъ отъ нея, около старото нейно кметство, което владѣе съ странни спомени душата на цѣла страна, за да види въ таинствения смисълъ на нѣкои събития въ кърви вѣнчанъ идеала за свобода

---

1. Jasem a šerem, c. 14 сл.

2. Květy, 1888. II. c. 54 сл.; Jasem a š., c. 25 сл.

3. Jasem a š., c. 21 сл.

4. Květy, 1892. I. c. 652 сл.; Jasem a š., c. 5 сл.

5. Květy, 1888. I. c. 468 сл.; Jasem a š., c. 30 сл.

6. Ср. Miloš Weingart. Pražské motivy Jar. Vrchlického. Sborník Spol. J. V., sv. III., Praha, 1917.

Въ „Dva průvody“ Мокри за първъ пжть, може би не безъ външно внушение, но безъ философска и културно-исторична глжбина, се замисля надъ трагичното противоречие между Прага и Римъ, пренасяйки се въ ония дни на миналото, когато вѣчниятъ градъ ликува и въздава заедно съ папата хвала на краля Фердинанда, повалилъ врага на христовата, католическа, вѣра, а Прага, унизена и оскърбена, „pop-lková dcera holubičí“, ридае надъ отсѣченитѣ глави на гордитѣ благородници. Тоя вжтрешенъ контрастъ, наложилъ и композиционното раздвояване на творбата, се осмисля не толкова отъ страстната жалба на безсилното страдание, за което дори е тѣсенъ точно отмѣрениятъ стихъ и широко разгънатата строфа, по Зейеровски, колкото отъ старозаветния образъ на възкресението, така хубаво разкритъ въ края на легендата, особено въ първата ѝ редакция въ „Květy“, заетъ навѣрно отъ Езекиля, „Handžár“ на Чеха, „Lilla Weneda“ на Словацки, отъ „Przedświt“ на Красински: отъ коститѣ на дѣдитѣ възлиза изкупитель на светия духъ, мъститель за всички кривди, извършени надъ народа. Тукъ е най-ценниятъ момоментъ, а не въ разказа, подробенъ, претрупанъ съ декоративно-описателни елементи. Сжщиятъ мотивъ на оживяващитѣ кости, вплетенъ и въ пжтния очеркъ „Castagnavizza“,[1] се подхваща и въ „Salvatorská ballada“, заедно съ християнски суевѣрския — нощнитѣ скитания на духове до първи пѣтли, и интименъ — сладостьта отъ илюзията и утѣхата въ вѣрата за утрешния день, безъ обаче да намѣри поетическа разработка. Кжсиятъ подвиженъ стихъ, както и въ „Pokání sv. Vojtěcha“, както и въ „Romance o bledském zvonečku“,[2] не чуждъ и на Връхлицки въ подобни творби, не отговаря на онова настроение, което извиква кървавото видение на стария градски площадъ, живо възпроизведено отъ Връхлицки въ „Smír Ahasverův“ и Чеха въ „Václav z Michaovic“, за да го свърже съ легендата за 12-тѣ благородника, чиито кости, „jak v údoli Senaaru“ оживяватъ въ Салваторъ, всѣкога презъ юнска полунощь, въ огнено сияние, и за да разкрие тѣхната молба къмъ Бога да се смили надъ чешката мжка. Присъединилъ се къмъ молитвата на своитѣ сънни видения, Мокри бърза да си създаде, за утѣха,

---

1. Povídky a drobné kresby O. M., пос. изд., с. 136 сл.

2. Jasem a š., 67 сл.

както съмъ казва, нова báje. Въ своята „pohádka“ „Sursum corda“, зародена въ деня на св. Вацлава въ тежката сумрачна таинственость на храма св. Витъ, затова и наситена сякашъ съ дъхъ на кадилници, Мокри пакъ търси общения съ създанията на своята фантазия, съ видения отъ миналото, съ оживѣнитѣ сѣнки на св. Войтехъ, на Яна Непомуцки, на св. Ивана, Косма, Дамяна, бавно заплитайки действената основа на легендата съ претрупани описания, въ дълги строфи съ бѣли Зейеровски стихове, безъ размахъ на ритмично движение. Широко замислена, но недостатъчно живо възпроизведена картина не толкова на най-съкровени размисли, колкото на главни моменти отъ историята на народна покруса — отъ тъмната бездна на вѣковетѣ, отъ Костанца до Липани, отъ Бѣла-гора и злокобната посѣчь на стария градски площадъ до изгнанничество на чешкитѣ братя и ужаса на езуитския абсолютизъмъ, картина не толкова пластична, колкото лирично прочувствувана, чийто смисълъ е да се види родината съ вѣнецъ отъ лилии на чело, като Лила Венеда на Словацки, невина и чиста, на която се е нахвърлялъ и собствениятъ ѝ синъ, проклинащъ съ чужда речь нейната паметь. И въ въпроса на мъртвитѣ — каква би била сждбата на народа, ако мждриятъ Йехова не би го посетилъ съ ранитѣ на Йова — той схваща и разбира необходимостьта на чешкото страдание. Не ни ли навестява Богъ въ мжка, за да го намѣримъ? Дори е готовъ каточели да се примири съ тая участь, съ националното безсилие, наклоненъ е да го оправдае, ако не да го обожава, като полскитѣ месианисти, още повече, че отъ него иде надеждата на вѣчно живия мъртъвъ, която като Бржезиновско hučení větrů[1] звучи въ „Sursum corda“ и въ „Svatý Václave!“[2] —

„Utiš se, nelkej, k žití procitni,
já zahynouti nedám zemi té,
jíž Hospodin sám zve mne dědicem“.

И Връхлицки въ своя химнъ „Sursum corda“ буди вѣра въ бждещето, но не изхожда отъ спасителната сила на страданието, а отъ жилавата воля на днешния день — „Té svaté půdy orné se držme jen a vzplanou jara dnové“.[3] Наистина,

---

1. Básnické spisy, пос. изд., с. 56.
2. Jasem a š., с. 13.
3. Hlasy v poušti (1890—1897). Sebr. spisy, sv. XVII, J. Otto, Pr., с. 11.

дъхътъ на историята жъне само мъртвитѣ листи, би могълъ да помисли и Мокри, но и историята не по-малко отъ орната земя може да предпази отъ гибель единъ народъ. Нея той вижда вплътена сякашъ въ Прага, която не я възхваля въ пѣсень като Чеха въ „Praha“,[1] като Връхлицки въ своя газелъ „O Praho“[2] или като Сова въ „Praha, věčná stráž“,[3] но затова пъкъ възславя неинъ кѫтъ, въ който и днесъ тя диша. Одата му „Týnskému chrámu“, близка на „Prachatický dóm“ и на „Pozdrav Vltavě“ по психологична подкладка и поетически похвати, както и на „Václav z Michalovic“ на Чеха, тамъ дето храмътъ е почувствуванъ като олицетворение на чешка и пражка слава,[4] е химнъ на две вѣчно издигнати рѫце въ молитва къмъ небето. Съ климаксното развитие на мотива; съ тежката си, но здрава конструкция и библейски обагрения си стилъ, заедно съ мистиката на пражката готика; съ подйемващата се антропоморфизация на храма като стражъ на националния духъ и съ изнесената върху крилата на тиха рефлексия идея за вѣчно живата надежда, завършвайки патетично и ударно, макаръ и не съ енергиченъ ритъмъ и женски рими само, но затова пъкъ ямбътъ ѝ съ своитѣ пирихии и спондеи звучи съ таинствената мелодия на вѣковетѣ, съ екстаза на пламенно възвисенъ вещатель, съ сладостната утеха на Богу отдадена душа, тя е най-хубавата пѣсень на неговия изкупителски сънь.

И тъкмо тя по духъ е най-сродна съ „Rari nantes“[5] и „Památce Jana Amose Komenského,[6] съ които Мокри се заглѫбява въ трагедията на чешкитѣ екзуланти, завършвайки своитѣ побѣлогорски елегии. Тѣ стоятъ изобщо близко до пражкия му низъ. Макаръ и извикани на животъ за 300-годишнината отъ рождението на последния чешкобратски епископъ, въ 1892 г., тѣ все пакъ нѣматъ случаенъ характеръ,

---

1. Praha. Úvodní báseň k oddílu „Praha“ v Ottových „Čechách“ (1884). Doplněk veršu, пос. изд., с. 253 сл.

2. Hudba v duši. Pr., 1886.; M. Weingart. Jaroslav Vrchlický, Kn. Besedy, 3. Melantrich, Pr., 1920. с. 46 сл.

3. Zápasy a osudy. Pr., 1910.; Česká lyra, с. 313 сл.

4. Ср. A Novák. Sv. Čech, I. с. 39—40.

5. Jasem a š., с. 53 сл.

6. Lumír, 1892. с. 109 сл.; Jasem a š., с. 32 сл.

а вѫтрешно сѫ съчетани съ развитието на Мокри като поетъ и личность. И той като Ирасека въ „Zámecký hejtman“ или „Růžový palouček“, или като Връхлицки въ „Exulanti“, безъ разказната пластика на първия и трогващата драматика на втория, вижда възвишенитѣ моменти въ човѣшкия трагизъмъ. Заплененъ отъ образа на лодката или кораба срѣдъ бурни води, както го изнася съ патетичното си въображение Чехъ въ стихотворението си „Na lodi vyhoštěnců“[1] и въ поемитѣ си „Evropa“ и „Slavie“, и подсетенъ отъ „Testament mój“[2] и „Anhelli“[3] на Словацки, както и отъ 5 и 8 глава на евангелието отъ Лука, че може да се използува като символъ на трагиченъ ужасъ, Мокри гради въ „Rari nantes“, страстно обръщение къмъ чешкитѣ изгнаници, проникливо замислена, но просто, съ лирически срѣдства изпълнена драматична картина: изгнаницитѣ, останали безъ брѣгъ срѣдъ буритѣ на свѣтовното море, както и цѣлъ народъ, въ горесть възнасятъ молитви къмъ небето, глухо сякашъ, за спасение. И за да засили основния мотивъ въ своята творба, задушава бѣгло прозвучалата нота на Конрадовски ропотъ и дава просторъ въ последната, четвърта, строфа отъ осемъ ямбови стиха, на мѫдра лирична вълна, съчленена съ широка музикална струя, за да подчертае, както Исусъ въ члуна наироститѣ рибари въ Генезаретското езеро, че само вѣрата може да спаси, като припомва, вплитайки изкусно старозаветния мотивъ за еврейското скитничество, деянията на Мойсея.

Ȯ sestoupí On ! . . . Vyslyší Vás v hoři,
netrat'te naděj—vzhůru srdce jen!
Vy v cizáckém tom, nehostinném moři,
jste snili jenom krátký, těžký sen . . .
Však přijde čas i pro Vás, plémě chudé,
že bezdno čiré bědy, křivdy, vin,
jak faraonů kdysi moře rudé,
vysuší dechem horkým Hospodin !

Нова вариация на мотива Sursum corda е и „Památce Jana Amose Komenského“. Тази творба, отличаваща се отъ първата външно само по броя на строфитѣ (петь строфи, всѣка една обаче е съчетание отъ три четиристишни

1. Lešetínský kovář a menší básně, c. 158 сл.
2. Pisma J. Słowackiego, пос. изд., tom III. c. 356.
3. Тамъ, t. II. c. 112 (Rozdział VIII. отъ Anhelli).

строфи) и по разпоредата на римитѣ, крие въ основата си образа на Коменски не тъй както ни го представя всестранно научното издирване,[1] а както може да ни го представи по пѫтя на психологическата абстракция въображение, което се стреми да прозре чрезъ отдѣлнитѣ личности значителнитѣ моменти отъ историческия развой на народа, което има и единъ предпоставенъ идеалъ. Както обхвана образа на Хелчицки по-скоро по неговата „Postila“, така и сега Мокри обгръща лика на Коменски не по неговата „Opera didactica omnia“, а по „Kšaft umírající matky Jednoty bratrské“ и „Smutný hlas zaplašeného hněvem božím pastýře k rozplašenému, hynoucímu stádu“, последния гласъ на чешката надежда около срѣдата на 17 вѣкъ. Вече самиятъ този фактъ показва, че и Коменски е почувствуванъ преди всичко като националенъ херой, но не толкова на бурната реформа или на твърдия мечъ, като Хуса и Жижка, а на мирното, хуманно възшествие на духа. Отъ тая концепция не стои далечъ и Св. Чехъ въ хвалебната си пѣсень „Komenský“,[2] сътворена пакъ по сѫщия поводъ. Двѣтѣ творби, независими една отъ друга, иматъ обща изходна историческа основа: трагичния моментъ, възсъзданенъ съ такава творческа мощь отъ Фр. Билекъ и означенъ съ простия надписъ подъ скулптурния неговъ образъ: Komenský odchází z vlasti. Чехъ обаче скоро изоставя отношението на Коменски къмъ паството му, отдава се на рефлексия, дълга и риторска, за да завърши съ преценка надъ съвременната чешка действителность. И Мокри вижда Коменски да се лѫчи съ своето паство, и той въ края на творбата си го слага въ свѣтлината на своето време, обаче го изобразява предимно като библейски пророкъ, който вещае сѫдбинитѣ на своя народъ, крепи го духомъ, възмогва душата му къмъ Бога. Затова, като знае и свѣтовното значение на неговитѣ педагогически идеи, чувствувайки го като вдъхновенъ рицарь на чешкия духъ, едвали не като глашатай Божий, мѫченъ отъ Бржезиновски zápal, paprsk poznání,[3] съ нескривана нацио-

---

1. Вж. Dr J. V. Novák. Jan Amos Komenský, pracovník o budoucí dobro člověčenstva. Duch a svět, sv. 55. F. Topič, Pr., 1921—1922.; Dr Jan Kvačala. Jan Amos Komenský, jeho osovnost a jeho soustava paedagogické vědy. Ottova naučná kn., 9. J. Otto, Pr., 1921.

2. Niva, 1892. Lešetínský kovář a menšíbásně, c. 273 сл.

3. Básni:ké spisy, c. 21.; Jasem a š., 32.

нална гордость той го възславя като възкръсналъ отъ коститѣ на дѣдитѣ мѫститель. Отмъщението на историята — това е Коменски, завладѣлъ свѣта съ искритѣ на своята боговдъхновена мисъль. Така Мокри въ последнитѣ 12 стиха зачленява образа на Коменски въ своитѣ мотиви за изкупление грѣха на родината — въ страдание и смирение. Въ мрака на 17 вѣкъ се подготвя зората на възкресението. „Být šlechetným a trpět“,[1] това е неясенъ, далеченъ отгласъ отъ въззива на Красински да се изостави хайдамашкия ножъ. И Коменски сякашъ е олицетворение на бездейното страдание, чиято надежда грѣе въ сладката отдайность на Бога, когото Мокри чувствува въ християнски духъ като космически принципъ — „řídí veškerentsva běhy“, обратъ навѣянъ навѣрно отъ Чеховата „Modlitba“.[2]

Мокри и тукъ успѣва да остане вѣренъ на себе си. Всѣка творба, макаръ не напълно чиста отъ влияния, е показалецъ за неговото развитие. Доказателство: неготото от-отношение къмъ времето на националния упадъкъ. Той не подлага на преценка протиреформацията, не търси нейнитѣ причини, не иска да има за нея дори ясна представа. Историческитѣ му напомки тукъ сѫ много бледи. Той не си спомня нито за Ježíšovo Tovaryšstvo, нито за прогласата на Яна Непомуцки презъ 1729 г. за светецъ, нито за гибелната рѫка на Кониаша. Не се проявява като върлъ протестантъ, както би трѣбвало да се очаква, нито по мисъль, нито съ чувство. Напраздно ще търсите проява на ненависть. Докато преди него Чехъ въ 1880 г. съ „Václav z Michalovic“, Хейдукъ въ 1881 г. съ „Za volnost a víru“, Ирасекъ въ 1884 г. съ „Psohlavci“, Връхлицки въ 1886 г. съ „Selské ballady“, Сладекъ въ 1889 и 1892 г. съ „České znělky“ и „České písně“ подхранватъ чувства на непокорство, упоритость и бунтъ, чийто символъ е Янъ Сладки, Мокри не буди настроения дори на твърдость и мѫжественость, изнася по-скоро идеята на бездейното смирение, на покорство, на вѫтрешното съвършенство, това за което Словацки укорява въ „Do autora Trzech psalmów“ Красински. Библейската, християнско-месианистична концепция на националното страдание, сѫщность на неговия мирогледъ, а

1. Jasem a š., 33.

2. Čtyři cykly básní, 111.

не външенъ етикетъ, го сродява, ако не съ основнитѣ догми, то съ практически проявеното съдържание на католицизма. Така ще се обяснимъ, защо тукъ не е почувствуванъ толкова индивидуалниятъ, колкото масовиятъ хероизъмъ. Дори и Коменски е по-скоро въплъщение на националната юначность на духа. И то на тихия хуманенъ подвигъ. Съ право той може да бѫде идеалътъ на съвременната демокрация за модерния херой. Следъ 1670 г., следъ смъртьта на Коменски, Мокри не търси вече миналото. Като Ирасекъ въ „F. L. Věk" и „Temno" той не иска да се домогне до ония радостни прояви срѣдъ чешкия народъ, които подготвятъ победния ходъ на възраждането. Просвѣтниятъ абсолютизъмъ не го вдъхновява дори толкова, колкото католическиятъ. Затова въ съвременнитѣ нему борби той вижда оня херой, който мисли и действува въ името на кръста. Въ „Karlu Sladkovskému"[1] е ясно и образно подчертана тази мисъль. Струва ви се, далечно ехо отъ вика на Панкраци въ „Nie-boska komedya" на Красински: Galilaee vicisti! Изглежда, че въпрѣки всичко, той си остава романтична католическа душа, която е наклонна да търси смисъла на езуитския походъ срещу чешката вѣрска и народностна мисъль презъ 17—18 вѣкъ въ божественото предназначение на страданието. Навѣрно историческата задача на това страдание е да очисти и възмогне народа нравствено, да го застави да осъзнае своитѣ грѣхове и да се приготви за деня на своето възкресение.

Националниятъ оптимизъмъ на Мокри не е толкова личенъ, колкото колективенъ. Около изгрѣва на 90-тѣ години той се таи още въ романитѣ и разказитѣ, както и по-рано, на Сватекъ, на Тржебизки, на Ирасека, Винтера, въ „Jitřní písně" на Чеха, въ „Šípy a paprsky" на Хейдука, „Na domácí půdě" на Връхлицки и пр. Освенъ това „чешкиятъ въпросъ" е болесть на времето. Търси се критично за значението на протиреформацията въ историческия развой на народа. Две години следъ „Jasem a šerem", въ 1895, Масарикъ разкрива въ „Česká otázka", съвсемъ неочаквано тогава, смисъла на чешката история. А въ сѫщата година, 1893, когато излиза отъ печатъ последната сбирка на Мокри, Махаръ, като говоритель на новата генерация, обнародва сбирката си „Tristium

1. Jasem a š., с. 80. сл.

Vindobona", дето въпрѣки отречното му отношение къмъ историческия елегизъмъ и национализъмъ, се замисля надъ народната участь, съ вѣра, разбира се, въ бѫдещето. Мокри живѣе при това съ предишния си патриотиченъ идеалъ. И ако Неруда, носенъ на крилата на тая надежда, създава презъ 1880 — 1887, следвайки независимо възторга на „Zpěvy Svatováclavské" въ „Prvosenky" на Шолца, своитѣ „Zpěvy pátečni", и Мокри твори, не дълго следъ него, макаръ и не съ лирическа чистота на чувството, кржжецъ пѣсни, които би могълъ да нарече „grěvy pašijové". Отъ друга страна, той е не по-малко близко и до Зейера. Съ своя символизъмъ и спиритуализъмъ не е далечъ отъ първитѣ зари на чешкия модернизъмъ.

VII

Критичниятъ реализъмъ, засиленъ въ края на 80-тѣ и началото на 90-тѣ години, като обществено и литературно движение, изостря доста много чувството за сложностьта и цената на людскитѣ отношения, избистря погледа за съсловнитѣ и стопански противоречия, за трагичната връзка между трудъ и капиталъ, задълбочава размисъла надъ общественитѣ злини като плодъ на несъвършено устройство на свѣта, разширява кржгозора на лични и обществени идеали. Дълбоката социална симпатия, която струи отъ литературата това време, има преди всичко хуманна подкладка, затова не остава чужда, нѣщо повече дори — тя е органична стихия на чешкия национализъмъ. Така ще си обяснимъ, защо още въ първитѣ зари на новата чешка поезия,[1] още отъ днитѣ на Антонина Яр. Пухмайеръ, се долавятъ, макаръ и скромни, въ нѣкоя басня, сатира или насмѣшна пѣсень, социални мотиви, които по-късно, въ 1834 и 1847 г., намиратъ по-широка разработка, и по-дълбока, у К. Х. Маха, въ неговата романтична, но съ здрави реалистични ядра, новелка „Marinka",[2] и у Й. К. Тила,

---

[1]. Ср. Antonín Macek. Poesie sociální, Praha, 1902.; Rudolf Illový. Československá poesie sociální, díl I—IV. Nákl. Ant. Svěceného, Pr., 1925.

[2]. Ср Arne Novák. Karel Hynek Mácha. Spisy K. H. Máchy, sv. II., пос. изд., с. CXL—XLI.; Jan Voborník. Karel Hynek Mácha. Česká knihovna zábavy a poučení, č. XXI. J. Otto. Pr., 1907. с. 43—44.

най-вече въ неговата съ човѣчно чувство изпълнена игра „Krvavý soud aneb Kutnohoršti havíři" и въ новела му „Hudí lidé".[1] Тия мотиви губятъ сякашъ своя болезненъ характеръ у Божена Нѣмцова презъ 1855, 1861 и 1862 г. Тѣ глъхнатъ въ сърдечната топлота, въ представата за обществената хармония и свѣтлия поетиченъ идеализъмъ на „Babička", „Hudí lidé", „V zámku a v podzámčí".[2] Едва следъ нея поколѣнието на Неруда проявява, покрай чувство за социални неправди, осъзната вече симпатия къмъ стопански слабия и недоволство отъ общественитѣ отношения. Янъ Неруда, чието гордо пролетарско съзнание се проявява още въ 1857 г. въ Hřbitovní kvítí" и се затвърдява, макаръ и не така ярко, презъ 1868 и 1878 г. съ реалистично изпълненитѣ разкази и арабески въ „Trhani" и „Malostranské povídky",[3] проправя пѫть за Рудолфа Майеръ, преклонилъ чело, вдъхновенъ отъ Фрайлиграта, предъ работника въ стихотворението си „V poledne",[4] и за Вацлава Шолцъ, чиято „Píseň o ruce mozolné",[5] възславяйки труда, заразява съ своята свежесть и пламенность на чувството. Сърдечни социални струни, пакъ съ хуманна подкладка, трептятъ и въ друга область на чешката поезия: въ 1864., година преди смъртьта на Майера, Г. Пф. Моравски обнародва „Z malého světa", първия социаленъ романъ,[6] а въ 1870 Фр. В. Йержабекъ — „Služebník svého pána", първата социална драма въ Чехия.[7] Отъ края на 70-тѣ години, когато националната тенденция въ литературата е по-силно съчетана съ хуманна, и руховци, и лумировци не скѫсватъ съ заветитѣ на миналитѣ дни въ тая по-

1. Ср. Miloslav Hýsek. J. K. Tyl, с. 191—193 и 180.

2. Ср. Arne Novák. Božena Němcová. Česká lit. XIX. století, d. II. č. I., с. 85—99, 106, 109—110.

3. Ср. Arne Novák. Sociální básně Nerudovy. Studie o Janu Nerudovi. F. Topič, Pr., 1919. с. 5—23.; Jan Neruda, с. 69—70.

4. Básně, 1873, 1903².; ср. A. Novák. Máchův soucit a jeho dědic. Krajané a sousedé. Kniha studií a podobizen. Edice Aventinum, sv. 49. Pr., 1922. с. 27.

5. Květy, 1865. с. 52 сл.; Prvosenky, пос. изд., с. 223 сл.; ср. A. Novák. Václav Šolc. Mužové a osudy. Nakl. Jos. R. Vilímek, Pr., 1914 с. 60.

6. Ср. Jan Jakubec. Gustav Pfleger Moravský. Česká lit. XIX st., III., II., с. 470—476.

7. Ср. Otokar Fischer. Profily. K dramatu. Problémy a výhledy. Grosman a Svoboda, Praha, 1919. с. 33—35.

сока. Най-напредъ се открива тукъ отъ срѣдата на 80-тѣ години Св. Чехъ, предъ чието вдъхновено въображение се мѣрка образътъ на подземния копачъ, като се отминатъ социалнитѣ моменти на „Evropa",[1] въ риторичнитѣ стихотворения „Podzemní hlas" и „Hrdina budoucnosti",[2] а по-късно намира достойни образи, за да въздаде хвала на труда въ „Práci" и „Buď práci čest!".[3] Макаръ и не съ такъвъ пламъ и не въ такъвъ демократиченъ духъ, социални тонове се чуватъ и отъ лирата на Яр. Врълицки, особено презъ 1886 год. въ неговитѣ „Selské ballady", пѣсни на селски страдания, между които „Český sedlák" и „Píseň klasů"[4] разкриватъ неговата любовь къмъ труда на полския работникъ, така просто и съ такава сила изявена по-късно, въ 1889 г., отъ Йозефа В. Сладекъ въ „Selské písně a České znělky",[5] дето е по-силна поезията на земедѣлския трудъ, тихата всеотдайность на родната земна гръдь. Отъ края на 80-тѣ години, особено въ края и началото на вѣка, нѣкои творци като Махаръ и Безручъ, А. и В. Мрщикъ, Шимачекъ и др., засилятъ значително социалнитѣ откровения въ чешката поезия, като създаватъ действително ценни творби, както въ лириката, така и въ епоса и драмата.

Мокри, закърменъ съ хуситски демократизъмъ и младочешки либерализъмъ, комуто остава вѣренъ до края на живота си, макаръ и въ зрѣла възрасть вече, къмъ своята четиредесета година, както се спомена, бива засегнатъ, колкото и незначително, отъ реалистичното движение въ чешкия духовенъ животъ. Той се възвръща къмъ чешката действителность, къмъ която има живо критично отношение, но отъ която неохотно взема материалъ за творчески трудъ. У него има вече по-трезво чувство за живота, но все пакъ не може да се освободи отъ

---

1. Ср. Josef Staněk. Evropa Sv. Čecha. Listy filologické, 1918. с. 192—219, 286—294.

2. Вж. Čtyři cykly básní, с. 219 сл., 221 сл.

3. Вж. Doplněk veršů, с. 260 сл., 251 сл.

4. Вж. Selské ballady. Sebr. spisy, sv. XXIII. J. Otto, Pr., 1909[3]. с. 78, 7 сл.

5. Ср. Arne Novák. Jos. V. Sládek. Myšlenky a spisovatelé, пос. изд. с. 122.; Josef V. Sládek. České hlavy, sv. 14. F. Topič, Pr., 1920. с. 13.; Antonín Klašterský. Josef V. Sládek. Jeho život, literární dílo, ukázky, bibliografie. Domov a cizina, sv. 10. Nakl. J. Svátek, Pr., 1922. с. 10 сл.

атмосферата на своя националенъ романтизъмъ и мистицизъмъ. Това ясно личи, ако си припомнимъ завоя отъ романтизъмъ къмъ реализъмъ на Йозефа Холечекъ, Фр. Херитеса, особено на Антала Сташекъ, който изостави полския романтизъмъ, за да се върне на родна гръдь и да даде свежи реалистични изображения на народностни и социални борби, макаръ и съ незагасналъ романтически психологизъмъ, изъ живота на населението подъ Кърконошъ. По-живо чувство за действителнитѣ отношения има дори и Св. Чехъ, за което найхубаво говорятъ „Lešetínský kovář" и „Ve stínu lípy". Мокри не създава нито едно творение, въ което да личи остъръ реалистиченъ погледъ. И ако се възвръща къмъ действителностьта, то става, за да изрази своята етична преценка, за да плати дань на своята искрена и чиста човѣчность. Още въ първитѣ му работи се долавятъ гнѣзда на реалистична правда, които носятъ по-скоро придъхъ отъ Халковата разказна поезия, отъ Нерудовата проза, отъ йещедския миръ на Свѣтла. Ако „Jarní píseň" и „Král"[1] подкупватъ съ простия реализъмъ на чувството; ако „Císař" и „Tribun lidu",[2] за които Пр. Соботка справедливо бележи, че сж „трогващи отгласи отъ страданията на човѣчеството",[3] не сж чужди на лека социална ирония и топла симпатия; ако „Pan Jindřich Stážský"[4] въ лирическия си изразъ не може да се освободи отъ Нерудовския хумористиченъ тонъ, то „Zlatý kámen",[5] следъ романтичния излетъ въ приказния свѣтъ, завършва съ строфа, въ която кипи живо нескривано чувство на състрадание къмъ словашката духовна и материална нищета. Най-хубавъ обаче плодъ на това настроение презъ 70-тѣ години на младия Мокри е едничката по рода си въ „Jihočeské melodie" елегична сатира „Pod panským zámkem",[6] чийто зародишни зърна могатъ се намѣри не само въ посоченитѣ вече творби, но и въ „Řím" и „Rozlet' se volně, písni má!" въ „Anemonky". Възникнала отъ непосрѣдно наблюдение на общественитѣ отношения въ

---

1. Lumír, 1874. c. 196, 592.

2. Славянскій альманахъ, пос. изд., с. 147 сл., 145 сл.; Básně O. M, c. 67 сл., 70 сл.

3. Osvěta, 1879. c. 430, рецензията върху Славянскій альманахъ.

4. Básně O. M., c. 116 сл.

5. Lumír, 1874. c. 257 сл.; Básně O. M., c. 75 сл.

6. Jih. m., c. 50 сл.

чешкия югъ, тя е сложена, отъ една страна, върху социална антитеза — господарски замъкъ и господарски роби, изнемогващи въ полски трудъ, на които наградата е презрителната усмивка на младата княгиня, а отъ друга — на исторически реминисценции, дадени пакъ като елементъ на антитеза: panští rabové — това сѫ потомцитѣ на Хуса и Жижка. Тоя двоенъ контрастъ, легналъ въ композицията ѝ, между минало и сегашно, между работенъ народъ и феодална аристокрация, между елегически романтизъмъ и социаленъ реализъмъ, намѣрилъ класиченъ изразъ презъ свѣтлината на историческа слава и обиденъ национализъмъ въ горчивата ирония „olbřimů starých—trpasličí plémě", органично се споява въ сърдечната човѣчность, която чувствувате както въ ямбовата мелодия на нѣколко просторни строфи, така и въ образитѣ изъ природата и изъ селския полски трудъ, така и въ емоционалната преценка на създаденитѣ отношения — съ сълзата, която се отронва по лицето на поета, рожба, погледнато по-свободно, на противоречието между идеалъ и действителность, толкова характерно и за социалнитѣ балади на Неруда. Затова и „Pod panským zámkem" толкова допада на тоя поетъ, макаръ че тукъ не намира афористичната изразность на своя реалистиченъ стихъ.[1] Въ тая творба не мами само голата антитеза между минало и сегашно, която лежи въ основата и на стихотворенията „Na Libínu" и „Na pouti", но и подчертания въ нея общественъ демократизъмъ, скритата въ нея социалнонравствена тенденция, отношението изобщо на Мокри къмъ шлехтата. Това отношение, не чуждо и на други поети, и не достатъчно изследвано, е отрицателно, наложено обаче не отъ съсловна умраза, а отъ патриотични и човѣчни подбуди. Ако у Божена Нѣмцова то е заляно въ сиянието на едно влюбено въ свѣта сърдце, както въ „Babička", така и въ „Pohorská vesnice"; ако у Неруда е примѣсено съ иронията на пражкия пролетарски синъ, макаръ и невъзгласено въ отдѣлно творение, ярко и изключително; ако у Чеха — съ присѫдата на либералния демократъ, проявена най-вече 1874, 1883 и 1887 въ патетичното стихотворение „Šlechta",[2]

---

1. Osvěta, 1881. c. 370, рецензията на Неруда върху Jihočeské melodie.

2. Menší básně, I. Sebrané spisy, XXIV. F. Topič, 1909.; Fr. S. Procházka. Česká lyra. Nárys české lyriky novodobé. Nákladem Unie, v Praze, 1926[4], с. 466 сл.

въ „Lešetínský kovář“[1] и „Zpěvník Jana Buriána“,[2] типични на времето си идилии изъ селския животъ безъ ведъръ хоризонтъ; ако у Йоз. Сладекъ е подчертано селско съзнание не само въ „Selské písně a České znělky“, но и въ отдѣлни кжсове като „Českým hradům“ въ „Jiskry na moři“,[3] „Hoj, vy naši páni šlechtici!“, „Kovář“ и „Modlitba dělnická“ въ „České písně“;[4] ако у Йоз. Холечекъ избива въ критика на едрата феодална аристокрация въ южночешката селска епопея, не въ една посока сродна на Владиславъ Ст. Реймонтовата „Chłopi“, „Naši,[5] то у Мокри то е съ тона на болезнената въздишка на романтичния елегикъ. Но докато Чехъ има живи спомени отъ детски дни за живота въ едритѣ земевладения, докато Сладекъ е свързанъ съ Подбърдли и Бероунско, а Холечекъ съ родното си село Стожице при Водняни, Мокри, дете на малкия градъ, не може да има нито съзнанието на Неруда, нито твърдия селски отпоръ срещу стопански надвластната шлехта.[6] Неговото чувство къмъ нея се опредѣля по-скоро отъ нравственото съзнание на демократично възпитания интелигентъ презъ 70-тѣ години на миналия вѣкъ. Но той е единъ отъ първитѣ, който подйема това време въ чешката поезия мотива на социално недоволство срещу привилегированото въ неговитѣ очи съсловие.

Презъ 80-тѣ и 90 години, когато се разработва отъ лумировци и тѣхни епигони, отъ реалисти и натуралисти, следвайки пжтя на Б. Нѣмцова, Фр. Правда, В. Халекъ, К. Свѣтла, селскиятъ разказъ и романъ, често пжти съ промислени и зрѣло прочувствувани социални въпроси, когато съ особена страсть се разработватъ жанрови картини, социални романи и драми отъ писатели като Холечекъ, Херитесъ, Инджихъ Шимонъ Баръ, Карелъ Раисъ, Карелъ Клостерманъ и

---

1. Вж. Sebr. spisy, II. F. Topič, Pr., 1918[6].

2. Вж. Doplněk veršů, c. 5—101.

3. Вж. Spisy básnické, sv. I. J. Otto, 1907. c. 112 сл.

4. Тамъ. sv. II. c. 138 сл., 139, 140 сл.

5. Cp. Dr Josef Karásek. Slavische Literaturgeschichte. II. Das 19. Jahrhundert. G. J. Göschen'sche Verlagshandlung, Leipzig, 1906. c. 173.; E. Chalupný. Josef Holeček. České hlavy, 20. F. Topič., Pr., 1921. c. 8.

6. Cp. Josef Holeček. Česká Šlechta. Pr., 1918.

Тереза Новакова, като Вилемъ Мърщикъ, Габриела Прайсова и Янъ Хербенъ и пр., въпросътъ за чешката шлехта бива често поставянъ открито, макаръ и да не се стига до художествено разрешение. Отношението къмъ нея обикновено е враждебно.[1] Отъ особено значение е, че две години следъ като Шимачекъ издава сбирката си „Z kroniky chudých“ Отакаръ Мокри, обнародвайки въ 1886 своитѣ „Povídky a drobné kresby“, изобразява, въ духа на чешкия дарвинизъмъ тогава, макаръ и не безъ романтически апаратъ, не безъ багра на мистически фатализъмъ, не и безъ влиянието на Якубъ Арбеса,[2] нѣколко интересни фигури изъ шлехтата, надъ които тежи проклятието на трагичната наследственость, и които по силата на новитѣ социални условия, издигащи въ живота паричния аристократъ, гинатъ като излишни люди. Така той е единъ отъ първитѣ, преди Шимачека[3] и Свобода[4] дори, който дава пѫть, може би не преднамѣрено, на дарвинизма въ художествената проза. Мелания въ едноименния разказъ „Melanie“, Виола въ „Růžový pavilon“, Вацлавъ Смутни въ „Zorka Opatie“, дори и Евичка въ разказа онадсловенъ съ нейното име, „Evička“,[5] Йозефъ Шотньовски въ „U cíle“[6] чрезъ своята сѫдба тълкуватъ въ случая най-добре Мокри. Последниятъ разказъ, писанъ нѣколко години по-късно отъ първитѣ, покрай мотива за семейното проклятие, разработванъ нѣкога отъ Каролина Свѣтла, засѣга и материалния и нравственъ упадъкъ на шлехтата, и затова е по-тѣсно свързанъ, а сѫщо така и по време на възникване, съ разказа „Vážka,[7] дето въ сѫдбата на една безпомощна девойка, наставаща жертва на мизерия, прозвучаватъ горчиви ноти на измаменъ идеализъмъ. Тъй Мокри,

---

1. Ср. Jan Herben. Nové učení o české šlechtě. Nákl. graf., knih. a nakladatelského družstva, v Praze, 1924.

2. Ср. загатванията на Мокри за отношението му къмъ Арбеса въ Castagnavizza. Povídky a drobné kresby, пос. изд., с. 139.

3. Ср. D. Stříbrný. Český epik darvinismu. Časopis moderních filologů, 1911.

4. Ср. Karel Sezima. Básník mírných pásem. Podobizny a relefy. Nakl. B. Kočí, v Praze, 1919. с. 35—49.

5. Вж. Povídky a drobné kresby, с. 39—92, 102—135, 157—186, 7 — 38.

6. Květy, 1890. I. 670—676; II. с. 43—48, 165—175.

7. Тамъ, с. 411—414.

схваналъ трагедията на наследственостьта, обществената мощь на буржуата въ лицето на Йозефъ Холубовски въ разказа „U cíle“, нравствената мизерия на проституцията, наложена отъ неразумно устройство на живота, разкрива съ своя лириченъ изразъ непритворната своя горесть както за унизенитѣ отъ сждбата, така и за онеправданитѣ и оскърбенитѣ отъ своитѣ братя. Върху тая страна на неговитѣ разкази на времето си критиката обикновено мълчи.[1]

Направилъ мисловенъ завой въ своитѣ разкази, Мокри се възвръща въ началото на 90-тѣ години, съ „Jasem a šerem“ презъ 1893 г., когато Махаръ обнародва своитѣ „Podzimní sonety“, Шимачекъ е предъ прага на „Duše továrny“, В. Мърщикъ поднася на читателския свѣтъ натуралистичнитѣ си разкази „Stíny“, Йозефъ Мерхаутъ „Had a jiné povídky“, отново къмъ своята предишна тема — сждбата на селския работенъ народъ. Подйемайки прѣко мотивитѣ на „Zlatý kámen“ и „Pod panským zámkem“, той ги разработва въ друга посока и ги обогатява съ нови, като се старае да бжде преди всичко вѣренъ на себе си. Както въ „Českou vískou“[2] така и въ „Mrtvá ruka“,[3] както въ „Českému lidu“,[4] така и въ „Kříž v poli“,[5] неустроени циклично, писани при различни поводи, но всички, безъ „Českému lidu“, съ осмосложенъ трохейски стихъ, съ цезура по срѣдата, само съ женски кръстосани рими, той се освобождава напълно отъ своята исторична и фантастична романтика, като се вживява преднамѣрено въ селската действителность, безъ да разбулва съ окото на трезвия реалистъ подробно нейнитѣ черни страни. Той повече чувствува, размисля, отколкото описва и изобразява — всички възникватъ отъ наблюдения на селския животъ и размисли надъ селската сждба. Пѣсеньта „Českou vískou“, облекчена отъ фигури и тропи, изнася въ потока на своята мелодия само единъ по-значителенъ образъ — кръста на селското страдание, физическо и ду-

[1]. Ср. Květy, II. 1886. с. 503.; Osvěta, 1887. с. 471 сл.

[2]. Lumír, 1890. I. с. 40, подъ надсловъ Vesnicí.; Jasem a šerem, с. 62 сл.

[3]. Květy, 1890. II. с. 570.; Jasem a š., с. 60 сл.

[4]. Lumír, 1891. с. 148.; Jasem a š., с. 48.

[5]. Jasem a š., с. 64 сл.

шевно, основенъ мотивъ въ случая, което по своитѣ поводи принизява човѣка. Борбата за хлѣбъ, въ която бедниятъ народъ изнемогва, която е кърваво страдание и въ „Český lid" на Йозефа Кухаржъ,[1] затрогва най-болно душата на поета, разкрилъ въ интимно обръщение къмъ неволника своето съчувствие, по искренность и дълбочина напомнящо жалбата и страстния вопълъ къмъ Бога, по сѫщия случай, въ „Návrat"[2] на Петра Безручъ. Съзнателенъ защитникъ на народа, както всѣки искренъ демократъ, въ „Český lid", блѣдо стихотворение по тонъ, образъ и изразъ, Мокри, вѣренъ на своето отношение къмъ шлехтата, сякашъ долавя психологията на пасивния селски бунтъ срещу свѣта и Бога, иронизирайки въ „Mrtvá ruka", безъ да се домогне до нови стилови форми, но затова пъкъ постигналъ по-стегната композиция, несправедливостьта на небесата, която изглежда жестока предъ скритото въ осемьтѣ четиристишни строфи негово филантропично настроение, минаващо въ тиха социална рефлексия предъ образа на селската неволя, несправедливость, надъ която се надсмива и Петъръ Безручъ въ „Plumlov" (I) и „Pole na horách".[3]

Ze zámku je k nebi blíže,
i ta dlaně nebes vládce,
k balkonu se sklání níže,
než k malinké, selské chatce.

Изглежда, има нѣкакво противоречие въ образната мисъль на Мокри. Иронично се дига въ полето кръста съ разпънатия Исусъ въ „Kříž v poli", както и въ „Česká vesnice" на Богданъ Камински,[4] за да утешава селския народъ въ страха му предъ призрака на мизерията. Дванадесеть строфи отъ четири стиха, зачленени вѫтрешно, но не всѣкога богати въ своето образно и емоционално съдържание, не стигатъ на Мокри, за да изчерпи концепцията на своя християнски аграризъмъ. Съзвучнитѣ рими, затварящи музикално не винаги чистъ лириченъ трепетъ, затварящи и мудна мисъль, която не успѣва да се понесе върху крилата на по-смѣла фантазия;

---

1. Lumir, 1893.; Česká lyra, пос. изд., с. 257 сл.
2. Вж. Slezské písně, vydal „Nový Lid", Brno, 1920. с. 32.
3. Тамъ. с. 8 сл., 52 сл.
4. Motivy ze Sychrova, 1896.; Česká lyra, с. 292 сл.

успѣшнитѣ на мѣста алитерации, по-скоро случайни, заедно съ неволния подборъ на гласни, създаватъ мелодично настроение, което съвпада съ християнския етосъ на цѣлия поетиченъ кжсъ. Въ благовестнитѣ слова на назарянина Мокри разкрива смисъла на първобитното християнство. Ако Махаръ вижда въ сиянието на елинското слънце най-хубавитѣ форми на човѣшката култура, Мокри, който като Зейера намира въ християнството най-твърдитѣ основи за човѣчно устройство на свѣта, схваща думитѣ на спасителя като изразъ преди всичко, въ случая, на чисто практична философия. Исусъ не е изстрадалъ на кръста, за да спаси само душата на бедняка, но и тѣлото му, сиречь чрезъ любовьта къмъ ближния да посочи оня пжть въ живота, който едничъкъ може да осигури на всички еднакви земни блага. Тая вѣра, на която не е чуждъ и Михаелъ въ „Zlatá koruna“, подсказва, че Мокри е вѣренъ потомъкъ на Петра Хелчицки — християнството е схванато като практическа религия: то едничко може да посочи царството Божие тукъ на земята. Затова и склонилиятъ чело въ молитва полски работникъ чува отъ кръста не само шепота на разпънатия, но и гласа на собственитѣ си желания и мечти.

Nesesinal ret můj darmo,
jenž vám hlásal, že jste bratří,
že to, co dal Otec dobrý
všem vám stejně — stejně patří.

Наистина, Мокри е далечъ отъ оная ирония на Махара, която нѣколко години по-късно срѣщаме въ неговата „Golgatha“, дето сатаната предрича на Исуса, че въ негово име ще се мами, краде и убива. И все пакъ се долавя образътъ въ последната строфа — две дигнати ржце къмъ небето, а вишниятъ Богъ остава непоколебимъ въ своето мълчание —, разкриващъ скрития социаленъ песимизъмъ на свободолюбивия младочехъ, за когото досегашното обществено развитие едвали не е отрицание на християнството, който обаче засводява противоречието между християнския идеалъ за устройството на свѣта съ действителния ликъ на живота съ съчувствие, лишено отъ трагически извори, тъй като тукъ лична и колективна сждба не сж свързани неразлжчно, поетътъ се чувствува винаги наблюдатель, а не съучастникъ, закърменъ въ социално и стопанско робство, не понася мжката на други като своя, като отправна посока на своя жизненъ пжть, както **Безручъ.**

Чуждъ на възгласа за социално изкуство — да бждешъ въ съгласие винаги съ належащитѣ потрѣби на своитѣ дни —,[1] Мокри не засѣга всжщность опредѣлени социални въпроси, като антагонизма между трудъ и капиталъ, борбата за насжщния срѣдъ стопански слабитѣ съсловия, сждбата на жената въ семейството и обществото и пр. И у него блести съзнанието, толкова прояснено у всички писатели, за които въпросътъ за сигурностьта на националното сжществуване стои надъ всичко, особено когато изобразяватъ селския животъ, чѐ селянинътъ, земедѣлецътъ, прикованъ за земната гръдь, е най-добрата защита срещу мощния напоръ на германизма. Затова той съчувствува така горещо на селския народъ, затова у него не плющи бичътъ на сатирата като у Махара[2] срещу социалнитѣ неправди, не се проявява отрицанието на стопански и обществени форми като у Шимачека,[3] не се долавя ропотната ирония надъ стопански мощния като у Безруча, не гърми революционниятъ патосъ на Ноймана,[4] тенденциозниятъ пролетарски щурмъ на Хора[5] и Волкера[6] по-късно. Той е по-близо до ми-

---

1. Ср. Arnošt Procházka, рец. за „Bezcestí“ на Карасека въ Literární Listy, 1894. с. 55.; Sociální užitečnost umění. Moderní Revue, 1895. II. с. 25.

2. Ср. A. Novák. Svědomím věků. Mužové a osudy. Nakl. Jos. R. Vilímek, Pr., с. 125—143.

3. Ср. Sebr. Spisy M. A. Š., díl XX. Šolc a Šimáček, Praha, 1911.

4. Ср. B. Polan. Se Stanislavem K. Neumannem. Fr. Borový, Pr., 1912.; Miroslav Rutte. Stanislav K. Neumann. Nový svět. Studie o nové české literatuře. Aventinum, Pr., 1919. с. 160—174.; Antonín Veselý. St. K. Neumannovi. Listy autorům a jiné dokumenty z českého literárního života po válce. Nakl. St. Kočí, Brno, 1924. с. 133—138.

5. Ср. Bedřich Václavek. Josef Hora. Kritická studie. Sborník prací věnovaných prof. D-ru Janu Máchalovi k 70-tým narozeninám. Vydal klub mod. filologů. v Praze, 1925. с. 159—171.; A. M. Píša. Josef Hora. Soudy, boje a výzvy z let 1920—1922. Výbor. Nakl. „Čin“. Pr., 1922. с. 278—293.; Antonín Veselý. Josefu Horovi. Listy autorům, пос изд., с. 58—65.

6. Ср. Nové umění proletářské. Úvodní článek. Revoluční Sborník Devětsil. Nak. Večernice V. Vortel, Pr., 1922. с. 5—18.; Jiří Wolker. Proletářské umění. Dílo Jiřího Wolkera. II. Prósy. Nakl. Václav Petr, Pr., 1924. с. 89—92.; F. X. Šalda. Jiří Wolker. Dílo J. Wolkera, I., пос. изд., с. 7—10.; Борисъ Йоцовъ. Иржий Волкеръ, Златорогъ, 1924. кн. 3—4. с. 183—192., Fr. Götz. Likvidace poesie proletářské. Jasnící se horisont. Průhledy a podobizny. Nakl. Václav Petr, Pr., 1926. с. 33—43.; A. M. Píša. Směry a cíle. Kniha kritických listů a assayí z let 1924—1926. Nakl. Fr. Svoboda a R. Solař, Pr., 1927.

тичния хуманизъмъ и колективизъмъ на Отокара Бржезина.[1] Неуспѣлъ да̀ тръгне тукъ по свѣтлитѣ следи на Неруда — да използува нѣкои мотиви за социална балада, получила своето блѣскаво утвърждение въ началото на вѣка въ „Maričká Magdónova“[2] на Петра Безручъ и по-сетне въ „Ballada o očích topičových“[3] на Волкера, макаръ че за това притежава вѫтрешни заложби, проявени така опредѣлено въ по-раншнитѣ му творби. Липсувало му е, явно е, по-дълбоко проникване въ въпроситѣ на новото време и по-пламененъ социаленъ патосъ. И тукъ той не търси индивидуалния хероизъмъ, както по-рано, за да възслави националния, а се стреми да се домогне пакъ до колективния, по-скоро — до съсловния, който би нарекълъ, подсетенъ отъ Мицкевича, хероизъмъ на робството, макаръ и въ по-другъ смисълъ, за да изтъкне свѣтовнитѣ неправди. И вмѣсто съсловния идеалъ, обагренъ червено или тъмночервено, за основно преустройство на човѣшкото общежитие, той сочи негласно чешкобратския за човѣчность и правда Божия на земята. И тукъ той си остава романтикъ, съ широка човѣчна душа, която трепне по справедливость, по нравствена възмога, по любовь къмъ отрудения и унижения, къмъ ближния изобщо. Елегичниятъ тонъ и на последнитѣ му творби напълно съответствува на общия характеръ на цѣлото му творчество. Но тукъ той има по-друга обосновка. Обезвѣренъ отъ реализма на новитѣ дни, отъ страстнитѣ борби на идейнитѣ движения, както се открива въ възникналитѣ тогава стихотворения „Poesie“, „U nás“, „Vítr“,[4] той остава незадоволенъ, дори обиденъ въ своето социално и човѣчно чувство, както мнозина свои събратя, между които и неговиятъ землякъ и приятель Антонинъ Клащерски.[5] Къмъ

---

[1]. Ср. F. X. Šalda. Vývoj a integrace v poesii Otakara Březiny. Duše a dílo. Podobizny a medailony. Sebr. sp., sv. II. Nákl. Unie, Pr., 1922[3]. с. 195—230.; Vojtěch Zelinka. Otakar Březina. Domov a cizina, 15—16. Nakl. J. Svátek, Pr., 1923.; Борисъ Йоцовъ. Отакаръ Бржезина. Златорогъ, 1925. кн. 5—6. с. 266—277.

[2]. Вж. Slezské písně, с. 47 сл.

[3]. Вж. Dílo Jiřího Wolkera, I. Básně, с. 135 сл.; Златорогъ, 1924, кн. 3—4, с. 180—182.

[4]. Jasem a šerem, с. 73 сл., 40, 41.

[5]. Вж. A. K. Lešan (A. Klašterský). Písně z práce. Nakl. F. Šimáček, Praha, 1891.

общитѣ извори на неговата печаль има, значи, и по-опредѣлени, които трѣбва да се търсятъ въ характера на времето. Затова и той би могълъ да каже заедно съ Махара, почувствувалъ като него, че въ родината му нѣма искренность, хубость и правда, вдъхновение, сила и полетъ, „čím dále, tím více se horší naše časy“.[1]

Безъ съмнение, той има свое право да каже така. Макаръ и въ зрѣла вече възрасть, когато отъ четиредесеть до четиредесеть и петата си година би трѣбвало да развие своитѣ творчески сили, той бива изпреваренъ отъ времето, безъ да може да се приспособи поне що годе къмъ новитѣ условия на духовенъ животъ. Реализмътъ го засѣга доста повръхно; натурализмътъ му остава чуждъ по природа, както декадентството и католическиятъ модернизъмъ; символизмътъ му дава само нѣкои форми за изразъ на поетична мисъль. Все така му остава чуждъ въ политиката и радикалниятъ демократизъмъ, неопредѣлениятъ още аграризъмъ и социализъмъ. Новата духовна вълна подравя и устоитѣ на младочешката партия, съ която възлизатъ и действуватъ въ литературата маисти, руховци и лумировци, и на която сега трѣбва да се преживѣе историческия крахъ. Мокри не може да избѣгне кризиса на своята генерация, нападана отъ придошлитѣ сили въ 90-тѣ години презъ време на жизненъ и творчески упадъкъ. Тогава Чехъ, колкото и да растне въ популярностьта си, губи въ своята художествена мощь, Зейеръ не прави нови завоевания въ царството на своитѣ поетични сънища и видения, Врълицки нѣма вече предишното обаяние. Отричайки или подлагайки на по-строга преоценка стари ценности, критиката на Хубертъ Гордонъ Шауеръ, на Вилемъ Мързщикъ, Леандъръ Чехъ, на Арнощъ Прохазка и Фр. Кс. Шалда отрича и подценява косвено и него. Затова и последната му сбирка „Jasem a šerem“, която излиза отъ печатъ въ 1893., когато обнародватъ трудове творци отъ друго поколѣние — Махаръ, М. А. Шимачекъ — „Ze zápisků phil. stud. Filipa Kořínka“, Божена В. Куьнетицка — „Nové povídky“, А. Сова — „Z mého kraje“, Фр. Кс. Свобода — „Rozklad“, Карелъ Чапекъ—Ходъ, — „Nejzápadnější Slovan“, В. Мързщикъ, Ксаверъ Дворжакъ — „Modlitby a písně“, когато Вацлавъ Йебави почва да пе-

1. U nás. Confiteor, díl II. 1885—1888. F. Šimáček, Pr., 1919[5]. c. 257.

чата подъ псевдонимъ Отакаръ Бржезина, остава безъ заслужена преценка, макаръ че въ нея има ценни творби. Още повече, тя е далечъ отъ характера на времето, което диша въ нея съ разработенитѣ тамъ социални мотиви, макаръ и безъ плодно въображение и творчески пламъ. Мокри бива огорченъ отъ равнодушието на тия дни,[1] но чувствува, че гасне вече огнището на неговото вдъхновение, че трѣбва да си отиде.[2] Следъ 1893 г. той печата само въ 1896 г. „Sv. Čechovi k padesátým narozeninám",[3] предалъ се страстно на преводи отъ Словацки. Това вече не е „zloba časová", отъ която страдатъ нѣкои негови връстници,[4] а справедлива присѫда на времето. И когато въ 1899 година, на чийто небосклонъ изгрѣва звездата на Петра Безручъ, си отива, той е не само въ своя жизненъ, но и въ своя литературенъ заникъ.

VIII

Мокри не оставя живи следи въ родната литература. Но и Чехъ, и Връхлицки, и Зейеръ не влияятъ върху тия, които идватъ следъ тѣхъ. Обаче той живѣе въ книжовната традиция. Политическата и обществена атмосфера, въ която кипи литературниятъ животъ, тегне надъ чешката земя и презъ първитѣ години на нашия вѣкъ. Оставатъ познати личности, дохаждатъ и нови, мѣни се понѣкога посоката на борбата, но целитѣ биватъ въ основата си сѫщи, идеалътъ, завещанъ отъ 1848 г., грѣе въ сърдцата неизмѣненъ. Пангерманизмътъ на Берлинъ, въ чийто води е изцѣло Виена, макаръ и възпиранъ въ неговия Drang nach Osten, въ устрема му за свѣтовно надвластие отъ новославизма на Карелъ Крамаржа, става смъртна опасность за чешкия народъ. И ако крайнитѣ демократични движения

1. Ср. A. Stašek, пос. съч., с. 358.; Теодоръ Мокри въ споменатото писмо казва, че той не чакалъ отъ критиката похвали, ала когато тя изстѫпвала безогледно, страдалъ.

2. Вж. Píseň, Rulík. Jasem a š., с. 39, 70 сл.

3. Zlatá Praha, 1896 отъ 21. II. с. 171.; ср. преценката за нея на Йоз. Св. Махара въ Za rána (1888—1896), пос. изд., с. 187.

4. Ср. Ferdinand Strejček. Národní básnířka: K sedmdesátinám Elišky Krásnohorské. Osvěta, 1917. с. 588.; D-r Miloš Weingart. Jaroslav Vrchlický, с. 3—4.

се засилятъ; ако отъ 1914 г., въ естествено съгласие съ интуитизма на Бергсона, съ прагматизма на Джемса, съ логицизма на Наторпа и Хусерла въ литературата проникватъ нови посоки като натуризъмъ, примитивизъмъ и витализъмъ, новокласицизъмъ и футуризъмъ; ако въ нея има тенденция да се освободи тя отъ индивидуализма и дуализма на уморения вече новоромантизъмъ, като се търсятъ пѫтища да се намѣри единство между свѣтъ и човѣкъ, между душа и тѣло, между личность и колективъ, все пакъ искритѣ на чешкия национализъмъ не гаснатъ въ художествената съвѣсть на писателя Наистина, заветитѣ на националната поетическа школа сѫ почти забравени. Въ 1901 г. умира Зейеръ, въ 1908 си отива Чехъ, въ 1912 — Сладекъ и Връхлицки. Отъ старитѣ оставатъ само Хейдукъ и Красногорска, като изоставени класове отъ пожънатата нива. Но трѣбваше да блеснатъ първитѣ зари на свѣтовния пожаръ, за да се вдъхнови съ новъ пламъкъ лирата на национални мѫки и надежди. Безъ програма, безъ полемика, безъ борби. Властьта се сепва отъ духовния подйемъ на масата, която чете сега най-много „Poslední mé slovo“, епилога къмъ „Radhost“ на Палацки, и „Temno“ на Ирасека; подлага на цензура не само стари и млади, но и мъртви писатели; преследва не само народни вождове като Масарикъ и Крамаржъ, но и писатели, особено Ирасекъ, Махаръ, Безручъ, Дикъ. Защото веднага става всѣкиму ясно, че това, което е постигнато съ десетилѣтия дълга, търпелива и упорита работа, ще трѣбва да бѫде използувано за нови завоевания или ще бѫде загубено, може би за винаги. Чешкиятъ писатель, спомняйки си за Добровски, за Юнгмана, Колара и Палацки, за К. Хавличекъ, по инстинктъ долавя, че трѣбва да бѫде стражъ на народнитѣ сѫдбини. Затова и полага презъ 1918 г. своята знаменита клетва, че ще бѫде вѣренъ на своето отечество и на своя народъ. И не е чудно, че се подйемва пѣсень на искренъ патриотизъмъ, че се подкриля идеята за всеотдайность къмъ народа отъ поетитѣ на по-старитѣ поколѣния — Елишка Красногорска, Фр. Квапилъ, Янъ Рокита, Махаръ и Безручъ, Сова и Дикъ. А и отъ по-младитѣ тукъ е Петъръ Кржичка — въ родината, а вънъ отъ нея, вдъхновениятъ воинъ Рудолфъ Медекъ.[1]

---

1. Ср. Lad. Horák, с. 256—285.; Karel Kramář. Na obranu slovanské politiky, пос. изд., с. 14—35.; T. G. Masaryk. Světová revoluce za války a

Погледне ли се на Мокри отъ последния брѣгъ на тая национална вълна, която движи чешкия животъ презъ втората половина на 19 вѣкъ толкова силно, четвъртъ столѣтие следъ неговата смърть, виждаме, че той има свое мѣсто, отъ какъвто и разредъ, и свой дѣлъ въ нея.

Колкото и да живѣе съ свои блѣнове и сънища, колкото и да копнѣе по свѣта, той остава трагично привързанъ къмъ родната гръдь. Раздвоена натура, раздвоенъ и въ творчеството си, и въ речьта си, едвали не като Маха, макаръ и не съ неговата трагическа натегнатость,[1] той търси нѣкжде опора, изходъ, облекчение отъ своята мжка. Той е страненъ излетникъ: лети въ миналото или лети по свѣта, като прокълната романтична душа, за да се спаси отъ действителностьта, която немилостиво рани неговото сърдце. Затова за него всичко е призракъ, измама, сънь. И не е чудно, че отъ всички негови съвременници най-добре го разбиратъ Анталъ Сташекъ[2] и Фр. Квапилъ,[3] и двамата закърмени отъ поезията на полскитѣ пророци. Така смогваме да си изяснимъ, защо той, запленень въ своитѣ мечти, става поклонникъ на хубостьта, въ каквито и форми да се проявява тя. Неговиятъ естетизъмъ и аристократизъмъ е толкова естественъ, че въ всѣко негово деяние и въ всѣко негово слово се долавя като неотмѣнна сжщность. Не напразно се подчертава въ критикитѣ върху творенията му благородния тонъ на речьта му. Особено Закрейсъ проникливо долавя неговата „básnická noblessa“.[4] Затова Мокри не възславя родината въ патетични праздни стихове, не знае повръхния възгласъ на по-старитѣ предходници „vlast a slast“, нито пише леки пѣсни за забава и поука. Той дори не се чувствува съ народа вжтрешно свързанъ,

---

ve válce, 1914—1918. Nakl. Orbis a Čin, Pr., 1925. c. 40—47.; Nová Evropa. Stanovisko slovanské. Nákl. G. Dubského, Pr., 1920². c. 52—59.; Miroslav Rutte. Strach z duše. Edice Aventinum, Pr., 1920. c. 5—22.; Československo. Nové evropské umění a básnictví. Orbis, Pr., 1923. c. 157—174.; Fr. Herites. Ze vzpomínek. Sb. Al. Jirásek, c. 434.

1. Ср. F. X. Šalda. Karel Hynek Mácha a jeho dědictví. Duše a dílo, пос. изд., с. 43.

2. Ср. Vzpomínky, пос. изд., с. 503.

3. Ср. Květy, 1886. II. c. 503, рецензията върху Povídky a drobné kresby.

4. Ср. Osvěta, 1884. c. 70, рецензията върху Básně O. M.

той е демократъ само по възгледъ, но не и по природа. Той не мисли за родината сѫщо съ всичката страсть на измѫчено, разтерзано сърдце, изморено въ надежди и очаквания, въ съмнения и колебания. Понеже не живѣе като Чеха съ всички по-важни въпроси на своитѣ дни, или като Махара, който иска да бѫде съвѣсть на вѣковетѣ, разбира се, и на своето време, и затова търси само въ сегашното опора за утрешния день, бичувайки всички недостатъци на обществе-нитѣ отношения и на националния характеръ, безъ страхъ, че може да убие много патриотически и романтични илюзии, Мокри възвежда образа на своята родина въ поетическа абстракция, идеализира я, вижда само нѣкои страни отъ нейния животъ, не сѫди нито дѣди, нито съвременици, нито потомци, чувствува я като духовна майка, и то въ нейнитѣ значителни символи. Защото той е съзерцателна и медитативна натура като голѣмитѣ си събратя Зейеръ, Бржезина и Сова.[1] Така можемъ да си обяснимъ, защо той е повече визионеръ, а помалко живописецъ, и защо Връхлицки мисли, съ право, че въ своето изображение той следва повече похватитѣ на полскитѣ романтици.[2]

Колкото и да е колебливъ въ своята философска мисъль, все пакъ не е трудно да се долови, че Мокри понѣкога клони къмъ неопредѣленъ, неизясненъ монизъмъ. Единностьта на битието той чувствува като Зейера въ Бога. Ала не иманентенъ на свѣта, както е за Връхлицки, а трансцендентенъ, личенъ, и то въ духа на християнството. Така той разрушава единството на своята мисъль. Християнскиятъ Богъ, когото разкрива по-често чрезъ образи и символи, отколкото чрезъ прѣкъ изразъ на чувство, защото нѣма наивната и проста вѣра на догматично дисциплинирано сърдце, владѣе свѣта, движи човѣчеството, естествено, опредѣля и орисьта на човѣка. Отъ тукъ той е готовъ да стигне до фаталистична покорность. Нашата лична воля се обезсилва отъ множество невидими причини. И това, което става съ насъ, не може да бѫде случайно. Като Словацки, и той вижда въ случая брънка отъ законната верига на нашата сѫдба. Естествено, Мокри е мистикъ. Не религиозенъ толкова, колкото космиченъ, склоненъ

---

1. Miloš Marten. Julius Zeyer. Praha, 1910.; F. X. Šalda. Antonín Sova, sensitiv a visionář. Duše a dílo, c. 173—191.; A. Sova. Essay. Aventinum, Pr., 1924.

2. Ottův Slovník Naučný, sv. XVII., c. 515.

да търси свѣта вънъ отъ нашитѣ сѣтива, виждайки въ видимото само преходни знаци на вѣчното и неуловимото. Така лесно ще се вмислимъ въ неговата философия на историята. Идеята, която у него е винаги разпъната на кръстъ, движи събитията. Но тия събития иматъ и своя предопредѣленъ смисълъ отъ Бога. Историческиятъ идеализъмъ на Мокри, възприетъ по-скоро отъ Палацки, го разкрива като негласенъ хегелианецъ, който въ логоса на свѣта би искалъ да разстопи своето лично азъ. Материалистичното разбиране на историята като борба на класи е чужда на неговото време. И макаръ да чувствува противоречията между селския народъ и феодалната аристокрация, никакъ не е склоненъ да търси въ тѣхъ нѣкакъвъ исторически стимулъ. Затова повечето изобразява миналото не като Зейера, пластически и психологически, а като Връхлицки, който чувствува личното начало като отразъ или знакъ на човѣшката сѫдба изобщо.[1] Никакъ не е чудно, че той, закърменъ въ католически традиции, сплита сѫдбата на родината съ волята на Бога, приближавайки се до полския месианизъмъ. Наистина, той се отнася отрицателно къмъ товянизма, не познава философската мисъль на Трентовски, Вронски, Чешковски, но знае добре голѣмитѣ полски романтици, и не остава съвършено чуждъ на тѣхната месианистична идеология, която възприема по-скоро чрезъ въображението и сърдцето си, чрезъ тѣхнитѣ поетически образи и видения. У него възкръсналата родина, вѣрно, нѣма да изкупи страданията на човѣчеството, нито ще го възроди и спаси, но все пакъ тя ще хвърли лѫчъ въ свѣта, въ смѣнната борба на мрака и свѣтлината, съ хероизма на своя духъ, съ пламъка на Хуса и Коменски. Една идея загатната, безъ свое художествено въплъщение, безъ крила и вдъхновение, която би могла да потвърди мотото на Красногорска къмъ стихотворението ѝ „V Husinci“: „Umřel Hus, a ted' je celý národ Husem; ubíjejte nás, a lidstvo bude Čechem“.[2] Интересно е, че Холечекъ, вѣренъ на своя здравъ реалистиченъ инстинктъ, отхвърля полския месианизъмъ като народностна философия, и се приклонява повече къмъ руското славянофилство, особено къмъ Да-

1. Ср. M. Marten. Akkord. Praha, 1916.; D-r Viktor Novák. Julius Zeyer. České hlavy, 15. F. Topič, Pr., 1920. c. 9.

2. V. Martínek, c. 77.

нилевски,[1] безъ обаче да чувствува, че неволно става изразитель на дълбоко чувствуваната отъ него, както и отъ Мокри, както и отъ толкова мислители и поети тогава, чешка слабость. Защото и Мокри се вълнува отъ проблема за малкия народъ. И именно затова възславя проявитѣ на душевната мощь: малкиятъ народъ може да бѫде и трѣбва да бѫде духомъ голѣмъ. Още повече, че народностьта той свързва съ висши човѣчни идеали, сѫщитѣ, които сѫ толкова характерни за чешката национална мисъль, като се почне отъ Хелчицки, отъ Яна Благославъ и Коменски и се свърши съ Колара и Масарика.

Не бива да се забравя, че Мокри сподѣля участьта на своето поколѣние, което приема идейния запасъ на будителския романтизъмъ, и въ много отношения творчеството му има епигонски характеръ. Ако Чехъ, мисленъ на времето си за най-голѣмъ чешки поетъ, е истински приемникъ и завършитель на националното възраждане;[2] ако Връхлицки, на когото името отдавна е прехвърлило границитѣ на родината, макаръ и най-голѣмата революция въ чешкия духовенъ животъ,[3] заема и пренася въ страната съкровища отъ свѣтовнитѣ литератури; ако Зейеръ, тая странна за тогавашнитѣ домашни условия романтична душа, е по-скоро обновитель на стари образи или наподобитель на чужди творби, какъвъ може да бѫде Мокри, който нѣма тѣхната поетическа дарба? Все пакъ той запазва своя блѣсъкъ срѣдъ тѣхнитѣ съзвездия. Универсалниятъ духъ на Връхлицки, неговиятъ дионисиевски пламъкъ, елинскиятъ му култъ къмъ формата, ренесансовитѣ му копнежи и устреми, страстниятъ кипежъ на неговата кръвь, завоевателската му творческа стихия сѫ съвършено чужди нему. Едничкото по-здраво звено между тѣхъ е еднакво изповѣдваниятъ естетически канонъ на парнасизма, станалъ тогава общо достояние. Но Мокри, който чете въ оригиналъ френски поети, който дори превежда отъ френската литература, запозналъ се, макаръ и по-късно, непосрѣдно и съ нейното найголѣмо срѣдище, Парижъ, е могълъ да черпи отъ сѫщия из-

---

1. E. Chalupný. Josef Holeček. Ceské hlavy, 20. F. Topič, Pr., 1922. c. 6.

2. Arne Novák. Svatopluk Čech. České hlavy, 22. Pr., 1922. c. 16.

3. F. X. Šalda. Několik poznámek o Jaroslavu Vrchlickém. Duše a dílo, c. 143.

воръ, отъ който черпи и Връхлицки. Затова само по формални причини можемъ да видимъ Мокри въ плеядата на тоя поетъ, а сѫщо така и заради неговитѣ космополитични склонности. Тия склонности го сближаватъ и съ Зейера. Но нему той е сроденъ и по натура, и по възгледи, и по смисълъ за живота. Ето защо и отъ него се е повече влиялъ. Собствено, могатъ да се посочатъ по-опредѣлени въздействия. Но най-близко по вѫтрешния ритъмъ на своето творчество, по-точно—на половината отъ него, по нравствено и идейно съдържание, по похвати на изразъ и изображение Мокри стои до Чеха. Макаръ и малко пресилено, но все пакъ, за да се подчертае личното и литературно сродство между двамата, може да се каже, че е неговъ епигонъ. Отидемъ ли по-нататъкъ, трѣбва да признаемъ, че той не е само космополитъ, но че е дълбоко приобщенъ съ онова движение, което въ своята творческа програма признава, като необходимо и ценно, изкуство съ опредѣлени за момента жизнени задачи, изкуство за народа. Тукъ обаче Мокри може да бѫде като други отгласникъ на своето време. Колективниятъ моментъ въ поезията му е решаващъ, но той има цена, защото е обгоренъ въ пламъка на една индивидуална психика. Знае се, при демократизация на известно духовно съдържание обикновено е трудно да се тегли гранична линия между заето и собствено, първично и вторично. Тогава то е собственость безъ стопанинъ. Мокри нито подражава рабски, нито заема. Не живѣе изобщо съ чуждъ литературенъ капиталъ. Съвременницитѣ му, въ лицето на ценители като Неруда, Чехъ и Връхлицки, Клащерски и Квапилъ, признаватъ, и съ право, че той има своя поетическа индивидуалность.[1]

Но той има и изключителна особеность. Ако презъ 60 и 70-тѣ години още Каролина Свѣтла съ своитѣ изкупителски романи извиква винаги образа на Йещедско; ако следъ нея, въ 80 и 90-тѣ години Анталъ Сташекъ буди представа, като поетъ и белетристъ, за Подкърконошско, а Ел. Красногорска, както и Адолфъ Хейдукъ, а после и Карелъ Клостерманъ, съ своитѣ пѣсни, разкази и романи, за Шумавско; ако Тереза Новакова едва въ началото на нашия вѣкъ се прикла1ня къмъ Ли-

---

[1]. Osvěta, 1881. c. 370.; Květy, 1899. I. c. 266.; Ottův Slovník Naučný, XVII. c. 515.; Česká poesie XIX st., díl IV., пос. изд., c. 295.; Květy, 1886. II. c. 503.

томишълско, Поличско и Скутечско, то Мокри е първиятъ съ значителна физиономия поетъ, който свързва, чрезъ животъ и дѣло, името си изключително съ една область, съ южночешкия край. Вѣрно е, и Холечекъ не по-малко е съчетанъ съ тоя кжтъ. Но той една година преди смъртьта на Мокри почва своята селска епопея „Naši". Мокри още въ 1880, дори и по-рано, отпечатва въ съзнанието на своитѣ съвременници своя южночешки образъ. Отъ сжщия край на чешката земя произхождатъ Пр. Хохолоушекъ, Клащерски, Борецки, Сова и Бржезина, но тѣхниятъ литературенъ ликъ, по-сложенъ, не е така зависимъ отъ него, макаръ и да иматъ тѣ особеноститѣ на южночешкия характеръ.[1] Само Холечекъ прави изключение. Но той съ вѣрното свое наблюдателско око, съ богатия си жизненъ опитъ, съ по-самобитната си мисъль, съ свежия си даръ за изображение се стреми да разкрие мждростьта на тая область, нейния хуситски характеръ, типичнитѣ черти на тамошния чехъ,[2] които откриваме и въ личностьта на Мокри. Мокри нѣма неговата завоевателска и творческа упоритость. Новоромантикъ, той не е воинъ като Махара,[3] не знае селската привързаность къмъ земята като Сладека,[4] не подсиля жизнената енергия, не зове за подвигъ, а само дразни въображението, разсладнява съ своята меланхолия сърдцето, приспива волята. Изобщо, той не е отъ тия, които искатъ да наложатъ на свѣта своята мисъль. Колкото и да е чудно, на пръвъ погледъ, неговата поетическа физиономия извиква въ съзнанието ви образа на П. Безручъ. Макаръ поезията

---

1. Ср, T. Nováková. K Světla, její život a spisy. Pr., 1890.; A. Novák. Karolina Světla. Myšlenky a spisovatelé, пос. изд., с. 88 — 105.; M. Hýsek. Antal Stašek. Naše Doba, 1914.; J. K. Doležal. El. Krásnohorská. Archiv für slavische Philologie, 1907. с. 517—529.; Ferd. Strejček. Národní básnířka. Osveta, 1917. с. 577—592.; Eliška Krásnohorská. Lidovýchovná knihovna, 21. Melantrich, Pr., 1922.; M. Hýsek. Eliška Krásnohorská. Naše Doba, 1922. с. 71—82.; F. Sekanina. Eliška Krásnohorská. Nákl. Máj, Pr., 1926.; Václav Dresler. Básník Šumavy. Nákl. vl., Brno, 1914.; F. X. Šalda. Románové dílo T. Novákové. Duše a dílo, с. 149—160.; Jaroslav Novotný. Kraj a dílo T. Novákové. J. R. Vilímek, Pr., 1914.; Josef Páta. Teréza Nováková. Zvl. otisk z „České revue", roč. 21. Pr., 1928.; M. Hýsek. J. Holeček. Naše Doba, 1922. с. 332—377.; E. Chalupný. Úvahy o Ot. Březinovi a jiných zjevech českého umění a filosofie. Pr., 1912.

2. Ср. J. Voborník. Josef Holeček, с. 74—116.

3. Ср. V. Martínek. J. S. Machar. České hlavy, 13. Pr., 1919.

4. A. Novák. Josef V. Sládek, пос. изд., с. 13—14.

на Мокри да е органично съчетана съ повика на времето въ политическитѣ и културни борби — да се възвърнатъ на народа неговитѣ исторически права, а поезията на Безручъ, както и на Махара, съ трезвия възгласъ на 90-тѣ години — да се дадатъ естественитѣ права на човѣка, все пакъ между двамата има литературно сродство. Безъ да свързва националния въпросъ съ социалния, макаръ че за това дава загатвания, Мокри има жива обществена съвѣсть. Отъ друга страна, и Безручъ е сѫдбовно свързанъ съ единъ край на родната земя, съ Тешинско и Слезко.[1] Само че той закотвява изцѣло въ действителностьта на своята съвременность. Ако Мокри изхожда отъ патриахална срѣда, той излиза отъ индустриална; ако първиятъ вижда предимно селянина, другиятъ вижда работника; ако отъ единия лъха на старина, отъ втория — на димъ отъ фабриченъ куминъ; ако единиятъ не зове на борба, другиятъ прави впечатление съ своята упоритость; ако единиятъ е оптимистъ, другиятъ е песимистъ, но и двамата сѫ ограничени, еднообразни, и метрично дори — първиятъ съ ямба си, а вториятъ съ дактила си, и двамата сѫ слабо продуктивни. Контрастътъ между тѣхъ е контрастъ между две генерации, между вчера и днесъ, но не и между две сѫдби. И сравнението, което се прави, не е за преценка, а за изяснение. Безручъ носи, покрай индивидуални, и колективни предимства — на своето поколѣние. Затова има и по-ярка фигура въ литературата. Но и той, като Мокри, се налага най-много съ своята изключителность. Областни поети, които засѣгатъ сѫдбата на цѣлъ народъ, които не могатъ да се сравнятъ нито съ Ленартовича, пѣвеца на Мазовско, нито съ Залески, поета на Украина. Мокри остава поетъ на чешката Палестина.

---

1. Ср. Vojt. Martínek. Petr Bezruč. Moravská Ostrava, 1917.

ЛИТЕРАТУРА,
освенъ посочената.

А. Н. Пыпинъ и В. Д. Спасовичъ. Исторія славянскихъ литературъ, т. II. СПб., 1881.; J. Máchal. Slovanské literatury, díl II. Pr., 1925.

Jaroslav Vlček. Dějiny české literatury, díl II., část II. Pr., 1902 — 1914.; Václav Flajšhans. Písemnictví české slovem a obrazem. Pr., 1901.; Hanuš Jelínek. La Littérature tchèque contemporaine. Paris, 1902.; F. X. Šalda. Moderní literatura česká. Pr., 1909².; J. Jakubec. Dějiny literatury české. Pr., 1911.; J. Jakubec—A. Novák. Geschichte der čechischen Litteratur. Leipzig, 1913².; A. Novák. České písemnictví s ptačí perspektivy. Pr., 1920.; Jan V. Novák—Arne Novák. Přehledné dějiny literatury české, Olomouc, 1922³.; P. Váša—Al. Gregor. Katechismus dějin české literatury. Brno, 1927.; Я. Якубец—А. Новак. История чешской литературы, т. I—II. Прага, 1927.; J. Vlček. Dějiny literatúry slovenskej. Turč. sv. Martin, 1923².

Al. Brückner. Geschichte der polnischen Literatur. Leipzig, 1901.; Dzieje literatury polskiej w zarysie. Warszawa, 1908².; Polnische Literatur. Breslau, 1922.; Br. Chlebowski. Literatura polska (1795—1903). Lwów, 1923.

M. Zdziechowski. Mesjaniści i słowianofile. Kraków, 1888.; St. Cywiński. Romantyzm a mesjanizm. Warszawa, 1914.

Wł. Mickiewicz. Adam Mickiewicz, sa vie et son oeuvre. Paris, 1888.; Jósef Kallenbach. A. Mickiewicz. Kr., 1923³.; Z. Wasilewski. Mickiewicz i Słowacki. Warsz., 1922.; J. Tretiak. J. Słowacki. Historja ducha poety i jej odbicie w poezji. Kr., 1904.; T. Grabowski. J. Słowacki. Żywot i dzieła na tle epoki. I. Poznań, 1920².; J. Kleiner. Z. Krasiński. Dzieje myśli. Lwów, 1912.; T. Grabowski. Z. Krasiński. Jego żywot i dzieła na tle współczesnej epoki. Pozn., 1912.; A. Baumfeld. A. Towiański i Towianizm. Kraków, 1908.

OTAKAR MOKRÝ

(Résumé)

Pour connaître une littérature il ne suffit pas d'étudier seulement ses principaux représentants. Mokrý n'est pas un point culminant dans le développement de la littérature tchèque. Mais il mérite d'être étudié plus à fond, pour que soit dégagée une image plus complète de son temps, pour que soit connue l'influence de plus grands écrivains sur lui, pour que soit comprise non seulement sa personnalité, mais aussi la réflexion du caractère national tchèque en elle.

Mokrý naquit en 1854, au moment, où la génération d'avant 1848 s'en allait déjà, où se formait un idéal politique d'indépendance et où, après Božena Němcová et Karel Havlíček, après la lourde réaction de Bach, qui opprimait la conscience de l'écrivain, surgit la génération de Hálek et Neruda, génération „Máj", avec une saine résistance réaliste contre le romantisme des apôtres du réveil national et avec un vaste programme cosmopolite auquel les événements et les conditions l'obligent plus tard à renoncer. Dès lors commença une lutte tantôt latente, tantôt ouverte, tantôt violente, tantôt sourde, qui continua presque jusqu'à l'affranchissement de la patrie, et usa beaucoup de forces, — la lutte pour la nation et les arts.

Il reçoit son éducation intellectuelle dans les années de 1860 et au commencement des années 70. Ce temps, caractérisé par le réveil national général, inculqua en lui — par la famille, par l'école à Vodňany et České Budejovice, par un milieu social et lettré, une fière conscience nationale, un démocratisme hussite, un libéralisme politique, un slavophilisme kollárien et un romantisme historique. Il vit avec l'idéal et la mentalité de sa génération, qui ne s'oppose en rien à la génération précédente „Máj", qui reçoit d'elle au contraire non seulement son capital intellectuel, mais aussi son idéal sacré.

La réflexion de ce trésor moral acquis se fait déjà jour dans les premiers essais poétiques de Mokrý. Il apparut sur l'arène littéraire avec ses amis sudtchèques dans l'almanach „Anemonky". Cet almanach n'a pas l'importance qu'ont les almanachs plus anciens „Lada Nióla", „Máj", „Ruch", mais il a tout de même son mérite, car en lui se manifestent des forces nouvelles et se reflète la disposition d'âme de la jeunesse sudtchèque. Ici Mokrý reçoit une digne place côte à

côte avec Holeček, Herites, Vrchlický, mais n'a pas de grands succès. Par contre, il y découvre quelques-unes des facultés fondamentales de sa personnalité et certaines particularités caractéristiques de son génie poétique. Il se montre à nous avec un talent fragile, une naïve conscience artistique, une douce mélancolie, des influences cachées, intérieures et extérieures, de Mácha et Hálek, une versification tolérable, un élan patriotique pour la liberté et une inclination vers le romantisme historique. En même temps qu'„Anemonky", étouffé par la production littéraire de ce temps, meurt aussi le nom du poète, car cet almanach n'a pas pu découvrir ni un monde nouveau poétique, ni de nouvelles individualités puissantes, d'autant plus que la génération de Mokrý vient à être engloutie dans ses élans créateurs par la génération „Ruch".

Le romantisme de Kollár est encore vivant pendant les années de 70 et même encore vers 80, lorsque Mokrý dit adieu á sa naïveté juvénile et crée avec plus de succès des oeuvres plus significatives. Sa conscience slave se manifesta tout d'abord dans son voyage à travers la Slovaquie en 1873. Par quelques poèmes, qui, malheureusement ne ressemblent pas tous à „Báj Tater", où le poète révèle son inclination romantique et méditative pour le passé slave, il fait renaître la tradition slovaque dans la littérature tchèque, et réussit, de la sorte, à s'affermir dans la carrière littéraire. Plus tard il montra un grand intérêt pour la civilisation polonaise, se déclara polonophile par des traductions de la poésie polonaise, collabora au „Slovanský almanach" de 1879, tout entier sous la réaction de la guerre libératrice des Balkans, il découvrit indirectement aussi ses sentiments en vers la Russie, et conçut, comme dans „Zlatá koruna" et „Na dívčím kameni", grâce, jusqu'à un certain point, à l'influence de Palacký, le slavisme comme une lutte de la puissance morale contre la force brutale du teutonisme. Dans le commencement et dans la fin des années 80, après des voyages à travers la Slovénie, reprenant et raffermissant la tradition slovénophile dans la littérature tchèque, il exprima son romantisme politique dans des poèmes de caractère lyrique, et manifesta une foi profonde dans l'avenir des Slaves.

La vie intellectuelle en Bohême dans les années de 70 et de 80 ne peut s'affranchir du poids des anciens problèmes. La lutte, qui éclata soudain vers 1880 entre les poètes de l'école nationale et ceux de l'école cosmopolite, souleva de noveau la question de l'existence de la nation et des arts. Mokrý se sent à présent partagé plus que jamais. Fils d'une contrée sudtchèque, il fait revivre profondément la tradition hussite dans la littérature nationale, tradition qui peut avoir pour symbole Constance et Tábor. C'est pour cela qu'il créa de 1880 à 1888 un cycle d'oeuvres „Jihočeské melodie", qui se

prolongèrent dans „Básně“ et „Dumy a legendy“, et „Na dívčím kameni“. Ici son nationalisme s'approfondit, soutenu par un romantisme historique plus assagi. Il créa le culte de la terre sudtchèque, qu'il considérait comme symbole non seulement du passé glorieux, mais aussi de la patrie, qui, prenant en effet part à l'histoire universelle, s'oublie dans sa fierté, mais pour cela est cruellement punie par la Providence. Son idéalisme et son individualisme historique se voient dans les portraits de Huss, de Chelčický et de Žižka, conçus non dans un esprit religieux, mais dans un esprit national, moral et humain, et qui sont l'expression d'un sublime héroïsme moral. Et, sous l'influence du romantisme messianique polonais, il reprend le motif de la souffrance et de sa force expiatoire, en donnant, par de fréquentes images bibliques, un caractère religieux à sa foi dans la libération de sa patrie. Mokrý touche des cordes vivantes dans l'âme de ses contemporains qui ont une idée juste de sa personnalité poétique reflétée dans les critiques de leurs meilleurs représentants.

Quand, vers la fin des années 80 et le commencement des années 90 survient une nouvelle génération, qui s'intéresse surtout à la question de l'existence nationale, et proclame un raisonnable réalisme critique, Mokrý s'adonne à un mysticisme modéré. Il jette un regard non vers le 15ième et 16ième, mais vers le 17ième siècle, — le temps d'une pénible décadence nationale, — et se met à réfléchir sur les souffrances du peuple, dont le symbole est la Montagne-Blanche. Il compose de nouveau un cycle d'oeuvres dans „Jasem a šerem“ en 1893, avec des motifs de légendes et de ballades, dans lesquelles il accentue sa foi dans la résurrection, après la longue nuit de souffrance. L'optimisme national de ce temps a pour Mokrý un profond sens mystique et philosophique.

Et pourtant le réalisme critique, qui crée un sentiment plus vif des relations sociales des hommes, en fortifiant la tradition sociale dans la littérature tchèque, ne reste pas sans réagir sur Mokrý. Dès le commencement de sa carrière poétique il a conscience des injustices sociales. Démocrate aux idées humanitaires, il ne peut supporter la contradiction qui existe entre la servitude économique du peuple paysan et la puissance de l'aristocratie féodale. Dans les années de 80 il décrit dans quelques nouvelles, avec une joie singulière, la décadence de cette même aristocratie, attaquée hardiment par le bourgeois, puissant financièrement. D'autre part il arrive à un étrange déterminisme mystique, mais sans fondement philosophique, et, l'un des premiers, exprime le darwinisme dans la littérature tchèque. Dans le commencement des années 90 il retombe dans un pessimisme social. Il voit dans l'agrarianisme, qu'il conçoit non comme une doctrine, mais comme un attachement dévoué de l'agriculteur à sa terre, un

bouclier contre le germanisme; le poète ne peut rester impassible à la misère du paysan, bien au contraire, il a beaucoup de sympathie pour le peuple agrarien, pour qui le christianisme même aujourd'hui n'est rien d'autre qu'une protection des économiquement forts. Le peuple attend en vain de ce nouveau Golgotha le salut du ciel. Malgré les fragments réalistes de sa poésie, Mokrý reste un romantique. C'est pour cela, qu'à mesure que décroissent ses ambitions créatrices, le temps lui-même renonce à lui en le conduisant à son déclin.

Le flot des aspirations et espérances nationales touche, pour ainsi dire, son dernier rivage dans la fin de la guerre universelle. Si nous considérons Mokrý de cette rive, nous verrons que dans ce flot il a sa place et sa signification. Il vit tout entier dans ce flot et par lui son oeuvre a un sens. Il reprend quelques vieux motifs qu'il nous donne souvent dans de nouvelles variations sans être toutefois imitateur. Son art porte l'empreinte d'une certaine originalité, mais il est tout étouffé par le temps. Il reste tout de même une des plus brillantes étoiles de la pléiade de Čech et Vrchlický. A Vrchlický il se sent lié plutôt formellement, à Čech, par le rythme intérieur et la diction de son art, mais à Zeyer de par sa nature et ses aptitudes personnelles. Nous pourrions l'appeler, quoique de façon un peu forcée, épigone de Čech. D'autre part, par ses impulsions personnelles pour le monde il est non seulement cosmopolite, mais aussi nationaliste passionné par le caractère de ses oeuvres: donc il n'est pas seulement poète de l'école „Lumír", mais aussi de celle de „Ruch". Enfin Mokrý est le premier poète à physionomie marquante, qui unit son destin littéraire à son coin natal, dont il fait un culte et le symbole de sa patrie. Sous ce rapport il nous rapelle P. Bezruč, qui est lié également, quoique dans un sens réaliste, à un autre coin de la Bohême. Mais Mokrý reste le poète de la Palestine tchèque.

ПОКАЗАЛЕЦЪ

СЪДЪРЖАНИЕ

ЗАБЕЛЯЗАНИ ПО-ВАЖНИ ПЕЧАТНИ ГРѢШКИ

Стр.	Напечатано:	Да се чете:
14.	Slovestností	Slovestnosti
16.	най-свѣтлинитѣ	най-свѣтлитѣ
	Borovy, 1925.	Borový, 1926.
20.	Sladkovskemu	Sladkovskému
22.	да най-добре	най-добре
	Ak. Listy, 1879.	Ak. Listy, 1879. c. 47 сл.
	смисъльта	смисъла
23.	К. Я. Челаковски	Ф. Л. Челаковски
24.	Čas. mod. fil., 1911.	Čas. pro mod. filologii a lit., 1911, c. 115 сл.
	Lumírovcí	Lumírovci
	Сирокомля	Сирокомла
30.	на което гнѣздото	на които гнѣздото
31.	Vodopad	Vodopád
32.	Ukolebavka	Ukolébavka
33.	Rím	Řím
36.	А. К. Пухмайеръ	А. Я. Пухмайеръ
37.	Seminař	Seminář
	R. Sl. Naučný, sv. VIII.	R. Sl. Naučný, sv. VIII. 1870. c. 607—644.
	Osvěta, 1878.	Osvěta, 1878. c. 161 сл.
	Osvěta, 1878, I.	Osvěta, 1878. c. 17—26.
	Osvěta, 1895. c. 120 сл.	Osvěta, 1895. c. 389 сл.
40.	Co měsíc dai	Co měsíc dal
41.	Излетъ до	Излетъ по
42.	храни сѫщо така	храни
	po Slovensko	po Slovensku
44.	Поль Винценти	Поль, Винценти
45.	т. . с. 202 сл.	т. I. с. 202 сл.
	Lumir, II. 1874.	Lumír, II. 1874. c. 199 сл.
	Epištoly svobody, 1880. c 24.	Epištoly svobody, č. 24. Pr., 1880.
	Nákladem Dr	Nákladem Dra
48.	е позагасналъ	е позагаснало
52.	21. II. c. 46.	21. II. c. 171.
59.	Jan Žižka v české beletrii . . . Pr., 1925.	Žižka v novočeské beletrii . . . Pr., 1925. c. 200—240.
60.	sýreočí	výročí
72.	повче	вече
73.	Кого	Кочо
76.	повече идейно	по-скоро идейно
81.	цензура	цезура
82.	по чиито	по чийто
89.	bojovnícì	bojovníci
101.	за значението	значението
102.	на крилата	съ крилата
	grěvy	zpěvy
103.	Antonin	Antonín
110.	въ „Český lid“	въ „Českému lidu“
112.	filologů.	filologů,
	Nak.	Nakl.
120.	безъ да чувствува	безъ да схваща

Цена 80 лева